

KELTA ASSZONYOK – RÓMAI HÖLGYEK
CELTIC WOMEN – ROMAN LADIES

*

Időszaki kiállítás a BTM Aquincumi Múzeumában
Temporary exhibition in the Aquincum Museum

2000. május–2001. október

Budapest, 2002

A kiállítás:

Forgatókönyv, szövegek: MADARASSY ORSOLYA, OKA ILDIKÓ, SZU ANNAMÁRIA

A viseletrekonstrukciókat készítették: CSIKY LÓRÁNT, LACZAY GÉZÁNÉ,
PINTÉR PIROSKA, SZÓCS ANNA, OKA ILDIKÓ

Fotó: KOMJÁTHY PÉTER, OKA ILDIKÓ

Grafika, látványterv: CSERNUS ERZSÉBET, KARDOS ÁRPÁD

Tabló: CSERNUS ERZSÉBET

Tablószöveg és feliratok fordítása: ALICE M. CHOYKE, KOLOZSVÁRI KRISZTIÁN

A kísérő kiadvány:

Szerkesztés: SZU ANNAMÁRIA

A szövegeket és a katalógust készítették: MADARASSY ORSOLYA, OKA ILDIKÓ, SZU ANNAMÁRIA

Fotó: KOMJÁTHY PÉTER, OKA ILDIKÓ, SZU ANNAMÁRIA

Nyomdai előkészítés: KOLOZSVÁRI KRISZTIÁN

Köszönjük önkéntes modelljeink türelmes segítségét: ÁBRAHÁM SZABINA,

BESZENYEI KINGA, BESZÉDES JÓZSEF, HUNYADI ÁGNES, KÖVÁGÓ DÁNIEL, LACZKÓ MARIANN,

LASSÁNYI GÁBOR MAGYAR MYRTILL, MAJCHER MELINDA, MAJCHER MÓNIKA,

NÁDAI KINGA, SZU GABRIELLA, TÉZER ZITA

AQUINCUMI MÚZEUM

A katalógus a
Budapest Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottság
Közművelődési és Tudományos Alapja
támogatásával valósult meg.

© Budapesti Történeti Múzeum, 2002.
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor, főigazgató

TARTALOM

Bevezető	5
Történeti háttér	6
Festett sírkövek és színes ruhák	10
Nyersanyagtól a szőttesig	12
A római hölgy	19
Katonák és polgárok	22
A kelta női viselet	26
A viselet maradandó emlékei	32
Aquincumi textilelemek	37
Általános irodalom	39
A kőemlékek katalógusa	40
Irodalomjegyzék	77

Contents

Preface
Historical Background
Painted Gravestones and Dyed Clothes
From Raw Materials to Weaving
The Roman Lady
Soldiers and Citizens
The Celtic Woman Dress
Costume of Celtic Women
The Survived Remains of Costumes
General References
Catalogue of Stone Monuments
References

Részlet a „Kelta asszonyok-Római hölgyek” c. kiállításból / Detail of the exhibition “Celtic Women-Roman Ladies”

A régészet a tárgyakon keresztül mutatja be az embert, s az emberek mögött a történelmet. A részletekből következtet az egészre, hiszen a tárgyak többsége az idők folyamán megsemmisült. A házaknak csak az alapfalai maradtak meg, a háztartás edénykészletéből csak néhány cserépdarab, a bútorokból csak a díszítések, magából az emberből pedig legfeljebb csak a csontváz. A viseletből éppen a textília pusztult el, s a temetők feltárásaiból csak az egykori ruha „kiegészítői”, az ékszerek, ruhakapcsolótűk, övcsatok kerülnek elő. A köszobrászat alkotásai azonban, – néha sérülten ugyan – de legtöbbször eredeti szépségükben éltek túl az elmúlt évszázadokat. Az Aquincumi Múzeum sírkövein és sírszobrain ma is megcsodálhatjuk az egykor itt élt emberek arcát, alakját, ruházatát.

Pannoniában – így Aquincumban is – a római hódítás nyomán, a Kr. u. 1. századtól kezdve állítottak az elhunytak számára sírköveket. Ezek a sírkövek római kőfaragóműhelyben készültek, de megtalálhatjuk rajtuk mind a rómaiak ábrázolását, mind azok portréit, akik nevükben is, viseletükben is a helyi kelta lakossághoz tartoztak. Kiállításunk e viseletek rekonstrukcióit mutatta be. Munkánk során a Római Birodalom más provinciáiból kerestünk párhuzamokat az aquincumi kőtár gyakran töredékes, néha pedig erősen stilizált ábrázolásaihoz, így tudtuk ezeket pontosabban értelmezni. Főleg a színesebb, változatosabb, dekoratívabb női ruhákkal foglalkoztunk, de a férfiak és a gyermekek viseletét is tárgyaljuk.

Bemutatott ruháink – római kori irodalmi források, aquincumi régészeti leletek, néprajzi analógiák és a kísérleti régészet eredményeinek szintéziseként – korabeli módszerek alapján készültek: az antik forrásokban felsorolt növényi festékekkel festve, kézzel font len-, gyapjú- és selyemfonálból, kézi szövessel és kézi varrással. Ahol az eszközök, alapanyagok és ruhadarabok latin nevét nem ismertük, ott a mai elnevezést használtuk.

Mind a kiállítással, mind jelen ismertetőnkkel azt igyekeztünk megmutatni, hogy a régészet tudománya laikusok számára sem érthetetlen száraz adathalmaz. Hiszen a kétezer évvel ezelőtti ember és a mai ember közt nincs is akkora távolság. A kétezer évvel ezelőtti asszony ugyanúgy piacra járt, ebédet főzött, gyermeket dajkált, ellátta házastársát, családját, s ünnepi alkalmakra éppúgy, mint ma, lehetőségeihez mérten a legújabb divatú ruhában, frizurával, ékszerekkel jelent meg.

Archaeological Research in Aquincum

Archaeology studies ancient people through developments in their material culture. Archaeologists must deduce facts from the details as the overwhelming majority of everyday objects from the past have been destroyed over the centuries. Foundations of houses have survived, a few ceramic shards and, as for the people themselves, no more than their bare bones. Hardly any furniture has survived with the exception of some decorative elements. Textiles, unfortunately, have usually rotted away. Excavations in cemeteries reveal merely the accessories for ancient garments, jewellery, clothing pins and belt buckles. Stone sculptures, however, although sometimes damaged, are more likely to survive in their original beautiful form. In the Aquincum Museum (Budapest, Hungary) one can admire the faces as well as the figures and costumes of people, who once inhabited this territory, as they are depicted on grave steles and cemetery statues.

After the Roman conquest of Pannonia in the AD 1st century, Romans style grave steles honouring the deceased were erected, in many places in the empire including Aquincum. Although these Romanised stone carvers' workshops it is also possible to find portraits of people we know were Eraviscan Celts based on the names and details of their dress. Reconstructions of these clothes can be found in our exhibition. During the course of our research for the exhibit we sought parallels between the preserved textile remains from other Roman provinces and the often fragmentary and sometimes heavily stylized depictions carved on stone monuments in the Aquincum lapidary. In this manner we came to an understanding of what the ancient clothing may have looked like. Emphasis was placed on reconstructing the more colourful, diverse and decorated dresses of women although the costumes worn by men and children were also examined.

The ensemble of clothing seen in the exhibition has been manufactured using traditional methods described in Roman literary sources, on the basis of archaeological finds from Aquincum, ethnographic analogies and the latest results from experimental archaeology. The materials were hand-woven, sewn by hand with linen fibre, silk and wool threads, some of which were also hand-spun and coloured using the dye plants mentioned in ancient sources. We use the modern names of instruments, materials and garments where Latin names could not be found.

By putting on an exhibition and publishing this study we are trying to show that archaeology need not be a boring accumulation of facts, unavailable to non-professionals. We believe that there is not as much distance as one thinks between modern people and those living two thousand years ago.

Women in those days went to the market, cooked and dandled their children on their knees. They cared for their husbands and families in the same way as their modern counterparts do today. What is more, on feast-days, according to their means, they appeared in public places in their most fashionable dresses, with the most attractive hair-do and jewellery they could afford.

Historical background

During the AD 1st century, Eraviscus Celts lived in mid- and north-eastern Transdanubia where Aquincum was later to be founded. (Fig. 1) Their settlements have been discovered on both sides of the Danube and on the slopes of the surrounding hills. Their fortified central settlement (oppidum) has been excavated on Gellért Hill in Budapest. Based on the latest reading of the historical sources, it appears that the Roman occupation of the future province of Pannonia took place gradually. From the end of the AD 1st century the conquest of Celtic Noricum and Transdanubia continued peacefully without much violence or long-lasting wars such as occurred in the region between the Drava and Sava rivers. This process ended in the Eraviscus tribal lands being rather peacefully incorporated into the Roman Empire. The Eraviscan way of life continued with barely any change during the AD 1st century, but after this peaceful 'conquest' the Celts adapted themselves quickly to the tastes and needs of the newcomers. Romanisation occurred so quickly that by the middle of the century, during the reign of Claudius (AD 41-54), the whole area was organized into the independent province of Pannonia.

The first military units were generally auxiliary cavalry troops (*ala*). These troops were reinforced by recruits from the local population. The prevailing custom was that a soldier serving in a local auxiliary troop (*auxilia*) was given Roman citizenship along with his entire family after his discharge from the army. By the end of the AD 1st century, a legion was located in Aquincum and by the beginning of the 2nd century the second and third generations of those who had been given Roman citizenship after serving as part in an auxiliary troop and those who were born Roman citizens had matured.

At the end of the 1st century the entire *limes* was built along the Danube and marked the frontier of the Roman Empire. After Trajan's reign (AD 98-117) the Roman army was reformed. Legions were garrisoned locally and their ranks were complemented by Roman citizens. As the Romans settled in Aquincum, the former half-timbered constructions of the auxiliary forts were replaced by more lasting stone-buildings. The legionary fortress (at present day Florian Square) became the central nucleus of the later settlement. The Military Town (*canabae*), inhabited by military families and veterans, grew up around this settlement. The Civil Town (located around the Aquincum Museum) was constructed north of this military area. It was the centre for

TÖRTÉNETI HÁTTER

A Kr. e. 1. században a Dunántúl középső, északkeleti részén, így a későbbi Aquincum területén is a kelták *eraviscus* törzse élt. (1. kép) Telepeiket a Duna partján és a környező hegyek lankáin, erősített központjukat a Gellérthegyen tárták fel. A korszak történeti forrásainak

1. kép: Az eraviscusok által lakott területek Pannoniában (Fitz. J. alapján)

Fig. 1: The territory of the Eravisci in Pannonia (after J. Fitz)

legfrissebb elemzése szerint a későbbi Pannonia provincia római megszállása több szakaszban történt. A Kr. e. 1. század végétől a noricumai és nyugat-dunántúli kelták békés, erőszakmentes meghódítása, majd a Dráva-Száva vidék hosszan tartó háború után ez a folyamat az *eraviscus* népcsoport területének viszonylag békés elfoglalásával zárult le. Az eraviscusok életmódja a Kr. u. 1.

század folyamán alig különbözött a korábitól, a római katonai megszállást követően viszont gyorsan alkalmazkodtak az új telepések ízléséhez és igényeihez. A század közepére a romanizáció már itt is elérte azt a mértéket, hogy Claudius (41-54) uralkodása alatt, Pannonia néven, önálló provinciává szervezhetők.

Az első katonai alakulatok általában lovas segédcsapatok (*ala*) voltak, utánpótlásukat a helybéli lakosságból toborozták. A segédcsapatban (*auxilia*) szolgáló katona leszerelése után családjával együtt római polgárjogot kapott. Az 1. század végén már egy legiót helyeztek Aquincumba. A század végére, a 2. század elejére már a második-harmadik generáció szerezte meg auxiliaris katonáskodással a polgárjogot, s felnőttek azok is, akik már római polgárnak születtek.

Az 1. század végére kiépült a Duna mentén a *limes*, a birodalmi határ. Traianus (98-117) hadseregreformja után a legiók egyhelyben állomásoztak, állományukat a helybéli római polgárokból egészítették ki. Mivel Aquincumban is állandó tartózkodásra rendezkedtek be, az eddigi favázás, ideiglenes építkezéseket felváltották a maradandóbb kőépületek. A város hármastelepülési egységének (2. kép) központi magja volt a legiótábor (a mai Flórián téren), ekére épült a katonaváros

(*canabae*) a katonacsaládok és a leszerelt veteránok számára. A katonai területtől északra épült ki a polgárváros (a jelenlegi Aquincumi Múzeum és környéke), a római polgárjogot nyert eraviscus törzsi arisztokrácia és az idetelepiült római polgárok központja.

Aquincum a 2. század elején *Pannonia Inferior* (Alsó Pannonia) katonai és közigazgatási központja lett, a helytartó, a Legatus Augusti székhelye. Megépült a mai Óbudai szigeten a helytartói palota, a katonaváros északi részében pedig a közigazgatási negyed. A helytartó és kísérete Róma város legújabb divatját hozta magával, a Birodalom különböző provinciájából idetelepiült polgárok és kereskedők az általános római viseletet terjesztették el, a katonák egyenruhában jártak, a helybéli származású asszonyok pedig még sokáig megőrizték hagyományos kelta-eraviscus ruháikat.

Hadrianus (117-138) uralkodása alatt kapta meg a polgárváros a municipium rangot, ettől kezdve saját önkormányzattal rendelkezhetett. A városi tanács, az *ordo* tagjai az eraviscus származású polgárokból kerültek ki. Az Antoninusok korának folyamatos, békés fejlődése után a 170-es években, az elhúzódó markomann háborúk idején a település mintegy húsz évre felvonulási területté vált, a kereskedelem és a birodalmi hadseregellátás elsősorban a Barbaricumban háborúzó

csapatokra koncentrált, a luxuscikkek behozatala másodlagossá vált.

A 2. század utolsó évtizedében Septimius Severus (193-211) a pannoniai hadseregcsoport támogatásával nyerte el a császári trónt. Mivel a hadsereg egyre erősebb politikai tényezővé vált, intézkedéseivel a katonaságot állította maga mellé. Birodalomszerte ekkor kapták meg a canabae a *colonia* státust, a közeli polgári települések pedig gyakran rangemelésben részesültek, így Aquincumban mind a polgárváros, mind a katonaváros *colonia* lett.

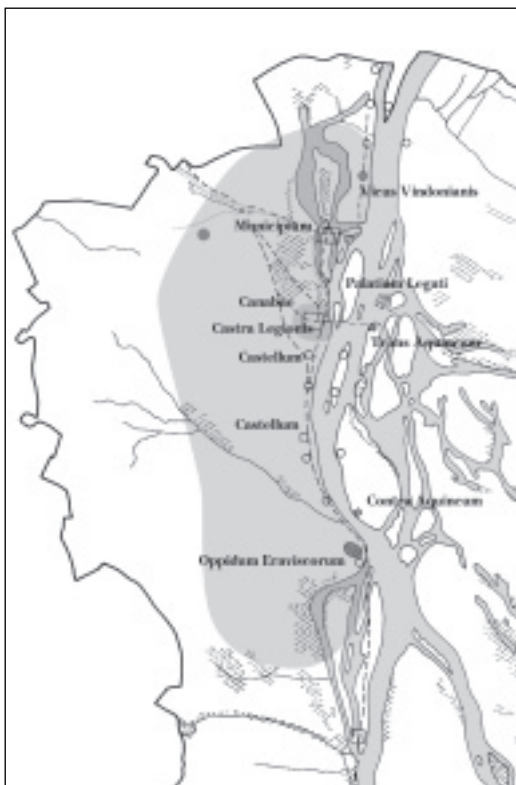
the tribal Eraviscan aristocracy who had been granted Roman citizenship and for Roman civilians who settled here.

At the beginning of the AD 2nd century, Aquincum became the military and administrative centre of Pannonia Inferior (Lower Pannonia) and the seat of the governor, the Legatus Augusti. The Governor's Palace was built on the Óbuda Island and the administrative quarter was established in the northern part of the Military Town. The governor and his entourage brought the latest fashions from the city of Rome and helped to spread the general Roman costume traditions among settled civilians and merchants coming from various provinces. Women of local origin, however, continued to wear traditional local dress for a long time after that while soldiers wore military uniforms. During the rule of Hadrian (AD 117-138), the Civil Town was given the rank of municipium and from this time on it had the right of autonomous administration. Members of the civil council, the *ordo*, were elected from the civilians of Eraviscus origin.

In the AD 170's, after the continuous and peaceful development of the Antonian's era, this settlement became a military gathering place during the Marcomannic wars for nearly twenty years. Commerce was geared to catering for the troops of the imperial army fighting in the territory of the Barbaricum. Importing luxury goods became of secondary importance.

In the last decade of the 2nd century, Septimus Severus (AD 193 -211) rose to power with the support of the army in Pannonia. As the army grew in strength as a political factor, the new emperor wished to conciliate it. At this time, *canabae* often acquired the status of *colonia* within the Empire. Settlements nearby were also granted higher status. Thus, both the Civil Town and the Military Town in Aquincum became *colonia*.

With substantial increases in wages, the financial circumstances of the population were much improved. As a result, large-scale construction work could be initiated within the town. Following contemporary construction techniques, privately owned buildings were rebuilt into comfortable structures. Homes were connected directly to aqueducts replacing the community wells. Meanwhile, an increasing number of houses made use of a floor-heating system to replace braziers. With the increase in prosperity the applied arts began to flourish. This was certainly the case for the stone sculptors. The majority and also the most beautiful objects in the Aquincum museum lapidary date to this period. It can be clearly seen from these remains

2. kép: Aquincum hármastelepülésszerkezetének az eraviscus telepek megjelölésével

Fig. 2 Aquincum fort and surrounding Eraviscan settlements

that the general prosperity had a great impact on fashions and on the quality of textiles.

The Emperor Caracalla (AD 211-217) continued his father's politics and in AD 212 he gave Roman citizenship to all people born free in the Roman Empire. This measure did not have much of an impact on objects found in Aquincum, located as it was on the frontier. The emperor issued a decree two years later that modified the border between Pannonia Inferior and Pannonia Superior. The political importance of Pannonia Inferior grew unexpectedly as it became a province with two legions. From this time onwards, the governor's position could be filled only by a person who had once been a consul. The governor's palace and the administrative quarter were expanded and rebuilt following the latest luxurious tastes. During the reign of the Severine dynasty, more and more inhabitants came from Africa and the Eastern provinces and settled in Aquincum, which also had an impact on local fashions. (Cat. 37)

In the second half of the 3rd century, barbarian pressure in the Danube area increased. Dacia was surrendered in AD 271 and Pannonia became one of the most insecure zones in the Empire. This was the time of the so-called soldier-emperors when members of the Pannonian-Illyricum army controlled all the key positions in imperial politics. Many of the emperors visited far-off Aquincum in order to calm any political tension, though provisory advantages gained in this way may have quickly evaporated. The feeling of life in this period is exemplified in a rhyme inscribed on a sarcophagus in Aquincum:

Unstable, crumbling, bitter-sweet, flitting and fragile, alas, human life is capricious, and the end is dim, Fate may cast you hither and yon and the Fates hang by a hair.

(translation by Jozsef Revay)

By the end of the century, Diocletian (AD 284-305) had introduced a new administrative system in the region. With Pannonia Inferior divided into two parts, Aquincum became the military administrative seat of the new province of Valeria. A special defensive system was established on the left side of Danube. Thus, two sections of the limes are located within modern Budapest. The fort of Trans Aquincum was located on the Pest side of the Danube.

A katonai zsold másfélszeresére emelésével a lakosság olyan anyagi körülmények közé került, hogy a város területén nagyszabású építkezések kezdődhettek. A magánépületeket a korabeli technikának megfelelően komfortosították, az addigi közutak helyett a házakat közvetlenül csatlakoztatták rá a vízvezetékre, a hordozható parázstartók helyett egyre több épületet láttak el padlófűtéssel. A jólét hatására a díszítőművészetek is felvirágoztak, többek közt a kőfaragóműhelyek is. Ebből az időből származik kőtárunk anyagának legnagyobb része is, egyszerűsége és legszébb darabjai. A köemlékekből arra is következtethetünk, hogyan érvényesült az általános prosperitás a divatban és a textíliák minőségében.

Apja politikáját folytatta Caracalla (211-217), aki 212-ben a Birodalom összes szabadon született lakosának megadta a római polgárjogot. Aquincumban, a határvidéken, ennek az intézkedésnek nem volt akkora a tárgyi anyagban tükröződő hatása, mint mikor két év múlva, 214-ben Pannonia Superior és Inferior határát módosította. Pannonia Inferior politikai súlya megnövekedett, kétlegiós provinciává vált, a helytartói tisztet ezentúl csak consul-viselt személy tölthette be. A helytartói palotát és a közigazgatási negyedet ekkor bővítették ki és építették át a korabeli luxus legkorszerűbb igényeinek megfelelően. A Severus dinasztia idején egyre több keleti és afrikai származású lakosa lett Aquincumnak, mely a divatban is éreztette hatását. (kat. 37.)

A 3. század második felében erősödött a Duna-vidékre irányuló barbár nyomás, 271-től, Dacia feladásával pedig már Pannonia is közvetlenül a veszélyeztetett zónába került. Ez az ún. katonacsászárok kora, mikor a birodalmi politika kulcspozíciójában a pannoniai-illyricumi hadseregcsoporthoz állt. Az aktuális feszültség rendezéséért a császárok közül többen látogattak Aquincumba. A pillanatnyilag támadt előnyök azonban gyorsan semmivé is válhattak. E korszak életérzését fogalmazza meg egy aquincumi szarkofág verses felirata is:

*Ingatag, omlatag és keserédes, röpke, törékeny,
jaj, csalafinta az emberi élet, a vége homályos.
Hány-vet a sors, és hajszálon himbálnak a Párkák.*

(Ford. Révay József)

Diocletianus (284-305) a század végén új közigazgatási rendszert vezetett be. Pannonia Inferiort két részre osztva Aquincum az új provincia, Valeria katonai kormányzásának lett székhelye. Ekkor építették ki a Duna bal partján azt a védműrendszert, melynek a mai Budapest területén lévő szakaszáról két erőd ismert: Contra Aquincum, a mai Erzsébet-híd pesti hídfőjénél, illetve Transaquincum a mai Árpád-híd pesti hídfőjéhez közel.

Constantinus (312-337) újra átszervezte a hadsereget és a védműrendszert. Ekkor épült meg Aquincumban az a későrómai erőd, mely a 2-3. századi legiótáborból váltotta fel. Ebbe az erődbe és környékére költözött a katonaság, sőt a polgári lakosság nagy része is. A 4. század közepétől a népvándorlás hullámaival érkezett népcsoportok

ostromolták a provinciát, majd egy részük Róma szövetségeseiként (*foederati*) védte a határvidéket. Mint a Birodalomba újonnan betelepült népcsoport, öltözkükben erősen hangsúlyozták a római elemeket, de az ősi sztyeppei stílus ízlésvilágát is megőrizték. Erre elsősorban vi-seletük maradandó emlékeiből következtetünk, mivel ebből a korszak-ból már nem maradt ránk ábrázolás, csak néhány textilszál.

MODERN IRODALOM/MODERN LITERATURE:

Aquincum – Augusta Raurica. Élet a Római Birodalom két városában. Kiállításvezető. Basel, 1997.

Das römische Budapest. Ausstellungskatalog. Münster, 1986.

Fitz J.: Pannonia születése. Budapest, 1999.

Constantine (AD 312-337) reformed the army and the whole military defence system once again. At that time the late Roman fort was built, transforming the legionary fortress from the 3rd century. Most of the Aquincum army and the civilian population moved into this stronghold and its surroundings. From the middle of the 4th century, waves of new peoples - part of the so-called Great Migration - initially attacked Pannonia but after a while some of them stayed as allies of Rome (*foederati*) defending the frontier. The newly settled tribes of various origins took up Roman style elements of attire but they also preserved their sophisticated ancient steppe tastes, demonstrated primarily by the preserved remains of their clothing. No depictions of their costumes from this period were found except for some fabric threads.

Painted grave steles and dyed clothes

We know about the range of colours used on Roman clothes from literary sources, frescoes, varying types of wall paintings and fabric finds. Scraps of paint preserved on stone sculptures also greatly help researchers' work as, contrary to popular opinion, these remains were originally painted. However, only traces of these colours survive. One can only draw conclusions about the colour of a piece of dress depicted from these traces as these stones were commonly painted with earthen pigments while fabrics were dyed using mainly vegetable dyes. We know about dying techniques and dye materials in detail thanks to the books by Pliny the Elder (Fig. 3). The most commonly used plants were:

Red - madder (*Rubia tinctoria*); violet - alkanet (*Alkanna tinctoria*); yellow - safflower (*Carthamus tinctorius*), dyer's rocket (*Reseda luteola*), dyer's greenwood (*Genista tinctoria*); brown - walnut-leaf (*Juglans regia*); blue - woad (*Isatis tinctoria*), anil (*Indigofera suffruticosa*); black - oakapple (*Amphibolips confluenta*). For purple they used purple-shellfish (*Murex brandaris*, *Purpura lapillus*) and coccid (*Dactylopius coccus*). Green was created by covering a yellow-dyed cloth with a blue. Purple was considered the most distinguished colour in Rome so poets (such as Ovid or Horace) often mentioned it while describing wealthy ladies' dress as "the purple colour of Tyros". According to period sources, the ancient purple dye material obtained from purple-shellfish was a luxurious product, but even coccid was expensive. As the overwhelming majority of civilians could not afford this luxury they dyed red over with blue or violet and gained the desired shade this way (Pliny the Elder). It is not possible to produce the vivid fabric colours demanded by ancient taste using natural dyes on linen cloth. However, wool and silk produce fiery and lively shades. In most cases, clean washed raw wool was dyed before spinning (Cat. 24) but occasionally they died the yarn itself or even the finished fabric. They soaked dye agents in water for a while and the fabrics were the boiled in the resulting solution. To make their colours more lasting, materials were also dipped in tartaric, aluminous, ferrous or coppered liquids. In Pannonia, aside from madder or anil, there were no other known indigenous plants containing such dying agents. Early in

FESTETT SÍRKÖVEK ÉS SZÍNES RUHÁK

A római ruhadarabok színskáláját antik forrásokból, falfestményekből és textileteletekből ismerjük. Segítségét jelenthetnek a kőábrázolásokon megmaradt festéknyomok, hiszen a köztudattal ellentétben ezek az emlékek eredetileg festve voltak, de színük mára csak nyomokban maradt meg. (kat. 24., kat. 52.) A festéknyomokból az ábrázolt ruha színének csak a jellegére következtethetünk, hiszen a köveket általában földfestéssel festették, a textilt pedig főleg növényi anyagokkal színezték. A festőanyagokat és a textílfestés technikáját legrészletesebben az idősebb Plinius leírásából ismerjük. (3. kép) A korabeli festőanyagok a következők voltak:

- vörös: - festőbuzér (*Rubia tinctoria*)
- lila: - báránypirosító (*Alcanna tinctoria*)
- sárga: - parasztsáfrány (*Carthamus tinctorius*)
- festőrezeda (*Reseda luteola*)
- festőrekettye (*Genista tinctoria*)
- barna: - diófalevél (*Juglans regia*)
- kék: - festőcsülleng (*Isatis tinctoria*)
- indigó (*Indigofera tinctoria*)
- fekete: - tölgyfagubacs (*Quercus robur*)
- bíbor: - bíborcsiga (*Drupidae*)
- bíbortetű (*Dactylopius coccus*)

A zöld színt a sárgára festett textil kékkel való átfestésével állították elő.

3. kép: Természetes festőanyagok és az elérhető színskála
Fig. 3: Natural dying materials and the color spectrum

A legelőkelőbb színek a bíort tartották, ahogy a római költők (pl. Ovidius vagy Horatius) a gazdag hölgyek viseletén legtöbbször a „tyrosi bíbor színt” említik. A források szerint az eredeti, bíborcsigából előállított festék drága volt, de még a bíortetű is igen költségesnek számított. Mivel a többség ezt nem tudta megfizetni, ezért vörös textileket kékkel vagy lilával festettek át, így közelítették meg a kívánt árnyalatot (Plinius).

A lenvásznak csak fehéritették, mivel ezt az anyagot nem lehet a természetes színezőanyagokkal az ókori ízlésnek megfelelő élénk színekre megfesteni, a gyapjú és a selyem festése viszont tüzes, élő színeket eredményez. Általában a tisztára mosott nyersanyagot festették meg fonás előtt (kat. 24.), ritkábban a fonalat, vagy pedig a kész szövetet. A festőanyagokat vízbe áztatták, s az így elkészített festőlében főzték ki a textiliákat. Vasas, rezes, borköves vagy timsós folyadékokban is pácolták, hogy színük tartós legyen.

Pannoniában nem volt őshonos több, ismert festőnövény, mint pl. a festőbuzér vagy az indigó. Ezeket a festőanyagokat, vagy az ezekkel megfestett fonalakat eleinte csak kereskedőtől lehetett megvásárolni, a helyben is termő festőnövények adta színeket viszont kezdettől fogva alkalmazták. Olcsó textiliához olcsóbb, drága textiliához drágább festőanyagokat használtak.

the history of Pannonia, luxurious dye plants or yarns dyed by the methods mentioned could be bought only directly from merchants although local people applied colours using available native plants from the very beginning. Based on their needs, they used cheap dyeing agents on cheaper cloths and more expensive ones on fine, sumptuous fabrics.

ANTIK FORRÁSOK/ANTIQUÉ REFERENCES:

Homérosz: Odüsszeia. VII, 305-306.

Horatius: Ódák. II, 16, 35-37; II, 18, 7-8; IV, 13, 13-16

Martialis: Epigrammák. Az utánzóról

Ovidius: Átváltozások. VI, 61-69

Plinius: Naturlis Historiae. XXI, 170; XXII, 3, 480

MODERN IRODALOM/MODERN REFERENCES:

CIBA Rundschau. Textilien in biblischer Zeit. 1968/2 p. 17-24.

Kemendi Á.: Festőnövények. Budapest, 1989.

Póczy K.: Újabb aquincumi múmiasír. In: Archaeologiai Értesítő 91 (1964) p. 176-191.

Sebesta, J. L.: Tunica Ralla, Tunica Spissa: The Colors and Textiles of Roman Costumes.

In: The World of Roman Costume. [ed. Sebesta, J. L.-Bonafante, L.] Wisconsin, 1994, p. 65-76.

From raw materials to weaving

Raw Materials

Traditional Roman clothing was mostly made from linen and wool. One can frequently see cloaks on artistic depictions in Aquincum, warm clothing adapted to Pannonia climate, sewn from smooth looking fabric although descriptions of thinner, finer cloths also exist.

The most important material was wool (Lana). Our knowledge of it comes not only from written sources but also from the results of modern analyses of Roman fabrics. Sheep breeding methods became specialized within a relatively short period. Farmers bred several breeds of sheep which produced both short and long, thin and thick wool fibres. Moreover, these breeds were crossbred many times. According to Pliny the Elder, fleece was trimmed during the springtime moult using clipper-scissors or they pulled it out causing no pain to the animals at all.

Flax (Linum) grows even in colder, northern regions. It was cultivated in the territory of Pannonia long before the arrival of the Romans. Pliny also describes the labour-intensive process needed to prepare flax fibres. The plant is soaked in water and then the fibres broken by various means. In the end, boon (superfluous material) is combed out so only the long, fine fibres remain.

Silk (Serica) was considered a unique luxury good. Silk thread or finished cloth came to the Roman Empire from China via the famous Silk Road. When the cloth fell apart it would be re-woven with less valuable flax fibres. According to written sources even clothes of ladies of note were commonly made from a semi-silk called 'cosi'.

Silk fibre finds have only survived in Pannonia from the 4th century. Cotton (Gossypium), similarly to silk, was also expensive. This plant, a native of East India, does not grow at all in the climate of Pannonia although finished fabrics might have reached the province along trade routes. Unfortunately, the use of cotton fabric, just like silk, can only be demonstrated by finds from the AD 4th century.

Spinning

The cleaned raw material was combed and either long laced wool was spooled on the distaff or a bundle of flax was fixed onto it. Twisting wool or flax with a spindle, held in the right hand, produced (Fig. 5) yarn.

A NYERSANYAGOK

A hagyományos római öltözék anyaga a gyapjúszövet és a lenvászon volt. Az aquincumi ábrázolásokon Pannonia éghajlatához igazodva gyakran láthatunk vastagabb, puhának tűnő szövetekből varrt ruhákat, de előfordul vékonyabb, finomabb kelme ábrázolása is. (4. kép)

A legfontosabb alapanyag a gyapjú (*lana*) volt. Nemcsak az antik forrásokból, hanem a római kori gyapjútexiliák anyagvizsgálati eredményeiből is tudjuk, hogy ekkorra már a juhtenyésztés is specializálódott. Rövid- és hosszú-, illetve vékony- és vastag szálu gyapjút adó fajtákat tenyésztettek ki, sőt ezeket gyakran keresztezték is egymással. Az idősebb Plinius szerint a gyapjút juhnyíró ollóval nyírták, vagy a tavaszi vedlés időszakában tépkedték le az állatokról, minden nehézség és fájdalomkozás nélkül.

4. kép: Nyersanyagok (gyapjú, len, selyemgubók, gyapot)
Fig. 4: Raw materials (wood, flax, silk, cotton)

A len (*linum*) a hidegebb, északabbi területeken is megterem. Már a rómaiak előtt természetették Pannonia területén. Szintén az idősebb Plinius leírásából ismerjük a lenrostok előkészítésének hosszú munkafolyamatát: a növényt vízbe áztatták, különböző törőeszközökkel törték, végül kifésülték belőle a pozdorjává tört, főlegesen anyagokat, és csak a hosszú, finom rostszálak maradtak.

Luxusárának számított a selyem (*serica*). Kínából, a Selyemúton érkezett a Római Birodalomba a fonál, vagy a már kész textília, melyet sokszor felbontottak, és olcsóbb lenfonállal keverve szöttek újra. Az irodalmi források szerint gazdag hölgyek ruhadarabjai is gyakran a „cosi” félselyemből készültek. Pannoniából csak a 4. század elejéről maradt fenn selyem textilet.

A selyemhez hasonlóan a gyapot (*gossypium*) is igen drága volt. A Kelet-Indiában őshonos növény Pannonia éghajlatán meg sem terem, de kereskedelmi útvonalakon a kész textília elérhette a provinciát. A selyemhez hasonlóan a pamutkelme használatát is csak 4. századi leletek bizonyítják.

FONÁS

A megtisztított nyersanyagot kifésülték, a guzsalyra vagy a hosszú hurkába szedett gyapjút tekerték, vagy egy köteg lent kötötték rá, s a jobb kézben fogott orsó segítségével sodorták fonallá. (5. kép)

A római kori guzsaly (*colus*) legegyszerűbb fajtája egy kb. 20-25 centiméter hosszú, hengeres pálcá volt. Az aquincumi guzsalyleletek nagy része csontból készült, az előkelő hölgyek viszont használtak bronztűre húzott, borostyánkő gyöngyökből összeállított guzsalyt, vagy üvegből csavart dízesebb darabokat is.

Az orsó (*fusus*) két részből állt: az orsópálca fából vagy csontból készült, a végére szorított orsógomb fából, agyagból, csontból vagy üvegből. Az orsógombok kissúlyúak voltak, tehát nem a lógatott orsó súlya és pörgetése adta a fonal sodratát, ahogy az ókori görög vázaképeken is látható, hanem az ujjak között forgatták az orsópalcát, melyen a könnyű gomb csak a fonal végének rögzítésére szolgált.

Köemlékeinken a kelta nők gyakran tartanak bal kezükben guzsalyt, jobb kezükben orsót. (6. kép) Néhol a guzsalyra tekert gyapjú piros színe is látszik, tehát a gyapjúfonalat már a festett nyersanyagból készítették. (kat. 24.) Az elkészült fonál így S-sodratú lett, mely a textilleletek alapján a Római Birodalom európai részére volt jellemző. Délkelet-Európában és az Európán kívüli területeken a Z-sodratú fonás terjedt el, ahol a guzsalyt a jobb kézben tartották, míg az orsót a balban pörgették, így lett ellenkező irányú a fonál sodrata is.

SZÖVÉS

Számunkra egyszerűnek, könnyűnek és gyorsnak tűnik a ruhák szabása, majd darabokból történő összeállítása, varrása. A 17. századi ipari forradalom előtt sokkal kevesebb textil készült, hosszabb ideig hasz-

5. kép: Orsó- és guzsalyleletek
Fig. 5: Distaff- and spool-finds

The simplest kind of distaff (*colus*) from Roman times was simply a 20-25 cm long cylindrical baton. Many distaffs found in Aquincum were made from bone. Distinguished ladies on the other hand also used distaffs assembled from amber beads stacked on a bronze pin or decorative pieces blown from glass.

Spindle whorls (*fusus*) consisted of two parts: the spindle-baton was made from bone or wood while the whorl, fitted near one end, could be made from metal, wood, bone, terracotta or glass. The whorls weighed very little so it was not the load and spin of the hanging spindle that gave the twist to the fibres as shown on ancient Greek vases. On the contrary, women turned the spindle between their fingers while the light button was there simply to fix the end of fibres.

Celtic women depicted on stone carvings are often portrayed holding a distaff in their left hand and a spindle in the right (Fig. 6). Thus the finished yarn would have an S-twist. This was particular to the European parts of the Roman Empire. In south-eastern Europe and domains outside Europe, where the distaff was held in the right hand and the spindle spun with the left hand there are finds of Z-twisted yarn. The red colour of wool being spun shows that cloth must have been made from yarn that had already been dyed.

Weaving

The tailoring of clothes, as we know it from recent dress making where pieces are assembled together, seems swift and easy. Before the industrial revolution of the 17th century, clearly much less clothing was produced. Clothes were used for longer and much better care taken of it. Instead of tailoring, clothes were woven in suitable shapes to create a new outfit.

During the AD 1st century, in the European part of the Roman Empire, two kinds of vertical loom were used: warp-weighted and framed looms. The latter loom was still considered advanced in the 1st century Roman sources (e.g. Seneca), although it is apparently just as ancient in its origins as the warp-weighted loom. Celts and Romans alike presumably knew both types.

The vertical threads (the chain) on warp-weighted looms were stretched taut using stone or terracotta weights (Fig. 7). The fabric was created in a top-to-bottom direction. For this reason, women always worked

standing. When they wished to weave a cloth longer than the height of the loom they rolled the chain-threads around the weights and the finished material was rolled on a horizontal upper rod. The length of cloth created in this way could be many times the length of the height of a loom. The wooden components of looms rotted away in the course of time and only the weights have survived. The reconstruction of the objects on display in our museum is based on finds from a site in Budatétény near Aquincum.

As time passed, the stretching function of loom weights was taken over by a lower horizontal rod (Fig. 8). Just before the Great Migration, warps were generally rolled around the lower rod or were fixed to it by other methods. The cloth was created in bottom-to-top so that weavers could sit as they worked. The finished part of fabric was rolled on the lower rod which could be turned, while the chain-thread was supplied by the top rod. Thus, any length of fabric could be created on this kind of loom as well. Since framed looms were made entirely of wood no remains have been preserved to be used in an archaeological investigation. We have restored one on the basis of contemporary descriptions [e.g. a fresco in Aurelius' hypogeum (Rome) and a relief from the Forum Nervae (Rome)].

Weaving was facilitated with the help of so-called "heddle rods". Some of the threads were bound to a long, horizontally placed movable rod. At least two heddle rods were

náltak, és így természetesen jobban meg is becsülték ezeket. Szabás helyett inkább megfelelő formára szőtték a szövetet, ha új ruhát készítettek.

A Római Birodalom európai részén kétféle típusú szövőszéket használtak a Kr. u. első századokban. Az egyik az ún. nehezékes, a másik a keretes szövőszék. Utóbbit ugyan a Kr. e. 1. századi római források (pl. Seneca) még újmódinak nevezik, de valószínűleg ez is éppolyan ősi, mint a nehezékes. A kelták és a rómaiak feltehetően mindkét szövőszéktípust ismerték.

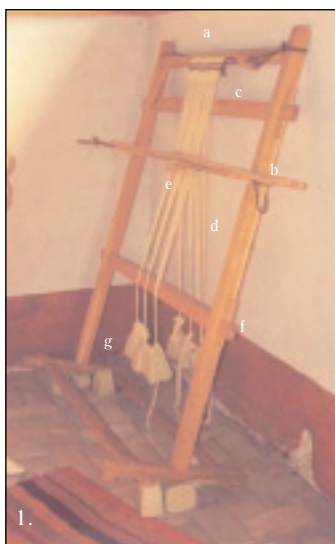
A nehezékes szövőszéken a függőleges (lánc) fonalakat kő vagy agyag súlyok feszítették. (7. kép) A szövés alulról fölfelé haladt, ezért

6. kép: Orsót és guzsalyt tartó asszony kőábrázolásán (kat. 91.) és viseletének rekonstrukciója

Fig. 6: Woman holding distaff and spool depicted on a stone monument and the reconstruction of her clothing

az asszonyok állva dolgoztak. Ha a szövőszék magasságánál hosszabb szőttést akartak elkészíteni, akkor a láncfonalak folytatását a nehezékek köré tekerték, az elkészült textilt pedig a felső vízszintes rúdra csavarták fel. Az így készíthető szőttés hossza tehát akár többszöröse is lehetett a szövőszék magasságának. Az idők folyamán a fa részek megsemmisültek, csak a nehezékek maradtak ránk. Aquincum környé-

7-8. kép: Nehezékes (1) és keretes szövőszék (2) rekonstrukciók és legfontosabb részek: a: felső henger, b: nyüstpálca, c: textília, d: szádnyílás, e: láncfonalak, f: alsó kereszttrúd, g: nehezékek, h: alsó henger

Fig. 7-8: Reconstruction of the warp-weighted loom (1) and the two-beam vertical loom (2) and their most important parts: a: upper beam, b: heddle rods, c: textile, d: shed-hole, e: warp, f: lower cross-beam, g: weights, h: lower beam

kén, Budatétényen került elő az a leletegyüttes, melynek alapján a kiállításon látható rekonstrukció készült.

A keretes szövőszéken a nehezekek feszítő szerepét az alsó vízszintes rúd veszi át. (8. kép) A láncfonalakat úgy vetették föl, hogy az alsó vízszintes rúd köré tekerték, vagy más módon rögzítették. A szövés fölülről lefelé haladt, így az asszonyok ülve szőhettek rajta. A megszőtt részt a forgatható, alsó rúdra tekerték, a láncfonalat pedig a felső hengerről adagolták, így ezen is megfelelő hosszúságú textilt tudtak készíteni. Mivel a keretes szövőszék teljes egészében fából készült, így régészeti módszerekkel megfogható nyoma nem maradt. Korabeli ábrázolások alapján rekonstruáltuk. Pl.: falfestmény Aurelius hypogeumában (Róma), dombormű a forum Nervaen (Róma).

A szövés az úgynevezett „nyüstök” segítségével történt. A hosszú, vízszintesen elhelyezett, mozgatható nyüstpálcákhoz hozzáhurkolták a láncfonalak egy-egy részét. A legegyszerűbb szöttes előállításához is legalább két nyüst kellett. Az egyik nyüstpálcához sorrendben a páros számú, a másikkhoz a páratlan számú láncfonalakat hurkolták (ez a vászonkötés). Háromnyüstös szövéskor ez annyiban változott, hogy az első nyüstpálcához sorrendben minden első láncfonalat (1., 4., 7., 10., stb.), a másodikkhoz sorrendben minden másodikat (2., 5., 8., 11., stb.), a harmadikkhoz pedig sorrendben minden harmadikat (3., 6., 9., 12., stb.) hurkolták hozzá. A négy- és többnyüstös szöttesnél legtöbbször ugyanezt az eljárást használták, de a láncfonalak sorrendjének variációival bonyolultabb mintákat is szöttek. Ha az első nyüstpálcát előre húzták, akkor ez a hozzáhurkolt láncfonalakat is magával húzta, míg a többi a helyén maradt. Így a fonalsíkok szöget zártak be, ez a szádnnyílás, melyen keresztül átvezették a vízszintes vetülékfonalat. Majd egy úgynevezett szövőkarddal, vagy fésűvel erősen bele is verték a láncfonalak közé, végül a nyüstit visszaengedték, tehát a szádnnyílás becsukódott, a láncfonalak mind egy síkba kerültek. Ha most egy másik nyüstpálcát húztak előre, az előzőleg bevezetett fonal elmozdíthatatlanná vált, a vetülékfonalat pedig áthúzták az új szádnnyíláson. A kevés ránkmaradt textillelet alapján a lenvásznakat és a pamutvásznakat általában vászonkötéssel és két nyüsttel szöttek.

A pannoniai sírköveken ritkán jelzik a szöttesek mintáját. A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött egyik sírkövön (MNM. 97. 1913. 2.) a kelta viseletű nőalak ruhájának szoknyarészébe azonban belekarcoltak egy függőleges cikk-cakk-mintát. Ez valószínűleg az úgynevezett fenőágas minta jelzése, melyet négynyüstös technikával szöttek.

SZÖVŐKÁRTYA, SZÖVŐTÁBLÁCSKA, SPRANG

Az aquincumi sírköveken a katonaköpenyek szélén néha vastagabbra faragott csíkot látunk. A textília kezdőcsíkját ábrázolták, melyet feltehetőleg nehezekek szövőszéken, szövőkártyákkal készítettek el. (9. kép) A Római Birodalom területén számos lelőhelyről (pl. Britannia, Germania) ismerjük a szövőkártyák variánsait: háromszög, vagy négyszög alakú, csontból vagy fából készült, három vagy négy lyukkal ellá-

needed to create the simplest fabric. Odd numbered warp threads were looped onto the first heddle rod in sequence and even numbered warp threads were looped onto the second (this is called cross-fabric). When weaving with three or more heddle rods, the method went as follows: each first thread in the sequence was looped to the first heddle rod (for three heddle rods 1, 4, 7, 10 etc.) while each second thread in the sequence was looped to the second heddle-rod (2, 5, 8, 11 etc.). As for the third thread, each third one in the sequence was looped to the third heddle-rod (3, 6, 9, 12 etc.) and so on. More sophisticated patterns could be produced by changing the sequence of chain threads in many variations. When the first heddle rod was pulled forward it also brought forward warp threads looped to it while the rest remained in place. Thus, the planes of warp thread lay at an angle to each other, thus creating a shed. The horizontal weft thread was pulled through the shed. Afterwards a weaver's comb was pulled through the warp and the heddle rod was released closing the shed. This way all the warp threads are put back in the same plane. When they pulled another heddle rod forward the inserted weft thread became immovable and weft could be pulled through the new shed. Cotton cross-fabric was generally produced using two heddle rods as can be seen from the very rare surviving finds of fabric.

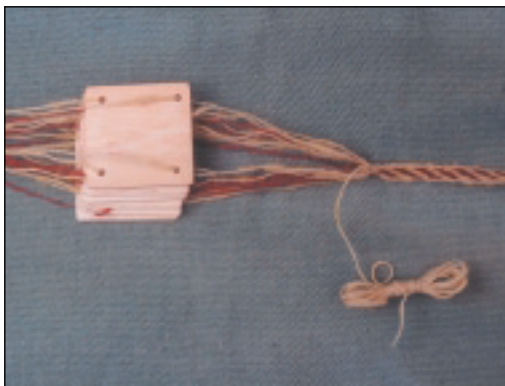
Weaving patterns are not usually depicted on grave steles in Pannonia. However, there is one stone monument displayed in the Hungarian National Museum (MNM. 97. 1913. 2) portraying a woman dressed in Celtic style with a vertical zigzag pattern incised into the skirt part of her attire. This might represent the so-called pine-branched pattern which is woven using four heddle rods.

Loom cards, Loom tablets and Sprang

A stripe carved to be thicker can sometimes be seen on the edge of upper garments depicted on grave steles from Aquincum. These represent the hem which was probably made with loom cards (Fig. 9). Variations of loom cards have been found in numerous places throughout the whole Roman Empire (e.g. Britannia, Germania). These are triangular or rectangular tablets with three or four holes in them. They can be made from bone or wood and may be tri-

angular or square with three or four holes in them. Usually, loom cards of the same shape and size are used. A single thread was pulled through each hole. The distance between the holes creates a shed. To weave, the warp-thread is directed through the shed. If the cards were turned 90 degrees, the former shed-hole was closed and a new one opened through which the weft is brought back.

There are three types of Celtic women's ribbon belts represented on grave steles. One is a plain variant that was likely woven on ribbon-weaving tablets (Fig. 10). Such a tablet, made of bronze, was found in a Late Roman grave in Pilismarót (Castra Ad Herculem). Long vertical slots were cut into the rectangular tablet and a row of holes was pierced between them, perpendicular to their midpoint. A single thread was laced into each opening and hole and more were added horizontally as well. When the tablet was pulled upwards the warp threads in the holes together with the ones in the slots which were left in their place formed a shed-hole through which the weft thread was guided (Fig. 10). Geometrically patterned ribbon belts were

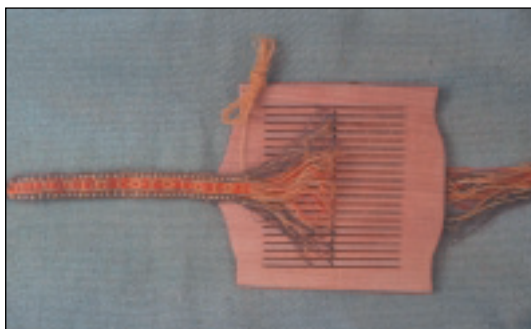
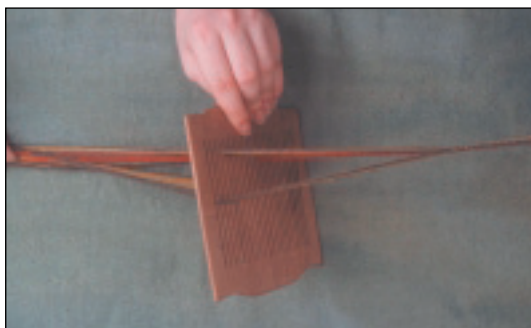

9. kép: Szövőkártyák rekonstrukciója
Fig. 9: Reconstruction of loom-cards

tott lapocskák. Egy-szerre csak egyforma méretű és formájú kártyákat használtak. Élüknél összefogták, minden lyuksorba kártyánként egy-egy láncfonalat vezettek, majd a fonalakat vízszintesen kifeszítették. A kártyákat összefogták és az így képzett szádnilyásba vezették a vetülékfonalat, ezután az összefogott kártyákat 90°-kal elfordították. Az előző szádnilyás bezárult és egy új nyílt ki, melyen keresztül a vetülékfonalat visszavezették.

Sírtáblákon találkozunk a kelta asszonyok szalagövével, melynek három típusát ismerjük. Az egyik a sima változat, melyet valószínűleg szalagszövő táblácskán szőtték. (kat. 11.) Ilyen, bronzból készült szövőtáblácska *Castra Ad Herculem* (Pilismarót) későrómai temetőjéből került elő. Ebbe a téglalap alakú táblába hosszú, függőleges nyílásokat vágtak, közéjük pedig egy vonalba, középre lyukakat fúrtak. Minden nyílásba és minden lyukba egy-egy láncfonalat vezettek, melyeket szintén vízszintesen feszítettek ki. Ha a táblácskát fölfelé húzták, akkor a lyukakban lévő láncfonalak a nyílásban lévő láncfonalakkal (melyek eredeti helyükön maradtak) szádnilyást alkottak, melyen áthúzták a vetülékfonalat. Ezután a táblát lefelé nyomták, így az eredeti síkhoz képest alul képződött a szádnilyás, itt vezették vissza a vetülékfonalat. (10. kép) A geometrikus mintájú szalagöv is így készült, azonban itt a felvető láncfonalak mindegyike más-más színű lehetett. A harmadik fajta szalagöv két hosszanti szélén magasabbra szőtt sáv fut végig, itt valószínűleg a kártyás és a táblácskás módszereket együtt használták. (kat. 109.)

A nemzetközi terminológiában sprangnak [szprang] (magyarul: fonott csipke) nevezett ősi textiltechnika egyes hagyományörző vidékeken még a közelmúltig is gyakorlatban volt. A sprangnál a láncfonalat két, rögzített, párhuzamos rúd között feszítették ki, ezeket a rudacsákat egy fakerethez erősítették. A láncfonalat nyolcas alakban tekerték a két rúd köré, ezután a szövő minden segédeszköz nélkül, az ujjait a bölcsőjátékhoz hasonlóan mozgatva bonyolult fonadékot készített az egyetlen folytatólagos szállból. Amikor ez már annyira szoros lett, hogy tovább már nem volt fonható, közepén egy átbújtatott fonallal rögzítették. (11. kép) Ezzel a módszerrel készítették a görög nők hajhálójukat; ábrázolásait számos vázakepen láthatjuk. Az ősi római hagyomány szerint az eladósorban lévő lánynak saját

10. kép: Szövőtáblácska rekonstrukciója
Fig. 10: Reconstruction of a loom-tablet

kezüleg kellett megszőnie menyasszonyi ingjét és hajhálóját. Hajhálót néha a matrónák is viseltek: egy 2. századi britanniai bronzportrén és egy aquincumi kőábrázoláson pontos részletei is megállapíthatóak. A későrómai és bizánci főkötők egy része is így készült. Egy Szentendréről származó sírkövön olyan rugalmas, elasztikus anyagból készült főkötő ábrázolása látható, amely a kontyos fej formáját követi. Lehetséges, hogy ez is sprang-technikával készült. (kat. 44.)

KALLÓZÁS, NEMEZELÉS

A kallózás a római korban fejlett iparág volt. Több nagyobb kallózóműhely maradt meg Pompejiben, az egyik épületben talált fal-festmény pedig a munkafolyamatot is ábrázolja. A vastag gyapjútextileket (szappan hiányában) emberi, illetve állati vizelettel vagy nátronnal kevert vízben mosták, főzték, taposták, illetve nagy présekben préselték. A kallózás fő célja az, hogy vízhatlanná tegye a szövetet, bár így a textil egyúttal kissé merevvé is válik. Az egyik férfiköpenyt (*paenula*) is valószínűleg ezzel az eljárással készítették.

A nemez készítés nem azonos a kallózással, vizes gyapjútincsek lap-pá préseléséből áll. Így készítették a sisakokban és cipőkben használt beléseket. Sírkőábrázolásainkon a kelta asszonyok nagy, gömb alakú főkötője valószínűleg formákon készített nemezkalap lehetett. (kat. 2.)

Nemcsak Pompejiben tömörültek egyesületbe (*collegium*) a kallózók és a textilfestők. Több aquincumi felirat is bizonyítja, (kat. 23.) hogy városunkban is collegiumot alkottak a posztósok. A collegium működése a 2. század elejétől a 3. század végéig, 4. század elejéig követhető.

created in the same way, but the colour of each individual weft differed. As for the third kind of ribbon-belt, a band ran along the two longitudinal ends and needed to be woven higher, probably using cards and tablets together.

The ancient weaving technique "sprang", that is spun lace, has been used until recently in many countries which have kept their traditional crafts. With the sprang technique, warp threads were expanded between two parallel bars bound to a wooden frame. Warp thread was rolled around the two bars in figure-eight forms. The weaver then moved her fingers similarly to the cradle-game, creating a complicated plexus out of a single running thread. When this spinning became so tight that it could not be continued any longer, a thread was slipped through its centre to fix it. Greek women made the hair nets which can be seen on many vases this way. According to Roman tradition, a girl of marriageable age had to weave her own bridal skirt and hair net. In some cases, hair nets were also worn by matrons. Details can be observed on a bronze portrait from Britain dated to the AD 2nd century and on a stone monument from Aquincum. Some Byzantine and Late Roman bonnets were made in the same

11. kép: Sprang-technikával készült textília
Fig. 11: Textile made with sprang-technique

way. A depiction of a bonnet made from an elastic and flexible fabric following the outline of a head with a bun can be seen on a grave stele from Szentendre. This bonnet may also have been made using the sprang technique (Fig. 44).

Milling and felting

Milling was a well developed industry in Roman times. Many milling workshops of various sizes have survived in Pompeii. A fresco found in one of the buildings even depicts the manufacturing process. Thick woollen material was washed, boiled, kneaded, and pressed in the small folds in water mixed with local soda or animal urine. The main goal of such milling was to make the cloth waterproof although the fabric tends to become a bit rigid as a result. One kind of male cloak (paenula) was most likely made this way.

Making felt is not the same as milling since it consists of matting wool fibres together. Linings in shoes and helmets were made this way. On grave steles from Aquincum Celtic women are shown wearing globe-like bonnets which may have been made from felt moulded on wooden forms (Cat. 2)

Milling workers and dyers belonged to associations (collegium). Numerous inscriptions found in Aquincum show that felt manufacturers were organized there into a collegium. The existence of this kind of collegium can be traced from the beginning of the AD 2nd century until the end of the AD 3rd and the beginning of the 4th century.

ANTIK FORRÁSOK/ANTIQUÉ REFERENCES:

CIL IV 1507

Homérosz: Odüsszeia. X, 222-224

Martialis: Epigrammák. Költő és milliomos. VI, 93

Ovidius: Fasti. III, 809-810; 817-821

Átváltozások. VI, 53-69.

Petronius: Satyricon. XXXVIII; LXIII

Plinius: Naturalis Historiae. IV, 62; VIII, 190-192; XII, 30; XIX, 16-18; XXVIII, 66 és 91

Propertius: Elégiák. I, 2, 1-2; II, 1, 5-6.

Seneca: De benef. VII, 9, 5;

Suetonius: Caesarok élete. Caligula 52

Tibullius: Elégiák. I, 6, 77-80

Varro: A mezőgazdaságról. II, 2, 16-17

Vergilius: Aeneis. VII, 5-9.

MODERN IRODALOM/MODERN REFERENCES:

Barkóczy L.: Későrómai temető Pilismaróton. In: Folia Archaeologica XII (1960) p. 111-132.

Behrens, G.: Brettchenweberei in römischer Zeit. In: Germania IX, p. 45-47.

Broudy, E.: The Book of Looms. A History of the Handloom from Ancient Times to the Present. Hanover, 1979. p. 23-62.

CIBA Rundschau. Textilien in biblischer Zeit. 1968/2. p. 5-37.

Coarelli – a Rocca – De Vos: Pompeji. Archäologischer Führer. Augsburg, 1997. p. 104-105; 251-254; 267-269; 283-284; 405-407; 412

Hoffmann, M.: The Warp-Weighted Loom. 1964.

Madarassy O.: Házmunka.: a textilkészítés példája. Aquincum. In: Aquincum –

Augusta Raurica. Élet a Római Birodalom két városában. Kiállításvezető. Basel, 1997. p. 194.

Nappo, S. C.: Pompeji. Az eltemetett város. Vercelli-Budapest, 1998. p. 59-61.

Németh M. – Topál J.: Verses szarkofág mumifikált temetkezéssel. In: Budapest Régiségei 27 (1991) p. 73-84.

Szilágyi J.: Tűzvédelem Aquincumban és a római birodalom más városaiban. In: Tűzoltó Múzeum Évkönyve 1984. p. 21-96.

Szirmai K.: Beszámoló a budatétényi római kori telep feltárásáról II. (1974-1977) In: Budapest Régiségei 26. (1984) p. 153-182.

Szirmai K.: Kaiserzeitliche Porträts in Aquincum. Budapest, 1999. p. 46. kat. 26.

Wild, J. P.: Roman Textiles from the Wallbrook (London). In: Germania 53 (1975) p. 138-143.

A RÓMAI HÖLGÝ

A Birodalom minden szabadon született római polgára viseletében is demonstrálta jogállását, az asszonyok a római matrona hagyományos öltözékét hordták. Az antik szerzők többször említik a ruhadarabok sorrendjét, s viselésük szigorú illemszabályait. A *tunica* [tunika] fölé a *stola* [sztóla] került, erre a *palla*, hajukba pedig *vittaet* [vitté] (azaz szalagot, vagy fonalszalakat) kötöttek.

Fehérnemüként a testre az ágyék és a mell köré kendőket tekertek (*subligaculum* [szubligakulum], *stophium* [sztófiúm], *indusium* [indúziúm]) vagy kis nadrágot, esetleg fűzöt is hordtak. Erre egy rövid inget, a tunicát vették föl, az ábrázolásokon ennek csak szegélye látszik ki a felsőruha nyakkivágásánál. (kat. 90.) Színe általában fehér volt, szélét azonban néha hímzés vagy szöttescsík díszítette.

A tunica fölé egy hosszú, a lábfejeket fedő ruhát, a stolát öltötték. Ősi formáját a vállon pántok tartották (ez a típus Pannoniában valószínűleg nem terjedt el), de később a ruha elejét és hátát egyszerűen összevarrták. Ezt a változatot a nyakkivágás sarkainak vonalában két függőleges, keskeny csík is díszíthette, melyeket beleszötték, vagy rávarrtak a textíliára. (kat. 102.) A stolának volt rövid és hosszú ujjú változata is, (kat. 52.) mellük alatt zsinórral vagy szalagövvel kötötték meg. A ruhadarab alsó, földet söprő részét belül erősebb és olcsóbb anyagcsíkkal bélelték. Ezt a szegélyt ki is tömtek, hogy tartást adjon és védje a ruhaanyagot. (kat. 72., kat. 77.)

A stolára egy téglalap alakú, palástot, a pallát terítették. Mérete a rekonstrukciós kísérletek szerint 1,5 méter széles és legfeljebb 5 méter hosszú lehetett. A római nő úgy tekerte magára, hogy nem rögzítette tűkkel és brossokkal, hanem kezével fogta. (kat. 64.) Házát elhagyva fejét is befedte a pallával, ettől viszont teljesen független volt csak a fej fedésére szolgáló, könnyű kis fátyol. (kat. 65.) Az aquincumi sírköveken ábrázolt asszonyok pallájuk bal végét először bal vállukról lelógatták, a másik végét pedig a hátukra terítve jobb válluk felett előrevezetve a bal vállukra dobták, ez a palla klasszikus viselete. (kat. 47.; kat. 72.) A 3. század folyamán a palla szélét gyakran szövött csíkkal díszítették, ez a minta az ábrázolásokon is felismerhető. A mérete valószínűleg rövidebb és keskenyebb lett, viselése is módosult, a késői divatú pallát a hátra terítették, két végét a vállakat eltakarva elől a könyökhajlaton átvezetve lelógatták (kat. 44.; kat. 48.) vagy elől összefogták.

A palla anyaga az éghajlatnak megfelelően lehetett vékonyabb vagy vastagabb és viselőjének társadalmi helyzetétől függően olcsóbb vagy drágább. (12. és 13. kép) A hagyományörzőbbek ragaszkodtak a gyapjúviselethez, de Ovidius versei alapján tudjuk, hogy a divatos selymet a császári tilalmak ellenére is hordták. Pompeji faliképeken egészen átetsző selyempallákat is láthatunk.

Az ünnepi viselet legkedveltebb színei a vörös, a bordó és a lila különböző árnyalatai voltak. A színharmonia fontos volt a római divat-

The Roman lady

As each freeborn man in the Roman Empire could show his social position and rank through his dress, the so women wore the traditional costume of a Roman matron. The order of individual pieces of clothing and the rigorous dress conventions have been commented on frequently in the literature.

For undergarments, women wrapped a cloth around their body, over their loins and breasts or else they wore small underpants, perhaps even a corset. Over this they put a tunica, a short shirt, from which only the hem below the neck hole of the over-garment is shown on depictions (Cat. 90). It was generally white but sometimes its edges were decorated with embroidery or a band.

A long stola reaching just above their feet was worn over the tunica. An older variant was fastened on the shoulders with clasps (this type was probably not known in Pannonia) but later, the front and the back sides were simply sewn together. This type of stola might have also been decorated with two thin vertical stripes in line with the corners of the neck hole and woven into or sewn onto the fabric (Cat. 102). The stola had a short-sleeved and a long-sleeved variants (Cat. 52). They could be tied with twine or a ribbon belt below the breast. On the inner side, the lower part which swept the ground was lined with a stronger and cheaper band of material. This hem was stuffed to make the edge firm and protect it (Cat. 71 and Cat. 77).

A rectangular mantle, the palla, was draped over the stola. According to reconstruction experiments, it may have been 1.5 m wide and nearly 5 m long. A Roman woman would have wrapped it over herself in such a way that she held the end of the palla in one hand instead of fastening it with a brooch or a pin. On leaving home, she covered her head with the palla although she may also have worn a small light veil (Cat. 65). Women shown on Aquincum grave steles first let the left end of their palla hang from their left shoulder. They then drew it across their backs and guided the other end over their right shoulder. Finally, they cast it onto their left shoulder; this is the classic way to wear a palla (Cat. 47; Cat. 48). During the AD 3rd century, the edges of the palla were frequently decorated with woven bands. This pattern can easily be distinguished on depictions. Later it probably became shorter and thinner and even the way it was worn changed. The palla of the late Roman period was pulled behind the wearer's back with its two ends

covering the shoulders and hanging down over the elbows or held together in front.

The thickness of the palla material depended on climate and its cost on the owner's social status. Traditionalists wore wool but from Ovid's poems we know that despite the Emperor's strict ban, fashionable silk was in general use (Fig. 13 and Fig. 14.)

The most popular colours for festive costumes were red, purple and various shades of violet. Harmony of colour was very important in Roman fashion: a light stola was commonly used with a palla in a darker shade of the same colour. The favourite combinations were purple with purple, violet with violet, red with red and white or yellow with the aforementioned colours. Blue and green were also customary. Use of brown or black was exceptional, probably because these were also the colours of mourning. One can see

13. kép: Római hölgy (kat. 20.) és viseletének rekonstrukciója

Fig. 13 Stele of a Roman lady (Cat 20) and clothing reconstruction

12. kép: Előkelő római hölgy (kat. 100.) és viseletének rekonstrukciója
Fig. 12 Statue of a Roman lady (Cat 100) and clothing reconstruction

ban: a világosabb színű stolához általában sötétebb árnyalatú pallát öltöttek. A legnépszerűbb együttesek: bordó-bordó, lila-lila, vörös-vörös, illetve fehér vagy a sárga az előbb említett színekkel, de előfordul a kék és a zöld szín is. A barna és a fekete ábrázolása ritkább, valószínűleg azért, mert ezek voltak a gyász színei. Aquincumi sírkőábrázolásokon sárga stola - vörös palla, vörös stola - vörös palla (kat. 52.) összeállításokat láthatunk. Textilleleteink viszont általában sötét színűek, sötétbíbor, sötétlila, barna, sötétkék, sőt majdnem fekete textilmaradványt is ismerünk 4. századi aquincumi sírokból.

Az ókorban nem volt külön gyermekdivat, a kislányok ugyanúgy öltöztek, mint anyjuk. Állami és vallási ünnepeken az előkelő családból származó serdületlen fiúk és lányok egyaránt a toga praetextát [toga prétékszta], vagyis a bíborszegélyű togát viselték. (kat. 4.) A gyermekek hétköznapi ruhája a lányoknál egy hosszabb, a fiúnál egy rövidebb tunica volt, melyre hűvösebb időben köpeny került. Sok sírkövön ilyen, az anya pallájához hasonló köpenyben ábrázolják a kislányokat.

A sírkövek alsó tábláján a halottak portái alatt kifaragott ún. áldozati jeleneteken az élők áldozatot visznek a halottaknak. Itt az asszonyo-

kat hétköznapi ruhájukban láthatjuk. Ez általában a tunica hosszabb, vagy ujjatlan, vagy hosszú ujjú változata, mely abban különbözik a stolától, hogy nem fedi a lábfejeket. Hosszát gyakran egy alsó övvel szabályozták. (kat. 66.)

A római nők legújabb divatú frizurája általában a császár feleségének hajviseletét követte. A 3. században jelent meg a főkötő viselése. Kopt leletekből tudjuk, hogy ezek szövött textilből, de sprang-technikával is készülhettek. (kat. 72.) Néha ezeket a fejfedőket rávarrott ékszerrel díszítették. (kat. 59.)

ANTIK FORRÁSOK/ANTIQUUE REFERNCES:

Apuleius: Aranyszámár. X.

Horatius: Szatírák. I, 2, 94-103.

Lívius XXXIV, 7.

Ovidius: Pontusi levelek. III, 3, 51.

Persius: Szatírák. V, 30-33.

Petronius: Töredékek. LVII-LIX.

Satyricon. LXVII.

Plautus: Epidicus. 225-233

Tibullius: Elégiák. I, 6, 67-68; II, 3, 557

Vergilius: Aeneis. I, 648-649.

MODERN IRODALOM/MODERN REFERENCES:

Sebesta, J. L.: Symbols in the Costume of the Roman Woman. In: The World of Roman Costume. [ed. Sebesta, J. L. – Bonafante, L.] Wisconsin, 1994. p. 46-53.

Szirmai K.: Az idősebb Faustina portrétípusai az aquincumi köemlékeken. In: Budapest Régiségei 23 (1973) p. 171-178.

colour combinations in depictions on grave steles from Aquincum: a yellow stola with a red palla or a red stola with a red palla (Cat. 52). On the other hand, fabrics found are regularly in darker colours like dark purple, dark violet, brown and dark blue. Moreover, we have some almost black fabric remains from Aquincum graves from the AD 4th century.

In Antiquity, separate fashions for children did not exist. Little girls dressed like their mothers. At the time of state festivals and cult ceremonies, boys and girls under ten years of age from worthy families wore the same toga praetext, that is, a toga with a purple hem (Cat. 4). The everyday attire of children consisted of a longer tunica for girls and a shorter one for boys. A cloak was worn in colder weather. There are many grave steles where little girls are shown in cloaks similar to those worn by their mothers.

In ceremonial scenes carved in the lower sections of grave steles below the portraits of the deceased, the living are shown offering sacrificial gifts to the dead. In these scenes it is possible to see women in their everyday clothes. These clothes are usually a variant of a long tunica with or without sleeves. The tunica with long sleeves differs from a stola as it does not cover the front of the feet. Its length was adjusted with an under-belt (Cat. 66).

Soldiers and civilians

As the garrison of the frontier zone of the Empire was located in Aquincum, a large part of the male population consisted of active or retired soldiers who could be recognized by the dress uniform they wore outside the fort. There were relatively few people who had themselves commemorated wearing a toga. Military and civilian dress differed from each other in the cut and colour of the over-garment. With luck it is possible to trace changes in "gentlemen's fashion" in these depictions.

Men's undergarments consisted of a loin-cloth, as seen on an Aquincum wall-painting depicting a boy during the grape harvest (Fig. 15).

The festive dress of a Roman civilian was made from wool and consisted of a white sleeveless or long-sleeved tunica and a toga, with the white woolen gown worn over the tunica (Cat. 47). The toga worn by more distinguished men was decorated by two vertical purple stripes running down from the two corners of the neck-hole. The toga was basically a blanket with approximately eight-sides. Its width was double the height of its owner and its length three times his height. Putting it on was very difficult if one wanted to meet the requirements of refined fashion since its pleats could not be arranged without help. Quintilian characterized the elegant way of putting on a toga like this:

"The toga should be round and well-tailored otherwise it will not fulfil the numerous requirements. It is the best when the front portion of it extends to the middle of the legs. Its back, however, should be short enough to barely cover the tunica. Its pleats are most eye-catching when the folds end just above the lower hem of tunica. The toga should never hang below it. The pleating, which is cast on the bias from the right shoulder over the left one like a sword-sling, should neither be expanded nor flapped over. The next section of toga to be arranged should be longer. In this way, it will suit better and hold more strongly. One part of the tunica has to be pulled up at the shoulder so as it should not slip down over the arms during public speaking. The toga must be draped and its end tossed over the shoulder and then it looks very well indeed. However, there is no need to cover the whole shoulder as well as the neck because then the dress will be

KATONÁK ÉS POLGÁROK

Mivel Aquincum a Római Birodalom határzónájában, a limesen, egy legio állomáshelye volt, a férfilakosság nagy része aktív vagy kiszolgált katona, akik a sírköveken a táboron kívüli, katonai ünneplő ruhájukban láthatók. Viszonylag kevés az, aki tógában örököltette meg magát. A katonai és polgári viselet a felső ruha színében és szabásában különbözött, s a férfidivat változásait is ezeken tudjuk legjobban követni.

A férfi fehérenemű egy ágyékkötő volt, aquincumi ábrázolását fal-festményen, egy szüretelő fiún láthatjuk. (14. kép)

A római polgár ünnepi viselete a gyapjúból készült, fehér színű, ujjatlan vagy hosszú ujjú tunica és az előlött hordott fehér gyapjúköpeny, a *toga* [tóga] volt. (kat. 47.) Az előkelő férfiak tunicáját két, függőleges, bíbor csík díszíthette, melyek a nyakkivágás két csücske mellett futottak. A toga egy hozzávetőlegesen nyolcszög alakú, formára szőtt palást, szé-

14. kép: Szüretelő ifjú ágyékkötőben

Fig. 14: Harvestin boy in loin-cloth

lessége viselője magasságának kétszerese, hosszúsága pedig háromszorosa volt. Felöltésének módja rendkívül bonyolult, ráncait, redőit segítség nélkül nem lehetett a divatnak megfelelően eligazgatni. Quintilianus így jellemzi az elegánsan felöltött togát:

„A toga legyen kerek és jól szabott, különben számos előírásnak nem fog megfelelni. Legjobb, ha elülső része a lábszárak közepéig ér, hátulja pedig annyival rövidebb, hogy éppen fedi a tunicát. Redőzése akkor a legtetszetősebb, ha valamivel a tunica alsó szegélye fölött marad, és semmi esetre se lógjon azon alul. A hajtás, mely jobb vállról a balra ferdén, kardszíjszerűen van átvetve, ne feszüljön, de ne is löttyögjön. A togának az a része, amelyet ezután rendezünk el, hosszabb legyen, így jobban áll és a tartása is jobb. A tunica egy részét fel kell húzni, nehogy beszéd közben lecsússzon a karra: akkor aztán redőt formálunk a togából, s ha a végét átvetjük a vállunkon, az igen jól mutat. De nem kell a vállat az egész nyakkal együtt takarni, különben a ruha szűk lesz, és a tekintélyt sugárzó széles mellkas nem érvényesülhet. A bal kart csak annyira szabad behajlítani, amíg eléri azt a szinte természetes tartást, amittől a toga két szárnya éppen fedi egymást.”

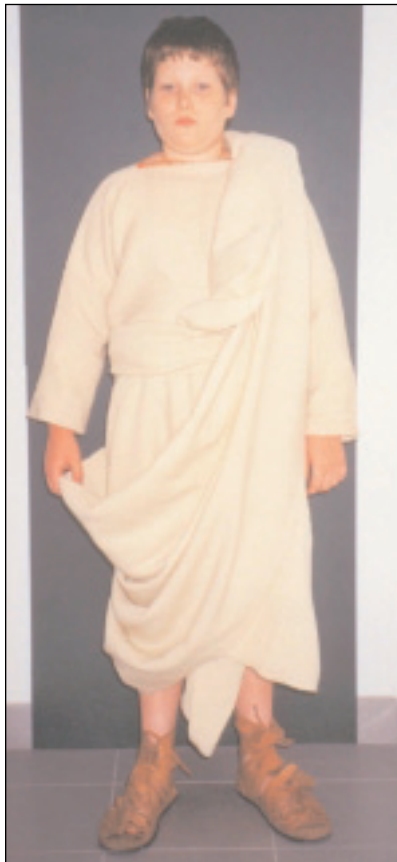
(ford. Korchmáros Valéria)

Körülményes felöltése miatt a mindennapi viseletből fokozatosan ki is szorult használata, bár teljesen soha nem tűnt el. (15. kép)

Inkább az északi, hidegebb tartományokra jellemző a vastagabb, gyapjúból készült, hosszú ujjú *tunica* [tunika], amely térdig ért és néha egy, néha két övvel kötötték meg. Az alsó övre akkor volt szükség, amikor a tunica hosszát akarták beállítani, a felsővel pedig rögzítették. Ez utóbbi a katonai viselet jellemző része. A tunica ujjá általában egyenes, szűk, szélesebb ujjú változata a 3. század elején jött divatba.

A sírköveken gyakran látható katonai ünnepi viselet a tunicából és az e fölött hordott, jobb vállon ruhakapcsoló tűvel, fibulával megtűzött katonai köpenyből, a *sagumból* [szágum] állt (16. kép), amelynek színe (a kőemlékeken megmaradt festéknyomok alapján) általában vörös volt. A sagum hátul a tunica alá kb. fél lábszárig ért, elől vagy a bal vállra kanyarították, vagy bal szárnyát bal kezükben függőleges redőkbe szedve összefogták. Egyik széle gyakran rojtos volt, mely függőlegesen leeresztve mindig a bal vállra került. A sagum rojtja lehetett rövid, (kat. 41.) vagy hosszabb, fürtös jellegű. (kat. 21., kat. 36.)

A hadsereg veteránjainak sírkövén a tunica fölött néha egy más típusú köpenyt láthatunk, ez a vörös színű, kallózott gyapjúszőtesből készült körgallér (*paenula* [pénula]), melyet antik források szerint a civilek is viselhettek. Elöl, közepén záródott, két szárnyát általában összevarrták.

15. kép: Római férfi tógában (kat. 99.) és viseletének rekonstrukciója
Fig. 15: Roman citizen in toga (cat. 99) and the reconstruction of his clothing

tight and the broad breast, radiating authority, will be obscured. You are allowed to bend your elbow until it attains that almost natural attitude in which the two wings of the toga narrowly cover each other.”

(Translated by Valeria Korchmaros)

Because it was so complicated to put on properly, the toga gradually lost popularity although it never disappeared completely (fig 16.).

The knee-length, long-sleeved tunica was made from rather thicker woollen cloth characteristic of northern, colder regions. Sometimes it was tied with two belts. The lower belt adjusted the length of the tunica while the second belt fixed it in place. This later variant is characteristic of military dress. The sleeves of tunica were originally straight and narrow while a wider-sleeved variant came into fashion at the beginning of the AD 3rd century.

Military uniform dress, often depicted on grave steles, consists of a tunica and a military cloak (sagum) worn over it. It was fixed at the right shoulder with a brooch or fibula (Fig. 17). Its colour appears to have been red on the basis of surviving spots of red paint on stone monuments. At the back, the sagum went over the tunica, which reached half-way down the leg, while in front it was either thrown over the left shoulder or its left side was held in the left hand in an arrangement of vertical pleats. One of its ends was fringed. The fringes were always allowed to hang down from the left shoulder. The fringe of a sagum could be short (Cat. 41) or long and bunched (Cat. 21, Cat. 36).

On grave steles there are some depictions of veterans wearing another type of cloak. This is a red cape called a *paenula* made from milled woollen cloth. According to ancient sources, this piece of clothing could have also been worn by civilians. It was closed in front and its two sides were commonly sewn together. To prevent the holes from the stitches along the seam from stretching, strips and sometimes twine were used to fortify the stitches (Cat. 24, Cat. 46). The sides of the *paenula* hung down (Cat. 85) or were arranged in pleats and laid over the shoulders (Cat. 17). The *paenula* was worn together with a red woollen scarf (Cat. 27) that can easily be recognized by its characteristic globular outline.

The holiday dress uniform consisted of a tunica with ornamental armour over it (Cat. 96) and a sagum on the top of everything.

16. kép: Jelvényhordozó (*signifer*) tunicában és sagumban (kat. 72.) és viseletének rekonstrukciója
 Fig. 16: *Signifer* in tunic and sagum (Cat. 72) and the reconstructin of his clothing

Soldiers of higher rank wore a commander's cloak (*paludamentum*) over their armour. It was usually violet coloured and richly ornamented as a sign of their status. In our permanent exhibition, this kind of cloak may be seen on a marble statue from Aquincum (Cat. 95).

During the conquest of the northern parts of Europe, the uniform of the Roman army was enriched by clothing derived from the Celtic and Germanic costume. The *paenula*, *sagum* and trousers were of this kind. There are soldiers shown on Trajan's column, carved to commemorate everyday life during the Dacian wars, who because of the cold weather, wore narrow trousers reaching to the middle of their legs. Pairs of trousers may have been the everyday dress of cavalry soldiers in Aquincum. Descriptions of this kind of clothing have also survived (Cat. 10).

Hogy a terhelésnek kitétt varrásvonalon az öltéslyukak fokozatosan ki ne táguljanak, varraterősítő pántokkal, néha zsinórokkal tették ellenállóbbá. (kat. 24., kat. 46.) A *paenula* szárnyait vagy leeresztették, (kat. 85.) vagy függőleges ráncokba szedték, melyet a vállukra fektettek. (kat. 17.) Csak a *paenulához* hordtak egy vörös gyapjúkendőt, (kat. 27.) amely az ábrázolásokon könnyen felismerhető jellegzetes, gömbölyű körvonaláról.

A tábori díszegyenruha a *tunica*, a fölötte viselt díszpáncél, (kat. 96.) ezen pedig a *sagum*. A magasabb rangú katonák rangjuk jelzéseként páncéljuk fölött a díszes, általában bíbor vagy fehér színű parancsnoki köpenyt, a *paludamentumot* viselték. Ilyen köpenyt láthatunk múzeummunk állandó kiállításában lévő márványszobron. (kat. 95.)

Európa északi részének meghódítása során a római hadsereg ruhatára számos kelta, illetve germán eredetű ruhadarabbal gazdagodott. Ilyen volt a *sagum*, a *paenula* és a nadrág is. Traianus oszlopán – mely a dák hadjárat mindennapjait örökíti meg – a katonák a hidegebb éghajlat

miatt lábszárközépig érő, szűk nadrágot is hordanak. Aquincumban a lovaskatonáknak mindennapi viselete lehetett, ennek ábrázolása is fennmaradt. (kat. 10.)

Egyes sírkövek áldozati jeleneteiből megtudhatjuk, hogy Pannoniában hordták a *tunica* ujjatlan (kat. 52.) és hosszú ujjú (kat. 33.) változatát is, melyeket általában csak egy alsóövvel kötötték meg. (17. kép) A források szerint a köznép ruházata barnás színű, tehát valószínűleg eredeti, natúr színeikben hagyták meg a textíliát.

A sírkövek portréin az őslakos kelta férfiviselet nem jelent meg: aki még a római hódítás után is megőrizte hagyományos öltözetét, az valószínűleg kelta hagyományok szerint temetkezett, s nem állított római módra sírkövet. A kiállításon egy olyan kelta férfiviselet volt látható, melyet egyrészt a kortárs viseletrekonstrukciók, másrészt azok a korabeli források ihlettek (pl. ifj. Plinius), melyek hangsúlyozzák, hogy a kelták mennyire kedvelték a kockás, csikos ruhákat.

ANTIK FORRÁSOK:

CIL IV 9108

Horatius: Epistolák. I, 11, 17-18.; I, 18, 29-30.

Horatius: Epodusok. 4, 5-10.

Iuvenalis: Szatirák. III, 171-179.

Livius: A római nép története a város alapításától. XLI, 10.

Martialis: Epigrammák. Az „önzetlen”

Polybios II, 28, 7.

Quintilianus: Inst. or. XI, 3, 139-142.

Suetonius: Caesarok élete. Octavianus Augustus 40 és 73; Galba, 6.

Tacitus: Germania. 17.

MODERN IRODALOM:

Gassner-Taylor, H.: Weaving Clothes to Shape in the Ancient World: The Tunic and Toga of the Arrigatore. In: *Textil History* 13/1 (1982) p. 3-25.

Sander, E.: Die Kleidung des römischen Soldaten. In: *Historia* 12 (1963) p. 144-166.

Stone, S.: The Toga. From National to Ceremonial Costume. In: *The World of Roman Costume*. [ed. Sebesta, J. L. – Bonafante L.] Wisconsin, 1994 p. 1-

Wild, J. P.: Clothing in the North-West Provinces of the Roman Empire. In: *Bonner Jahrbücher* 168 (1968) p. 166-240.

Variants of sleeveless (Cat. 52) or long-sleeved (Cat. 33) tunica can be seen in sacrificial scenes on some grave steles showing that this type of clothing was also worn in Pannonia. These tunica were commonly tied only with an under-belt (Fig. 18). According to the sources, common people wore a brownish garment suggesting that their clothes were probably left in their original, natural colours.

Depictions of native Celtic men in traditional costumes on grave steles have not yet been found. Men who retained their traditional garments even after the Roman conquest would presumably, have been buried according to ancient Celtic traditions and not erect grave steles like the Romans. In this exhibition, the dress of the Celtic man was inspired by modern costume reconstructions on the one hand, and by descriptions from Antique sources (e.g. Pliny the Younger) on the other, which emphasized how fond Celts were of fabrics with squares or stripes.

17. kép: Férfialak bő tunicában (kat. 22.) és viseletének rekonstrukciója
Fig. 17: Man in wide tunic (Cat. 22) and the reconstruction of his clothing

The costume of Celtic women

Ancient literature deals in detail with the way Romans dressed but the dress traditions of the native population is scarcely mentioned at all. Thus, we have no written sources concerning their garments. The memory of Celtic woman-dress has been preserved only in contemporary descriptions. That is why, in order to complete our reconstruction, methods from modern experimental archaeology and ethnological analogies were employed. The grave steles of Roman and Celtic women can be distinguished at first sight. Although various types of Eraviscan women's dress emerged in the surroundings of Aquincum, the important characteristics are the same. They wore woollen upper clothing over a long-sleeved long shirt. This was pinned on shoulders with characteristic Celtic brooches (fibulae) and fastened at the waist or under the breast with a belt. The shirts never reached as far as the ankles, rather they were shorter. As a general rule, Celtic women left their houses with their heads covered. They would put a great shawl over their typical head-covering which looked entirely different from that worn by Roman women. Occasionally, shoulder-shawls or aprons contributed to the female ensemble.

As for under-clothing, Celtic women wore long-sleeved shirts, probably made from white linen-cloth. It is possible to distinguish various cuts from descriptions of neck-holes, the shape of shirt-sleeves or fabric pleats. The front and the back of the shirt were sometimes made from a single rectangular line-sheet with the sleeves sewn onto it (Cat. 101). The neck-hole was woven-in. These descriptions allow us to make two kinds of reconstructions: the shirt could be tailored all-in one or in a shorter version with an under-skirt worn under it.

The upper clothing was made from wool and in most cases red. Although we can hardly find two depictions in the lapidary of Aquincum which are identical in all their details, some characteristic types can still be distinguished.

The simplest kind of clothing was the rectangular shawl (Fig. 19). The fabric was used just as it was cut off the loom, with the women wrapping the material around them. No cutting or needle-work was involved. Then it was fixed at the shoulder with a pair of fibulae. Wearing this kind of dress was fashionable mostly during the early period, in the AD 1st

A KELTA NŐI VISELET

Az antik irodalom a rómaiak öltözködését részletesen ismerteti, de az őslakosság ruházatát alig vagy egyáltalán nem említi, így a pannoniai viseletről sem ismerünk írott forrást. Az aquincumi kelta női viseletet csak korabeli ábrázolások őrizték meg, ezért rekonstrukcióinkhoz a néprajzi analógiák segítségével a kísérleti régészet módszereit alkalmaztuk. A sírköveken már első pillantásra felismerhető és megkülönböztethető a római és a kelta nő. Bár az eraviscus asszonyok viselete Aquincum környékén is több variációban jelentkezik, a legfontosabb jellemzők mégis azonosak. A hosszú ujjú, hosszú vászoningre egy gyapjúból készült felsőruha került, melyet a vállon jellegzetes kelta fibulákkal tűztek össze és derékon vagy mell alatt övvel szorították le. A szoknyarész soha nem ért bokáig, hanem rövidebb volt. A kelta nők fedett fővel jártak, különböző, jellegzetes, a rómainál teljesen eltérő típusú fejedőjükre általában még egy nagy fejkendő is került. A ruha-együtteshez esetenként vállkendők, valamint kötények járulhattak.

Alsóruhaként hosszú ujjú inget viseltek, amely valószínűleg fehér lenvászonból készült. Az ingek különböző szabásmintáira a nyakkivágás és az ingujj formájából, illetve ráncolódásából következtethetünk. Az ing eleje-háta néha egyetlen darab, téglalap alakú vászonból készült, az ujjrészeket hozzávarrták, (kat. 101.) nyakkivágását beleszőtték. Ábrázolásai kétféle rekonstrukciót engednek meg, akár hosszú, egybeszabott, akár rövidebb lehetett, melyhez alsószoknyát hordtak.

A felsőruha gyapjúból készült, színe általában vörös volt. Bár az aquincumi kőtárban is nehezen találunk két, minden részletében azonos viseletet, a felsőruhák néhány jellemző típusa mégis elkülöníthető.

A legegyszerűbb a lepelruha volt. (18. kép) Ahogy a téglalap alakú szövet lekerült a szövőszelekről, minden szabás és varrás nélkül maguk köré tekerték, s vállukon fibulapárral rögzítették. Viselése elsősorban a korai időkben, a Kr. u. 1. században volt divatban, s a 2. század elejéig használták, ahogy ezt múzeumunk legkorábbi köemlékein is láthatjuk. Úgy öltötték fel, hogy először a lepelruha jobb felső csücskét elől a bal vállra helyezték. Majd a jobb hónalj alatt hátravezették, és a jobb vállon összetűzték elejét-hátát. Ezután a háton továbbvezetve az első csücsköt tűzték hozzá a hátulról előre húzott hátrészhez. Végül a bal hónalj alatt előrevezetve is megtűzték a bal és jobb vállon fekvő fibulákkal. Így a ruha elől kétrétegű volt, és széle a jobb vállról függőlegesen lógott le. (19. kép)

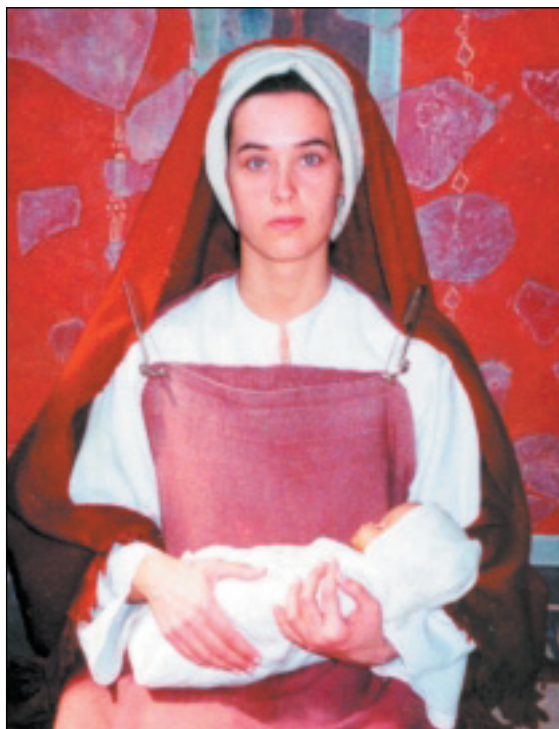
Jellegzetes ruhatípus volt a kötényruha. A lábszárközépig érő felsőruha alól – az ábrázolások többségén – kilátszik a hosszú alsószoknya. Elejének és hátrészének felső sarkait a vállon nagy fibulákkal tűzték össze, oldalt pedig összevarrták. (20. kép) A ruha mellrészre a 2. században gyakran felfelé keskenyedő, trapéz alakú formát öltött. Hordták övvel és öv nélkül.

Számos kővön találkozunk egy különleges ruhával, amelynek a későbbi európai viseletben nem találjuk folytatását. A kétöves hosszúruha egy

nagyon hosszú, csőszerű ruhadarab, mérete a rekonstrukciós kísérletek alapján hosszabb változatánál (21. kép) kb. 3 méteres, (kat. 80.) a rövidebbnél (22. kép) kb. 1,8 méteres (kat. 24.) lehetett. Ezt a típust, ugyanúgy, mint a kötényruhát – vállon vagy két fibulával tűzték meg, vagy összevarrták. A kész ruha alját bokáig fölhúzták, majd derékon övvel, vagy zsinórral rögzítették. Efölé leengedték a fennmaradó hosszát, és végül a mell alatt egy másik övvel megint megkötötték. (23. kép) Ebből adódnak a „felsőszoknya” ívelt, gömbölyűen végződő ráncai és a ruha érdekes körvonala. A lenvászon alsóruha alul nem látszott ki, az „alsószoknya” és a „felsőszoknya”, valamint a mellrész színe azonos. (kat. 11.)

A kelta nők a gyapjú felsőruhát a mell alatt szélesebb vagy keskenyebb szalagövvel szorították le. (kat. 36.) Kőemlékeinken csat ábrázolásait nem ismerjük, az öveket a kőfaragó sima sávként jelzi, tehát nem köthették csomóra sem. Valószínűleg szorosan magukra tekerték a kb. 2 méter hosszú, szövött szalagot úgy, hogy a rétegek fedjék egymást, végét pedig betűrhatték, a legtöbbször hátul, de az egyik aquincumi sírkövön (kat. 109.) elől lóg le hosszan a szalagöv vége.

A 2. századtól jött divatba a vállkendő. Ezt a kötényruha és a két-öves hosszú ruha vállon varrott változata fölött viselték. Voltak vékony, finomabb anyagú, ráncolt (kat. 84.) és vastag anyagból készült, szélesebb redőkbe szedett (kat. 80.) típusai is. A vállkendő szélessége kb. 40 cm, a hosszabb 250 centiméter, a rövidebb 150 centiméter hosszú lehetett. Színe valószínűleg eltért a felsőruha vörös színétől, kőemlékeinken sárga és zöld színű variációit ismerjük. (kat. 24.) Felöltése is rekonstruálható: a jobb széllet a bal mellre fektették, hátravezették a jobb váll fölött, a hát közepénél keresztbehajtották, a bal vállon előrevezették, és a bal mellre fektették a jobb szél fölé, majd a kendő bal szélét a jobb szél alá visszahajtották, végül beállították a redőket. Aquincum környékén divatos lehetett ez a vállkendős viselet, kőtárunkban hat asszony portréján láthatjuk.

18. kép: Eraviscus asszony lepelruhában (kat. 101.) és viseletének rekonstrukciója

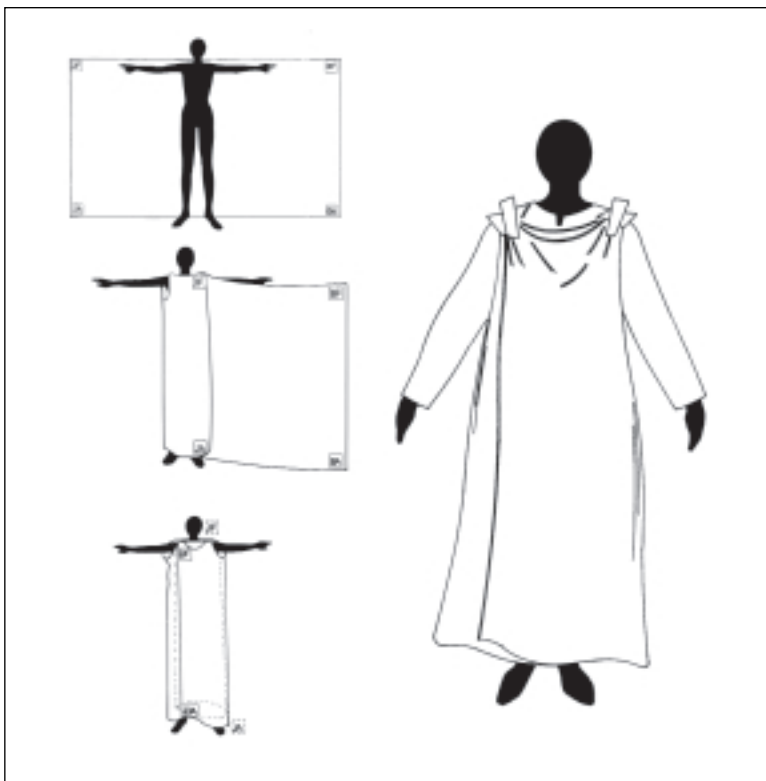
Fig. 18: Eraviscus woman in shawl (Cat. 101) and the reconstruction of her clothing

century but was still in use until the beginning of the AD 2nd century as can be seen on the earliest stone monuments in our museum. Women wore this shawl by first placing the upper right corner of the rectangular shawl on the left shoulder. Then it was pulled backwards below the right armpit. Its front end was pinned at the right shoulder. Then, by pulling the fabric further back, the first corner was pinned to the back which was pulled from behind. Finally, the fabric was pulled out from under the left armpit where it was also fixed by fibulae on the right and left front shoulders. Thus, the whole dress had a double fold in front with its edge hanging down vertically from the right shoulder (Fig. 20).

One of the most typical kinds of clothes was a pinafore. This kind of knee-long upper dress is shown on most of the depictions with the underclothing showing beneath it. The front and back parts were either fastened on the shoulders with fibulae or sewn on the sides. In the AD 2nd century, the breast part of the dress usually tapered. Pinafores were worn both with and without belts.

On a number of stone monuments there can be seen kinds of special garments which cannot be found in later European clothing. Based on experimental reconstruction, the full-length version of the long dress with two belts (Fig. 22) might have been made from a very long tube-like piece of cloth, approximately 3m long (Cat. 80). Its shorter variant is 1.8m (Cat. 24). This type of clothing was either fixed on the shoulders with a pair of fibulae or sewn together in the same way as the pinafore. The bottom was then pulled up to the height of the ankles and the dress was fastened with a belt or twine. The surplus cloth was dangled back over the belt and another belt was tied beneath the breast. This process produced very interesting contours and an arching, rounded, "pleated" over skirt. The linen underwear did not show; the top and the "lower" and "upper" skirts are in the same colour (Cat. 11). Celtic women fastened their over dress under their breasts with ribbon-belts of various thickness. (Cat. 36). No depictions of buckles have been found on stone monuments in Aquincum. Stone-carvers showed belts as plain bands so it could not have been a knotted belt either. Most probably 2m long woven ribbons were wrapped tightly around the woman's body so the layers did not cover each other. Its end was often tucked in at the back, though we can observe the end of a reasonably long ribbon-belt end hanging down in front of the figure on one of the grave steles.

Wearing a shoulder-shawl came into fashion in AD 2nd century. It was worn over a pinafore and a variant of sewn shoulder version of the double-belted long dress. There were variants made from thin, fine and pleated fabric (Cat. 84) or thicker fabric arranged into broad pleats (Cat. 80). The width of a shoulder-shawl would have been approximately 40 cm and its length was either 250 cm or 150 cm depending on the type. It was most likely of a different colour than the red over skirt; we have descriptions of yellow and green variants (Cat. 24). It is easy to reconstruct the way it was worn: its right end was placed on the left breast and pulled back over the right shoulder. Then it was folded in half just in the middle of the back and placed over the left shoulder so that the right end of the cloth lay just above the left breast. Next, the left end was folded back below the right edge and pleats were arranged at the end. This kind of clothing might well have been fash-

19. kép: A lepelruha felöltési módja

Fig. 19: Putting on upper garment

Az övbe néha kötényt gyűrtek, (kat. 53., kat. 111.) mely különböző méretű és finomságú gyapjúból készült. Láthatunk olyan kötényváltozatot is, ahol a rövidebb oldalakon rojtos kelmét kétfelé hajtották úgy, hogy mindkét rojtsor látható legyen. Nem varrtak rá külön kötőszalagot, hanem az öv tartotta.

A kelta gyermekek általában szüleikhez hasonló ruhákat hordtak. A kisfiúk hosszú ujjú tunicát, és e fölött gyakran sagumhoz hasonló, fibulával megtűzött köpenyt (kat. 61.) viseltek. A kislányok hosszú ujjú ingük fölött a gyapjú felsőruha különböző variációit, csak gyakoribb a vállonvarrott, mint a fibulákkal megtűzött változat. (kat. 4., kat. 5.) Egy Óbudán előkerült sírkövön három generáció – nagyanya, anya, nagylány és kislány - viseletei figyelhetők meg. (kat. 111.)

A sírkövek áldozati jelenetei alapján úgy tűnik, hogy a hétköznapi ruhák megegyeztek az ünnepi viselettel, csak a szoknyarész alját tűzték fel időnként az övbe, hogy ne akadályozza őket munka közben. Gyakoribb a vállon varrott, de előfordul a fibulával megtűzött felsőruha is.

A kelta asszonyok mindig fedett fővel jártak. A szakirodalomból ismert kelta „turbánfátyol” valójában két ruhadarab kombinációja, egy

alsó vászonkendő vagy főkötő, és a felső nagykendő. Az alsó fejedő a legváltozatosabb, mind anyagában, mind viselési módjában. Egyes területeken az asszonyok turbánszerűen csavartak fejükre egy hosszú, keskeny kendőt, (kat. 1, kat. 113.) más vidékeken gömbölyű, valószínűleg nemezéből készült, sima felületű, kalapszerű fejedőket hordtak. (kat.6.) Ezt és a tarkókontyot néha finom anyagból készült kendővel kötötték át, de előfordul a szabott-varrott főkötőfajta is. (kat. 5.) Ezek fölé terítették a négy- vagy háromszögletes, vörös színű nagykendőket. (kat. 54.)

ionable around Aquincum for it is depicted on the grave steles of least six women in our lapidary.

Sometimes an apron (Cat. 53, Cat. III) was tucked in a woollen belt. Aprons varied in size and quality. There is one type of pinafore where the shorter fringed edge was folded in two parts so that both rows of fringes could be seen. A separate tying-ribbon was not sewn onto it but rather the dress was held by a belt.

20. kép: Eraviscus asszony kötényruhában (kat. 9.) és viseletének rekonstrukciója
 Fig. 20: Eraviscus woman in pinafore (Cat. 9) and the reconstruction of her clothing

21. kép: Eraviscus asszony a kétöves hosszúruha hosszabb változatában (kat. 80.) és viseletének rekonstrukciója

Fig 21. : Eraviscus woman wearing a longer variant double-belt dress (Cat. 80) and the reconstruction of her clothing

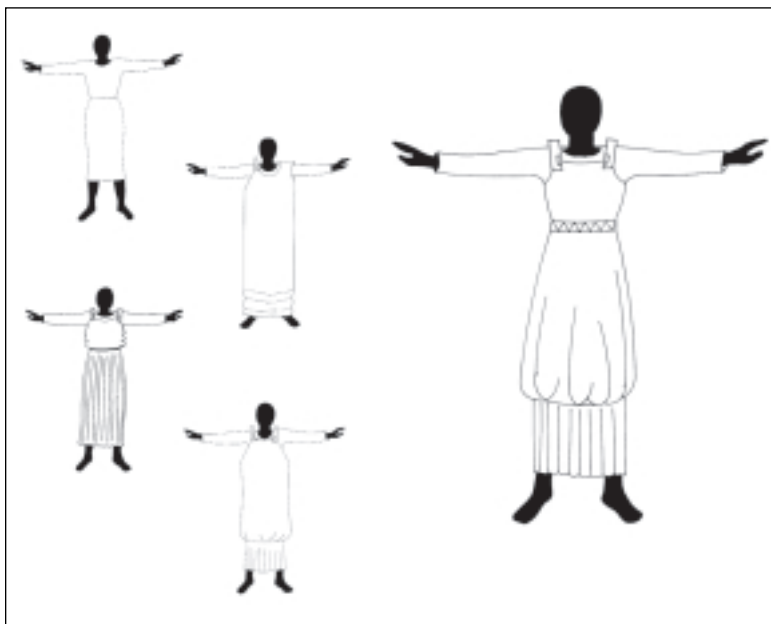
22. kép: Eraviscus asszony a kétöves hosszúruha rövidebb változatában (kat. 24.) és viseletének rekonstrukciója

Fig. 22: Eraviscus woman wearing a shorter variant of the double-belt dress (Cat. 24) and the reconstruction of her clothing

MODERN IRODALOM:

- Fitz J.: Az eraviszkusz női viselet. In: *Archaeologiai Értesítő* 84 (1957) p. 133-151.
- Čremošnik, I.: Die einheimliche Tracht Noricums, Pannoniens und Illyricums und ihre Vorbilder. In: *Latomus* 23 (1964) p. 760-773.
- Garbsch, J.: Die norisch-pannonische Tracht. In: *Anstieg und Niedergang der römischen Welt*. 2. 12. 3 (1985) p. 54-577.
- Madarassy O.: Viselet Aquincumban. In: *Aquincum – Augusta Raurica. Élet a Római Birodalom két városában. Kiállításvezető*. Basel, 1997. p. 204-206.
- Láng, M.: Die pannonische Frauentracht. In: *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes* 19-20. (1919) p. 208-260.
- Wild, J. P.: Clothing in the North-West Provinces of the Roman Empire. In: *Bonner Jahrbücher* 168 (1968) p. 166-240.
- Wild, J. P.: The Clothing of Britannia, Gallia, Belgica and Germania. In: *Anstieg und Niedergang der römischen Welt*. 2.12.3. (1985) p. 362-422.

23. kép: A kétöves hosszúruha felöltési módja

Fig. 23: Putting on the double-belt dress

Celtic children usually wore clothing similar to their elders'. Young boys wore long sleeved tunica, often covered by a cloak similar to the sagum and fixed by a fibula on the shoulder. Girls wore different kinds of woollen over-clothing over their long sleeved shirts, although the sewn-on-shoulder variant was more popular than the one fastened with fibulae. A grave stele found in Óbuda depicts costumes of three generations - grandmother, mother and two daughters (Cat. III).

On the basis of sacrificial scenes shown on grave steles, it seems that clothes for everyday use were identical to the best clothes, though the bottom of garments was sometimes caught up beneath belts while people worked. Clothes sewn at the shoulder were popular, but one can sometimes find over clothing fastened with fibulae.

Celtic women always covered their heads, as can be seen on grave steles. The Celtic "turban-shawl", well known in the literature is, in fact, a combination of two pieces of clothes. In some areas, women wound turbans around their heads from long, narrow shawls (Cat. 1, Cat. 1 13). In other regions, ladies wore rounded, hat-like headgear with smooth surfaces, probably made from felt (Cat. 6). Sometimes the hat and the nape were wrapped around with a bigger shawl made from fine fabric although tailored and sewn bonnets can also be found (Cat. 5). Red festive rectangular or triangular shawls were draped over them (Cat. 54).

Preserved costume remains

A general picture of Roman dress can be obtained from depictions on stone monuments. During archaeological excavation, the kind of clothing accessories that come to light mainly include various kinds of jewellery, brooches and belt buckles. From the Roman conquest until the AD 3rd century, such depictions and objects as have been preserved form the basis for costume reconstructions. However, from the AD 4th century on, a new and important group of sources extends our knowledge of clothes from Roman times. Increasing numbers of fabric finds have been discovered, preserved in Late Roman graves.

Jewellery

Jewellery formed a practical part of traditional Celtic dress since the attire ensemble could not otherwise be held together. Single auxiliary pieces both adorned dresses and attached the individual part, so that, changes in the assemblage of jewellery may reflect changes in dress-patterns as well. (Fig. 24)

The shirt sleeves were bunched up using one or more, usually ribbed, bronze bracelets (Cat. 109) while the neck of the shirt was alternately ornamented and closed by a heavy, twisted halter necklace called a torque (Cat. 2.). The slashed, linear neck hole was occasionally fastened with a small fibula (Cat. 104.); the over-clothing could also be held in place on shoulders with an approximately 12-15 cm long, so-called winged fibula pair (Cat. 36).

During the AD 2nd century, the shirt sleeves became narrower at the wrist and, thus, bracelets became thinner. The upper part of the shirt was tailored or woven to shape to fit close around the neck. In this way a neck-chain decorated with 3 to 5 medallions (Cat. 4) were substituted for the torques. The neck hole became diversified in form and the fibula used to gather the neck of the shirt became more ornamental (Cat. 9). Woollen over-clothing was made from finer fabric so that the winged fibulae became smaller and lighter.

Roman costume unambiguously consisted of tailored-made pieces of clothing and the jewellery had no practical role except as accessories. Both the quality of clothing and the value of the material the jewellery was made from signalled material status and social position. (Fig. 25)

A short string of beads emphasized the neck above the linear closing of the stola, (Cat. 44, Cat. 100, and Cat. 110). In Aquincum, the

A VISELET MARADANDÓ EMLÉKEI

A köemlékek portréábrázolásain a viselet összképét láthatjuk, a régészeti feltárásokon elsősorban a ruha kiegészítői kerülnek elő, az ékszerek, ruhakapcsoló tűk, övcsatok. A római foglalástól a 3. század végéig az ábrázolás és a tárgyi emlékeanyag viseletrekonstrukcióink alapja, a 4. századtól kezdve azonban még egy fontos forráscsoport bővíti információinkat. Ebből az időszakból ugyanis már textilelemek is maradtak ránk későrómai sírokból.

ÉKSZEREK

A hagyományos kelta öltözékhez funkcionálisan tartozott hozzá az ékszer, ezért az együttes erősen kötött volt. Az egyes darabok egyszerre díszítették és tartották a ruhát, az ékszerkollektió változásai így a szabásminta változásait is tükrözik. (24. kép)

Az ing ujjait egy vagy több, általában bordázott, bronz karpereccel fogták össze (kat. 109.) az ingnyakat pedig súlyos sodort nyakperec, *torques* [torkvesz] díszítette és zárta, (kat. 2.) A hasított, egyenes nyakkivágást esetenként kisebb fibulával tűzték meg, (kat. 104.) a felsőruha vállát pedig egy kb. 12-15 centiméter hosszú, úgynevezett szárnyas fibulapár tartotta. (kat. 36.)

A 2. században az ingujj csuklóban elszűkül, így a karperecek vékonyabbak lettek. Az ing felső részét formára szabták vagy szőtték, így már rásimult viselője nyakára, a torquest pedig felváltotta a 3-5 medallionnal ékesített lánc (kat. 4.) A nyakkivágás változatosabb lett, az ing nyakát összefogó fibula díszesebbé vált. (kat. 9.) A gyapjú felsőruha finomabb anyagból készült, így a szárnyas fibulák kisebbek és könnyebbek lettek.

A római viselet eleve szabott-varrott ruhadarabokból állt, így az ékszereknek nem volt funkcionális szerepük, csak az öltözék kiegészítői voltak. Mint a kelmék minősége, az ékszerek anyaga is viselője anyagi helyzetét és társadalmi rangját jelezte. (25. kép)

A stola egyenes záródása fölött rövid gyöngysor emelte ki a nyakat. (kat. 44., kat. 100., kat. 110.) Aquincumban is a kék és a zöld szín volt a legkedveltebb. Az előkerült gyöngysorok nagy része színes üveg-pasztából készült, ehhez hordhatták a bronzból, ezüstből, csontból és csavart üvegtechnikával készült karpereceket. A nyaklánccal harmonizált a fülbevaló is, (kat. 88., kat. 89., kat. 110.) gyűrűjük csak egy fémből hajlított pánt, illetve vésett pecsétgyűrű volt. Az előkelőbbek ékszerei smaragd- vagy igazgyöngy szemekből állhattak, melyeket bronz, ezüst vagy arany drótszálla fűztek, s ezeknek a száalnak végét hurkolták egymáshoz.

A 3. század második felétől jelentek meg a sima, csiszolt fekete fél-drágaköböl, gagátból készült ékszerek, s ezek olcsóbb, fekete üveg-pasztából készített utánpótlásai. Az aquincumi hölgyek frizuráját csont

vagy fém hajtűkkel tűzték össze. Ha fátylat is hordtak, ezt díszes fejű, fém (bronz, ezüst vagy arany) tűkkel erősítették fel.

A gyermekek nyakába születésükkor egy amulettet, a bullát akasztották, melyet felnőtté válásukig, tehát a lányoknak férjhezmenetelükig, a fiúknek a felnőtt-tóga felöltéséig kellett viselniük. Aquincumi gyermeksírokból általában bronz- és vasbullák kerülnek elő.

A férfiak fontosabb tárgyi emlékei a katonák tunicáját leszorító övek fém díszei, illetve a katonai fibulák. A felső bőrvet fémcstallal zárták (kat. 32.) és néha veretekkel díszítették. (kat. 70.) Egyes ábrázolásokon az alsóövről térd fölé érő, szintén fémből készült, kerek veretekkel kivert szalagok lógnak. (kat. 69.) A sagumot a jobb vállon kis korongfibulával tűzték meg, (kat. 82.) melyet a 4. századtól a hagymafejes fibula váltott fel. (kat. 108.) A gyűrű inkább férfiékszer volt, státuszszimbólumként is szolgált. A togánál és a paludamentumnál a textil nagy mérete és súlya megkívánta, hogy a sarkokat kis ólomsúlyokkal nehezítsék, hogy mozgás közben is megtartsa a ruhadarab divatos, finom redőzését. (kat. 98.; kat. 106.)

TEXTILMARADVÁNYOK

A 3-4. század fordulójára megváltozott a temetkezés rítusa, a halottak elhamvasztását fokozatosan felváltotta a csontvázás temetkezés. Kevesebb lett a sírkő, ezek is sematizálódtak, az elhunytak portréja vált fontossá, a viseletet pedig jóformán csak jelzésszerűen ábrázolták.

24. kép: Kelta viselet kiegészítők
Fig. 24: Celtic jewelry

most popular colour for beads was blue and green. The majority of the strings of beads found were made from coloured glass paste. These glass beads could be worn as accessories in the same way as bracelets made from bronze, silver, bone, or from glass in a spun glass technique. Earrings harmonized with the neck-chain (Cat. 88, Cat. 89, Cat. 110) although their ring was only made from a bent metal band or took the form of a chiselled seal-ring. The jewellery of the great could also contain emeralds or genuine pearls. These were strung onto bronze, silver or gold wire. The ends of the wire looped onto one another.

Jewellery made from plain, polished black semi-precious stones and jet, as well as cheaper imitations in black glass paste, came into fashion from the second half of the AD 3rd century. The hair-do of ladies in Aquincum was held together with bone or metal hairpins. Shawls were fastened with metal (bronze, silver or gold) pins with ornamental heads.

When a child was born, they had hung around their necks an amulet (bulla) in the form of a locket which they wore until they became adults. Girls officially became adult at their marriage and boys were considered grown-up when they put on their first adult toga. As a general rule, bronze and iron amulets have been found in children's graves in Aquincum.

The most important object worn by men were metal belt ornaments or military fibulae holding down tunic. The upper leather belt was fastened (Cat. 32) with metal buckles and these were sometimes adorned with fittings (Cat. 70). On some depictions we can see straps with round metal rivet fittings hanging down over the knee from under-belts (Cat. 69). The sagum was first fastened on the right shoulder with a small disk fibula (Cat. 82). The so-called military fibula was used from the AD 4th century (Cat. 108). Rings were more often worn by men, serving also as a symbol of social status. With the toga and paludamentum - when the man moved - the great size and the weight of the textile demanded that the corners of clothes be held straight with small lead weights to maintain the fashionable, fine pleating of the clothes (Cat. 98, Cat. 106).

Textile remains

By the turn of the AD 3rd - 4th century the burial rites had changed dramatically. Inhumation became the burial rite of preference

over the earlier cremation. Erecting grave steles became less and less popular, and what is more, the depictions became increasingly schematic. Portraits of the deceased were emphasized over the dress itself, which was presented in a virtually symbolic manner. One can study in detail the expensive and fashionable garments of people of note on grave steles from the first decades of the AD 4th century (Cat. 95; Cat. 100; Cat. 103). The material and colour of these garment representations can also be compared with the results of modern experiments with fabric finds.

A sacred or ethnic community may have lived in the villas surrounding the Aquincum colonia in the first half of the AD 4th century. The members of these communities were buried by being embalmed in a special way. The Pannonian embalming method has two characteristic features: they used pine-resin as a preserving agent and the sarcophagus was closed in such a way as to make it air tight.

This technique differs entirely from the Egyptian style of mummification, resembling the original method only in name. Most of our textile finds came to light between the years 1912 and 1983, excavated as parts of mummy burials. As fabric starts to decay at once after being exposed to air, the analysis of textile remains always reflects the time the fabric was discovered and the scientific methods available by the given period. There is rarely an opportunity to carry on extra examinations. Moreover, in some cases, we can only rely on "in-situ" excavation observations. Material examination is also made difficult by the fact that by using pine-resin during embalming the layers of textiles became felted and the fibres themselves are both rigid and fragile.

Multi-layer textile remains were found in every grave but it is hard to identify which piece was part of the bandage used in the embalming and which piece belonged to the clothes. It is even more difficult to connect the elements to concrete types of clothes. Similar Egyptian mummy portraits of the same age from Fayum can help our theoretical reconstruction experiments, as can representations on grave steles from Aquincum.

The sarcophagus of a child excavated on Bécsi Road dates to the very beginning of the AD 4th century. The four year old Cassia was wrapped in seven layers of flax canvas. It is conceivable that the bottommost, finest layer must have been part of a linen tunica.

A piece of silk clothing found underneath the 8 to 10 layers of canvas bandage came

25. kép: Római viselet kiegészítők
Fig. 25: Roman jewelry

Az előkelőségek drága és divatos ruháit a 4. század első évtizedeiből származó sírszobrainkon (kat. 95.; kat. 100.; kat. 103.) pontosan, részleteiben láthatjuk. Az itt ábrázolt viseletek anyagát és színét pedig már a korabeli textilelemek vizsgálati eredményeivel is összevethetjük.

A 4. század első felében élhetett az aquincumi coloniát övező villák egyikében az a vallási vagy etnikai közösség, melynek tagjait speciális módon, bebalzsamozva temették el. A pannoniai mumifikálásnak két jellemző tulajdonsága van: konzerválószernek fenyőgyantát használtak, a szarkófógot pedig légmentesen zárták le. Így ez a technika mérőben eltér az egyiptomitől, talán csak elnevezésében hasonlít rá.

1912 és 1983 között feltárt múmiatemetkezések mellékleteként került napvilágra textileleteink legnagyobb része, s lehetőség szerint ezeket természettudományos módszerekkel is megfigyelték. Mivel az anyag rögtön pusztulásnak indul, ha levegő éri, így a textilmaradványok vizsgálata mindig az előkerülés idejét, az adott időszak tudományos lehetőségeit képviseli, kiegészítő vizsgálatra ritkán van mód, sőt helyenként csak az ásatási megfigyelésekre támaszkodhatunk. Az anyagvizsgálatot az is megnehezíti, hogy a balzsamozáshoz használt fenyőgyantától a textilrétegek összetapadnak, a szálak pedig merevvé és törékennyé válnak.

Mindegyik sírból többretegű textilmaradvány került elő, de nehezen állapítható meg, melyik darabka a mumifikáláshoz használt bandázs része, melyik tartozott a viselethez, még nehezebb ezeket konkrét ruhadarabokhoz kötni. Elvi rekonstrukciós kísérleteinkhez segítséget nyújthatnak a hasonló korú egyiptomi, fayumi múmiaportrék, valamint az aquincumi ábrázolások.

A 4. század legelejére keltezhető a Bécsi úton feltárt gyermekszarkófóga. A négyéves Cassiát hétrétegű lenvászonba burkolták. Elképzel-

hető, hogy a legelső, legfinomabb réteg esetleg lenvászon tunica maradványa lehetett.

A szemlőhegyi 4. századi múmia 8-10 rétegű vászon bandázs alatt selyemdarab került elő. Az anyagvizsgálat azt állapította meg, hogy egy különleges selyemfajta, anyagát egy, a Földközi-tengerben élő kagylófajból nyerték és az antik források szerint csak a késői időkben gyártották. Finomsága és drágasága miatt ez a kelme csakis az eltemetett nő ruházatához tartozhatott.

Szintén ebből az időszakból származik a Táborhegyen talált múmia. 16 rétegű lenvászon alatt két réteg festett, alatta egy festetlen textilmaradványt különítettek el. A textília festett voltából öltözékre következtethetünk. Az idős asszony festetlen tunicája és ibolyaszín stolája luxuscikknek számító gyapotszövetből készült, e fölött hagyományos, sötétkék gyapjúpallát viselt.

Az 1962-ben feltárt Jablonkai úti múmia ruházatáról rendelkezünk a legtöbb adattal, rekonstrukcióját viszont éppen e nagyszámú textília változatossága nehezíti meg. Az alsó két réteg finomszövésű festetlen lenvászon textilmaradvány lehetett a fiatal nő fehérműje és tunicája. E fölött kékeslila színű, laza szövésű, finom gyapjústolát viselhetett, pallája bíborlilára festett len-gyapjúszőttes lehetett. Kérdéses a vászon és gyapjú textilmaradványok között megfigyelt, igen porlékony néhány lila selyemszál funkciója. A len láncfonal tartást ad mind a gyapjú, mind a selyem vetülékfonallal készített szövetnek, ugyanis mindkét alapanyag szálai igen finomra fonva könnyen szakadnak, így nehezen vethetők fel a szövőszékre. A gyapjú és a selyem kombinációja ezért kizárható. Mivel a vizsgált textilek közt a len-gyapjú szövetmaradvány egyértelműen kimutatható volt, az alsó réteget pedig mint gyapjútexiliát azonosították, a két réteg közötti selyemszálak legnagyobb valószínűséggel fátyolnak értelmezhetőek. A lenvászon bandázs és a bíborlila textilmaradványok közt megfigyelt két réteg gyapjúszőttes értelmezése is vitatható. Lehet a palla fölött viselt gyapjúpallát, de ez aquincumi ábrázoláson nem fordul elő, régészeti leletben pedig ez lenne egyetlen példája. Feltehetően inkább szemfödél vagy halotti takaró lehetett.

Szintén múmiasírhoz tartozhatott a Perc utcában talált textilmaradvány, melynek vizsgálatra nem volt mód, mivel a lelet pillanatok alatt megsemmisült.

A sírokban talált drága festőanyagokkal festett finom kelmék és maga a mumifikálási technika azt bizonyítja, hogy a későrómai szobrokhoz hasonlóan a textilleletek is elsősorban az elit réteg ruházódását tükrözik. Mindezek ismeretében azonban elképzelhető, hogy Aquincumba ilyen luxuscikkek a korábbi időkben is eljuthattak.

A legújabb aquincumi textillelet a 4. század második feléből maradt ránk. A polgárvárostól délre egy kisgyerek sírjában kétrétegű textilmaradványt találtak. Az egyik réteg durvább, a másik finomabb szövésű lenvászon, de kérdéses, a gyermek ruházatához, vagy halotti leplehez tartozhattak.

A 4. század végéről már nagyon kevés adatunk van a női viseletről.

from a AD 4th century mummy grave on Szemlőhegy. The material analysis showed that this was a special kind of silk, dyed using a species of shell living in the Mediterranean. According to ancient sources it was produced only in the Late Roman period. Because of its delicacy and cost this cloth could have only been part of the attire of the buried woman.

The mummy found on Táborhegy also comes from this period. Experts recognized the remains of a rough linen shift beneath 16 layers of linen-cloth, two layers of which were dyed. The dyed fabrics must have been part of the garment. The older woman wore an undyed tunica covered with a purple linen stola which, at that time, was considered a luxury. On top of her clothing she wore a conventional, dark blue woollen palla.

The most data we have on mummy attire comes from a grave excavated on Jablonkai Street in 1962 although its reconstruction was made difficult by the great variety of textiles found in this single grave. The remains of two layers of undyed, fine linen-cloth must have been part of the under-garment and tunica of the young woman. Above this she seems to have worn a bluish purple fine woollen stola made from a loose cross-fabric, and a purple dyed palla woven from a wool-linen fabric mix. The function of some very fragmented, purple silk fibre observed among the remains of canvas and wool textile is problematic. A linen warp could have been used to reinforce a fabric made from both wool and silk weft fibre because both these kinds of fibres break easily when spun finely. For this reason it is not possible to set them up on a loom. This is why a combination of wool and silk can be excluded. As linen-woollen textile remains were shown to be unambiguously present among the fabrics, and the layer below was identified as a woollen textile, the silk fibres found between the two layers probably came from a shawl. In addition, the identification of the two layers of wool observed between the linen-cloth bandage, and the purple fabric remains is also doubtful. The find is just as likely to be from a woollen gown worn over a palla, although such dress was never depicted on stone monuments in Aquincum. Moreover, this would be the only example of such a textile mix in such archaeological remains. Presumably, it could have been part of the palla or a burial shroud.

Another textile find from Perc Street may also belong to a mummy grave although there was no opportunity to examine it closely, as

the find disintegrated in an instant as it was exposed to the air.

The fine fabrics dyed with expensive dyes found in the graves and the embalming technique itself shows that, similarly to Late Roman statues, fabric finds reflect the dressing traditions of the nobility. Considering all these facts though, it can be assumed that such luxury goods could easily have found their way to Aquincum in earlier times as well.

The latest textile find from Aquincum dates from the second half of the AD 4th century. The remains of a two-layered textile were found in the grave of a small child south of the Civil Town. One of the layers had a coarse texture and the other was from a finer linen fabric, but it is doubtful whether this belonged to the child's garment or was part of the burial shroud.

From the end of the AD 4th century little information is available about women's wear. Without any known representations from this period, we can only follow the changes in fashion by examining the jewellery. The single find is of glass-flitters decorating a short shawl from a female grave from the Military Town. The forehead of a circa six year old girl was adorned with bronze-fittings with tiny glass inlays, which might have been sewn onto a ribbon. This ribbon may have been part of the band of the little girl's hair-lace, or may have held her shawl although the most straightforward explanation is that it served as a hair-band.

In the summer of 2001, the grave of a young woman from the AD 5th century was found. She was buried in a garment reflecting the clothing traditions of the steppes. A small piece of wool was found in her grave although it is difficult to say what part of her dress it might have belonged to.

Ábrázolások híján csak az ékszereken keresztül követhetjük a divat változásait. A katonavárosból egyetlen női sírból ismerünk rövid fátlyolt díszítő üvegfliittereket. Egy hat év körüli kislány homlokát pedig apró üveggerakásos bronz veretek díszítették, melyek egy szalagra lehettek felvarrva. Ez a szalag lehetett hajháló pántja, tarthatta a kislány fátlyát, de akár egyszerűen hajpántként is szolgálhatott.

2001 nyarán került elő egy 5. századi fiatal nő sírja, aki a sztyeppei izlésvilágot tükröző ruhadiszeket viselt. Sírjából kis gyapjú textildarab került elő, kérdéses, melyik ruhadarabjához tartozhatott.

ANTIK FORRÁS/ANTIQUE REFERENCES:

Horatius: Ódák. IV, 13, 13-16.

Petronius: Satyricon. LXVII.

Seneca: De benef. VII, 9, 4.

MODERN IRODALOM/MODERN REFERENCES:

Aquileia - Aquincum. Budapest, 1995.

Facsády A.: Ékszerek Aquincumban. In: Aquincum – Augusta Raurica. Élet a Római Birodalom két városában. Kiállításvezető. Basel, 1997. p. 200-204.

Facsády A.: Représentation de parures sur les stèles funéraires du Musée d' Aquincum. In: Akten des IV. Internationalen Kolloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens. Celje, 8-12. Mai 1995. Situla 36. (1995) [1997] p. 103-106.

Fitz J.: Az eraviszkusz női viselet. In: Archaeologiai Értesítő 84 (1957) p. 133-151.

Hajnal L.-né: Az újabb aquincumi múmiasír anyagának textilvergőzése. In: Archaeologiai Értesítő 91 (1964) p. 192-194.

Nagy L.: Aquincumi Múmiatemetkezések. In: Diss.Pann. 1.4. Budapest, 1935.

Németh M. – Topál J.: Verses szarkofág mumifikált temetkezéssel a Bécsi úti sírmezőből. In: Budapest Régiségei 27 (1991) p. 73-84.

Póczy K.: Újabb aquincumi múmiasír. In: Archaeologiai Értesítő 91 (1964) p. 176-191.

Póczy K.: A pannoniai késő császárkori múmiatemetkezések néhány tanulsága. In: Budapest Régiségei 32 (1998) p. 59-75.

Zsidi P.: Későrómai temetkezési hely az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül. In: Aquincum – A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 1998-ban. Aquincumi Füzetek 5. Budapest, 1999. p. 77-83.

Madarassy O.: Régészeti feltárások az aquincumi katonaváros területén. In: Aquincumi Füzetek 8. Budapest, 2002. p. 29-37.

AQUINCUMI TEXTILLELETEK

I. Bécsi úti múmia (1983)

Dokumentált, megsemmisült

1. Lenvászon textilmaradvány
16×32 Z/?	5. Lenvászon textilmaradvány
18×15 S/S
2. Lenvászon textilmaradvány
27×10 S/S	növényi eredetű szálak
3. Lenvászon textilmaradvány
22×12 S/S	6. Lenvászon textilmaradvány
17×19 S/S
4. Lenvászon textilmaradvány
19×23 S/S	vastagszövésű
	7. Lenvászon textilmaradvány
14×15 S/S

Ir.: Németh M. -Topál J.: Verses szarkofág mumifikált temetkezéssel a Bécsi úti sírmezőből. In: Budapest Régiségei 27 (1991) p. 73-84.

II. Szemlőhegyi múmia (1912)

dokumentált, megsemmisült

1. Vászonszalag 8-10 rétegben	2. Kágyólószövet darab

Ir.: Hollendonner F.: Az aquincumi római szövet anyaga. In: Botanikai Közlemények 1917. p. 35-37.

III. Táborhegyi múmia (1929)

dokumentált, megsemmisült

1. Szalag: 16 rétegben is	3. Gyapot (pamut) textilanyag ibolyaszínű
2. Gyapjútextília sötétkék, majdnem fekete színű	4. Gyapot (pamut) textilanyag barna színű, több darab

Ir.: Hollendonner F.: An European Mummy. In: Magyar Botanikai Lapok 32 (1933) p. 116.

IV. Jablonkai úti múmia (1962) (26. kép)

dokumentált, gyűjteményben (64.5.1-2.)

1. Lenvászon szalag
32×16 Z/Z
vászonkötés	magas szövetsűrűség Z/Z
barna színű (csersavas növény)
2. Lenvászon szalag
14×15 Z/Z
félpanama kötés	7. Gyapjú textilmaradvány
durva fonású
barna színű (csersavas növény)
3. Lenvászon szalag
16×18 Z/Z
vászonkötés	8. Textiltöredékek
rajtuk lila por
4. Lenvászon szalag
16×18 Z/Z
vászonkötés	9. Gyapjú/len keverék textilmaradvány
32×16 S/S
lila színű (indigó, kermes, buzér)
helyenként selyemszálak, de nem selyem!
5. Lenvászon szalag
14×15 Z/Z
félpanama kötés	10. Gyapjú textilmaradvány
22×44 Z/Z
6. Gyapjú textilmaradvány	hosszbordázott ripsz kötés

Textile finds from Aquincum

Becsi Road mummy (1983) (Fig. 26.)
documented, perished

1. Linen-cloth remains 16×32 Z/?
2. Linen-cloth remains 27×10 OS/S
3. Linen-cloth remains 22×12 S/S
4. Linen-cloth remains 19×23 S/S
5. Linen-cloth remains 18×15 S/S plant fibres
6. Linen-cloth remains 17×19 S/S
thick, coarse-textured fabric
7. Linen-cloth remains 14×15S/S

Literature: Németh M. -Topál J.: Verses szarkofág mumifikált temetkezéssel a Bécsi úti sírmezőből (Sarcophagi with verses associated with mummy graves from the Becsi Road cemetery). In: Budapest Régiségei 27 (1991) p. 73-84.

II. Szemlőhegy mummy (1912) documented,
perished

1. Canvas-bandage in 8-10 layers
2. Piece of fabric made from shell-silk

Literature: Hollendonner F.: Az aquincumi római szövet anyaga (Roman woven textile material from Aquincum) In: Botanikai Közlemények 1917(Botanic reports 1917). p. 35-37.

III. Táborhegy mummy (1929) documented,
destroyed

1. Bandage: also in 16 layers
2. Woollen textile dark blue, almost black
3. Bombazine (cotton) textile, violet
4. Bombazine (cotton) textile, brown,
in several pieces

Literature: Hollendonner F.: A European Mummy. In: Magyar Botanikai Lapok 32 (1933) p. 116.

IV. Jablonka Street mummy (1962) (Fig. 27.)
documented, in the collection (64.5.1-2.)

1. Linen-cloth bandage 32×16 Z/Z
cloth-binding
2. Linen-cloth bandage 14×15 Z/Z
half-panama binding
3. Linen-cloth bandage 16×18Z/Z
cloth-binding
4. Linen-cloth bandage 16×18Z/Z
cloth-binding
5. Linen-cloth bandage 14×15 Z/Z
half-Panama binding
6. Wool textile remain high fabric density Z/Z
spun yarn brown (tanning plant)

7. Wool textile remains coarse-spun brown (tanning plant)
8. Textile remains with purple-coloured dust on them
9. Wool/flax mixture textile remains 32×16 S/S purple (woad, kermes, madder) in some cases silk fibres, but not pure silk!
10. Wool textile remains 22×44 Z/Z long-ribbed ribs (WHAT?) binding black (woad, kermes, tannin)
11. Linen-cloth remains 32×28 Z/Z not bandage
12. Linen-cloth remains 24×22 Z/Z not bandage

Literature: Mrs. Hajnal L.: Az újabb aquincumi mumiasír anyagának textilvizsgálata (Textile analysis from the most recent mummy grave). In: *Archaeologiai Értesítő* 91 (1964) p. 192-194.

V. Perc Street mummy (1976) undocumented, destroyed textile finds. Unpublished

VI. Late Roman grave from south of Civil Town (1998) (Fig. 28.) documented, in the collection (Inv. no.)

1. Linen-cloth remains, fine and coarse fibre, dense Cloth-binding
2. Linen-cloth remains coarse-textured fabric, Cloth-binding

Literature: Seaside P.: Kesorómai temetkezési hely az aquincumi polgarvaros deli varosfalan kívül (Late Roman burial grounds outside the southern wall of the Aquincum Civil Town). In: *Aquincumi Fuzetek* 5. p. 77-83.

VII. Late Roman grave in the southern part of the Military Town (14 Vályog Street) (Fig. 29) documented, in the collection, Gilded bronze ensemble, unpublished

VIII. Late Roman grave in the southern part of the Military Town (Pacsirtamező Street) (Fig. 30) documented, destroyed flitter-like, glass ensemble, unpublished

IX. Late Roman grave in the southern part of the Military Town (4 Fényes Adolf Street) (Fig. 31) documented, in the collection, Small piece of wool textile, Cloth-binding literature; Madarassy O: Régészeti feltarások az aquincumi katonavaros területén (Archaeological excavations in the area of the Aquincum Military Town). In: *Aquincumi Fuzetek* 8. 2002, p. 29-37.

fekete színű (indigó, kermes, tannin) nem bandázs

11. Lenvászson textilmaradvány 24×22 Z/Z

32×28 Z/Z nem bandázs

Ir.: Hajnal L.-né: Az újabb aquincumi múmiasír anyagának textilvizsgálata. In: *Archaeologiai Értesítő* 91 (1964) p. 192-194.

V. Perc utcai múmia (1976) dokumentálatlan, megsemmisült
Textilleletek
Publikálatlan

VI. Késői sír a polgárvárostól délre (1998) (27. kép) dokumentált, gyűjteményben (ltsz.)

1. Lenvászson textilmaradvány finomabb, nagy szálsűrűségű Vászsonkötés

2. Lenvászson textilmaradvány durvább szövésű Vászsonkötés

Ir.: Zsidi P.: Későrómai temetkezési hely az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül. In: *Aquincumi Fuzetek* 5. p. 77-83.

VII. Késői sír a katonaváros déli részében (Vályog u. 14) (28. kép) dokumentált, gyűjteményben
Aranyozott bronz díszek
publikálatlan

VIII. Késői sír a katonaváros déli részében (Pacsirtamező út) dokumentált, megsemmisült
Flitterszerű, üveg díszek
publikálatlan

IX. Késői sír a katonaváros déli részében (Fényes Adolf u. 4) dokumentált, gyűjteményben
Kis gyapjú textildarab
Vászsonkötés

Ir.: Madarassy O: Régészeti feltarások az aquincumi katonaváros területén. In: *Aquincumi Fuzetek* 8. Budapest, 2002. p. 29-37.

ÁLTALÁNOS IRODALOM

Blümner, H.: Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern, Leipzig, 1875., p. 89-253.

Blümner, H.: Die römischen Privatalterthümer. München, 1911. p. 205-258.

Marquardt, J.: Das Privatleben der Römer. Lipcse, 1886. p. 475-586.

Wild, J. P.: Textile Manufacture in the Northern Roman Provinces. Cambridge, 1970. p. 178.

Wilson, L. M.: The Clothing of the Ancient Romans. Baltimore, 1938.

General literature

Catalogue of Stone Monuments

Our exhibition has been about the way of ancient people's custom of clothing. From the very start the four walls of the exhibition hall have limited our opportunities to display the whole theme, so we could only show in public the result of our work. The "base-training" of ancient textile making and the view of the decorative and colourful fabric on show almost covered that serious scientific work hidden behind them. What is more, even in our exhibition, we could only indicate it as a hint that the pieces of clothes having been shown here, are merely the reconstructed clothing of real body-and-soul people lived long time ago.

On the pages following next we would like to involve our kind Reader into our shopwork in a more detailed way. Our starting point was a detailed analysing the costume of men and women as well as children described on the stone monuments. Then so as to complete sometimes excessively stylised descriptions in fragmentary state in frequent cases as well; we have been trying to find their parallels definable easier. Moreover we were experimenting until the end of the process, documented the reconstruction opportunities and we have defined the colours of the attires on show following the traces of paint on stones until this exhibition was completed.

Our catalogue is representing the descriptions of clothing in the lapidary of Aquincum Museum, in this manner those gravestones that have come to life in Szentendre are also listed in it. On the other hand, though we have skipped a great part of remains in possession of the Hungarian National Museum related to find spots in Aquincum. In the appendix of our catalogue we have mentioned only those two stone monuments of Aquincum find spot, of which description of clothes is not represented on other gravestones belonging to our Museum.

Though there is plentiful the number of literature of our theme we are now cancelling the problem of sculpture's and carver's workshops for they are not even related directly to our matter. We will not analyse the inscriptions of monuments, either; we are indicating them only in that case if the engraving involved the person's name described. We convey the dating of stone monuments only in that case when time-factor helps the understanding of depicted clothings.

We are representing the stone-monuments in a sequence following next (fig. 32):

- 1) Colonnade lapidary on the base of sequence of Margit Németh, director of the lapidary,
- 2) in front of the museum entrance

A KÖEMLÉKEK KATALÓGUSA

Kiállításunk az antik ember öltözködéséről szolt. A kiállítótér négy fala eleve határt szabott a témának – csak eredményeinket tárhattuk a nagyközönség elé. A korabeli textilkészítés „alaptanfolyama” és a színes dekoratív textiliák látványa szinte elfedte a mögötte álló tudományos munkát, s kiállításunkon is csak jelzésszerűen utalhattunk arra, hogy az itt bemutatott ruhadarabok egykori valós személyek viseletének rekonstrukciói.

A most következő oldalakon szeretnénk – kicsit részletesebben – műhelymunkánk részesévé tenni az olvasót. A köemlékeken ábrázolt férfiak – asszonyok – gyermekek viseletének részletes elemzéséből indultunk ki, majd a sokszor töredékes, vagy túlságosan stilizált ábrázolások mellé megkerestük azok könnyebben értelmezhető párhuzamait, végig kísérleteztük és dokumentáltuk a rekonstrukciós lehetőségeket, a köveken látható színnyomok alapján kerestük meg a ruhák színét – míg a kiállítás létrejött.

Katalógusunk az Aquincumi Múzeum kőtárának viseletábrázolásait ismerteti, így a Szentendrén előkerült sírkövek is helyet kapnak benne, kihagytuk viszont a Magyar Nemzeti Múzeum aquincumi lelőhelyű anyagának nagy részét. A katalógus függelékében csak azt a két aquincumi eredetű köemléket említjük meg, melyen a viselet egyéb, Múzeumunk gyűjteményében lévő ábrázolásokon nem szerepel.

Bár a témának bőséges szakirodalma van, mellőzzük a szobrászati problémákat és a kőfaragóműhelyek kérdését, mivel mondanivalónkat közvetlenül nem is érintik. A sírkövek feliratát sem elemezzük, csak annyiban utalunk rá, amennyiben a felirat említi a sírkövön ábrázolt személy nevét. A köemlékek datálását is csak abban az esetben közöljük, mikor az időtényező az ábrázolt viselet megértését pontosítja.

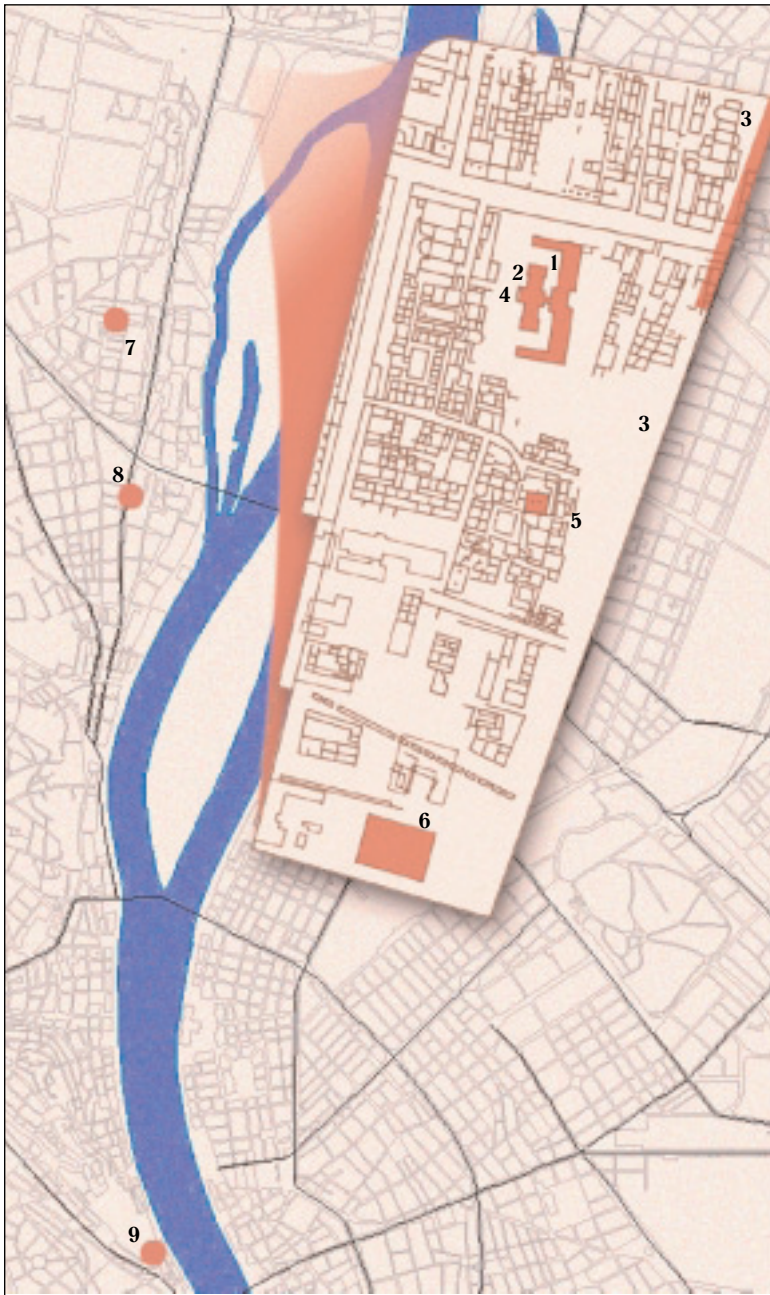
A köemlékeket a következő sorrendben közöljük (29. kép):

- 1) oszlopos kőtár Németh Margit kőtári vezetőjének sorrendje alapján,
- 2) a múzeumépület bejárata előtt,
- 3) a múzeum hátsó kőtára északról dél felé,
- 4) „Istenek, katonák, polgárok” című kiállítás a kiállításvezető alapján,
- 5) „Kelta asszonyok, római hölgyek” című kiállításon bemutatott köemlékek
- 6) a múzeum irodaépületének előcsarnokában,
- 7) Hercules villa
- 8) Táborvárosi Múzeum,
- 9) Budavári Palota (Budapesti Történeti Múzeum)
- 10) függelék: Magyar Nemzeti Múzeum
- 11) kiegészítés

A jobb és bal oldal fogalmát a kövel szemben álló látószögéből használjuk, a kövön lévő viselet leírásánál viszont az ábrázolt személy jobb vagy bal kezéről beszélünk.

A téma iránt érdeklődők számára minden kő leírásához részletes szakirodalom jegyzéket mellékelünk.

Lectori salutem!

- 3) back lapidary of the museum from North to the South,
- 4) on the base of the exhibition guide “Gods, Soldiers and Citizens”,
- 5) stone monuments, shown in the exhibition “Celtic Women, Roman Ladies”,
- 6) in the entrance-hall of the museum
- 7) Villa Hercules
- 8) Museum of Military Town
- 9) Palace of Buda Castle (Historical Museum of Budapest
- 10) Appendix: Hungarian National Museum

We use the concept of Left and Right in context of the person' view point standing in front of the stone, but at defining the costume depicted we speak about the described person's left or right hand.

For those interested in this theme we have enclosed a detailed register of literature.

Lectori salutem!

1. Colonnade Lapidary

1. Family (first half 2nd c.)

Inv. no.: 63.10.58.

Fs.: Szentendre (1899)

Stylised porticus from behind its two columns a married couple is looking out, depicted until the hips.

The under-dress of the woman standing on the left is a long sleeved skirt. Her neckhole is hidden by the thick torques. The shirtsleeve is narrow in the wrist; there is a double bracelet on her right wrist covering the skirt, and a ridged bracelet on her left wrist. Her upper dress is pinafore or stylised short type long dress with two belts, covered by a hanging apron in front. The back of the clothing is pulled forth over the shoulders, as it is held together with great winged fibulas on the breast. There is a turban-like long shawl on her head pulled into the forehead, tucked in at the nape. The edge of shawl from behind the ear is showing. The man on the right wears a long sleeved gown, narrow in the wrist covering the tunica stitched with a knee-fibula in front.

2. Gravestone of Lucida Kapitonis and her husband (turn 1st-2nd.)

Inv. no.: 64.10.15.

Fs.: Budapest, III. ker., Bécsi út (1894)

Half-length portrait of a married couple.

The under-dress of the woman standing on the left is a long sleeved skirt. The thick torques and the upper dress being closed high hide her neckhole. The shirtsleeve is narrow in the wrist, and on her both wrists there are double, ridged bracelets covering the skirt. Her upper dress is held together with great winged fibulas on the shoulders. Above her great, there is a round and smooth bonnet made from felt, and a great shawl is thrown across over the elbow, held by winged fibulas. There are traces of dying on the upper clothing. The man on the right wears panel covering a tunica below. At the chest part of the panel traces of dying are seen.

OSZLOPOS KÖTÁR

1. Családi sírkő (II. sz. 1. fele)

Ltsz.: 63.10.58.

Lh.: Szentendre (1899)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő házaspár, csípőig ábrázolva. A baloldali nőalak alsóruhája hosszú ujjú ing. Nyakkivágását eltakarja a vastag torques. Az ingujj csuklóban szűk, az ing fölött jobb csuklóján kettős karperec, bal csuklóján barázdált karperec. Felsőruhája kötényruha vagy stilizált rövidebbik típusú kétöves hosszúruha, amelyen elől kötény lóg. Vállain a ruha hátrésze valószínűleg előre van húzva, mivel a mellén fogják össze a nagy szárnyas fibulák. Fején homlokra húzott, turbánszerűen többszörösen feltekert hosszúkendő, tarkóján visszatűrve. A kendő vége a fül mögött kilátszik.

A jobboldali férfialak hosszú ujjú, csuklóban szűkülő tunicája fölött, elől térdfibulával megtűzött köpenyt visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1897, 155.; KUZSINSZKY 1900. 65 sk, 72.; NAGY L. 1943, 98. XVIII. t. 2.; FITZ 1957, kat.sz. 22.; RIU 3., 894; FACSÁDY 1997, 103.; NÉMETH 1999. kat.sz. 1.

2. Lucida és férje sírköve (I-II. sz. fordulója)

Ltsz.: 64.10.15.

Lh.: Budapest, III. ker., Bécsi út (1894)

Házaspár mellképe.

A baloldali nőalak alsóruhája hosszú ujjú ing. Nyakkivágását eltakarja a torques és a magasan záródó felsőruha. Ingujja csuklóban szűk, az ing fölött mindkét csuklóján dupla barázdált karkötő. Felsőruháját a vállakon nagy szárnyas fibulák fogják össze. Nemezelt, nagy, kerek, sima főköötőjén nagykendő, a szárnyas fibulákon átűzve, könyökén átvette. A felsőruhán vörös festés nyoma.

A jobboldali férfialak öltözeke paenula, amely eltakarja az alatta lévő tunicát. A paenula mellrészén vörös festés nyoma.

Ir.: CIL III.14351; KUZSINSZKY 1897, 155, 90.; KUZSINSZKY 1899, 66, 21, Fig. 29.; NAGY L. 1920-22, 45, 30. ábra; FERRI 1933, 217, Fig. 272; KUZSINSZKY 1934, 188, 85, 139. kép; NAGY L. 1942, 465, LXV t. 1.; NAGY T. 1943, 471.; SZILÁGYI 1956, LX. t. 2.; FITZ 1957, kat. sz. 13; AQUINCUM 1986, 19, Abb. 6; FACSAĐY 1997, 103.; NÉMETH 1999. kat.sz. 2.

3. Scorillo, Annama és Matto sirköve (I. sz. vége)

Ltsz.: 63.10.110.

Lh.: Óbuda, Fő tér (1893)

Házaspár és felnőtt leányuk mellképe.

A baloldali nőalak (Annama) alsóruhája hosszú ujjú ing. Nyakkivágását eltakarja a torques. Ingujja csuklónál szűkül, rajta bordázott karperec. Magasan záródó felsőruháját vállon szárnyas fibulapár fogja össze. Fején nemezelt, nagy, kerek főkötő, rajta gypjú nagykendő, a szárnyas fibulákkal áttűzve, könyökén átvetve. Jobb mellnél, nagykendő fejrészénél, a jobb vállnál, jobb könyöknél vörös festés nyomai.

A középső nőalak (Matto) alsó- és felsőruhája, valamint nagykendője azonos anyjéval, főkötője azonban kisebb.

A jobboldali férfialak (Scorillo) csuklyás (?) köpenyt (esetleg paenulát) visel – bal karján és bal mellénél vörös festéknyom.

Ir.: CIL III. 13379+add.; KUZSINSZKY 1897, 154, 89.; KUZSINSZKY 1899, 66, 20, Fig. 28.; SCHÖBER 1923, 112, Nr. 245.; KUZSINSZKY 1934, 204, 68.; SZILÁGYI 1949, 47; FITZ 1957, kat.sz. 17.; FACSAĐY 1997, 103.; NÉMETH 1999., kat.sz. 3.

4. Ava és családja sirköve (I-II. sz. fordulója körül)

Ltsz.: 64.10.71.

Lh.: Szentendre (1899)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő anya és két gyermeke, csipőig ábrázolva.

A baloldali nőalak (kislány) ingének uja ferde ráncokat vet, a kar körül megtekerték. Valószínűleg vállon varrott gyerekruhát hord, mell alatt zsinórövel megkötve.

A középső fiúalak tunicájának uja ferde ráncokat vet, a kar körül megtekerték, fölötté toga praetextát visel.

A jobboldali nőalak (anya) alsóruhája hosszú ujjú ing. Ingujja csuklóban szűkül, az ingujj végét karkötő fogja össze. Szárnyas fibulapárral megtűzött hosszúruhájának szoknyarésze mell alatt indul. Nyakában medalionos lánc. A fibulapárról egy-egy karika lóg le. A szoknyarész jellegzetes V-alakú ráncokba redőződik.

3. Gravestone of Scorillo, Annama and Matto (end 1st c.)

Inv. no.: 63.10.110.

Fs.: Óbuda, Fő tér (1893)

Half-length portrait of a married couple and their grown-up daughter.

The under-wear of the woman on the left (Annama) is a long sleeved skirt. Her neckhole is hidden by the torques. Its skirt-sleeve is narrow in the wrist, and there is a ridged bracelet above it. Her upper dress closed high is bunched up on the shoulder with a pair of winged fibulas. On her head there is a felt, great, round bonnet, covered by a great woollen shawl, pulled through by winged fibulas, cast over the elbow. Red paint traces along the right breast, the head part of the great shawl and on the right elbow.

The under- and upper clothing of the middle woman-figure; (Matto) is identical with that of her mother's, as well as with her great shawl, though the bonnet is smaller.

The man on the right (Scorillo) wears a (?) hooded gown (perhaps paenula) – red paint traces are seen on his left arm and on left part of the chest.

4. Gravestone of Ava and her family (around turn 1st-2nd c. at)

Inv. no.: 64.10.71.

Fs.: Szentendre (1899)

Described until the hips, a mother and her two children are looking out from between two columns of a stylised porticus.

The skirt-sleeves of the left woman (little girl) set bias crinkles, and are twisted around the arm. She probably wears a child clothing sewn on the shoulder, tied under the breast with twine belt.

The tunica-sleeves of the middle figure of the son set bias crinkles, twisted around the arm and the tunica is covered by toga praetexta.

The under-wear of the right-side figure of a woman (mother) is a long sleeved skirt. The skirt-sleeves are narrow in the wrist; the ends of it are bunched up with bracelets. Her shirt part of the long dress stitched with a pair of winged fibula starts from below the breast. There is a chain with a locket in her neck. One and one rings are hanging from the pair of fibulas. The shirt part is of typical V-shape and is draping into crinkles.

The left figure of the man in the sacrificial scene wears a long-sleeved tunica with under-belt probably made of wool. The bareheaded right-side figure of a woman wears a linear cut under-dress with skirt-sleeves covered by a shoulder on sewn long dress with two belts.

5. Family gravestone (2nd c.)

Inv. no.: 66.11.50.

Fs.: Szentendre (1898)

A waist-length description of a mother and daughter looking out from between two columns of a stylised porticus..

The under-wear of the woman on the left (mother) is a long sleeved skirt. The corners of the slash of skirt-neck are rounded and a shoulder-seam can be seen on its right side. The skirt-sleeve grows narrow in the wrist, it is bunched up with a great, broad multiband bracelet. Winged fibulas hold her upper dress closed high. A tailored and sewn bonnet or a twisted great shawl covers her head, and her hair, parted in two is showing at the forehead. A great shawl covers the bonnet. There are red paint traces on it.

The under-wear of the right-side female figure (little girl) is the same as her mother's. Her upper dress is bunched up with a winged fibula on the shoulder. The surplus material of the long shawl twined around her head is arranged into bundle. She is wearing her great shawl, like her mother, letting it hang from the head and over her elbow.

In this whole-length sacrificial scene the man is seen in his long sleeved tunica with a towel on his shoulder.

6. Family gravestone (turn 1st-2nd c.)

Inv. no.: 66.11.49.

Fs.: Szentendre (1898)

Married couple and their grown-up sons are described until the hips.

The under-wear of the left-side woman is a long sleeved skirt. Her neckhole is hidden by the thick torques. Her shirtsleeve grows narrow in the wrist and bunched up with a double bracelet. Her high closed rectangular veil is stitched with a pair of winged fibulas on the shoulder. There is a great felt bonnet on her head pulled into her forehead. It is covered by a great shawl pulled through with winged fibulas, and let down over her elbow. She holds a distaff in her right hand, and a spindle in the left.

The middle and right-end figures of men wear long sleeved tunica beneath their sagum. The father is embracing his son.

Az áldozati jelenetben álló baloldali férfialak valószínűleg gyapjúból készült, hosszú ujjú, alsóöves tunicát visel. A hajadonfőtt jobboldali nőalak egyenes szabású ingujjas alsóruhája fölött vállonvarrott kétöves hosszúruhát hord.

Ir.: CIL III. 3644=10576; KUZSINSZKY 1900, 64, 70. sz.; NAGY L. 1943, 92. XV t. 3.; SZILÁGYI 1949, 25; FITZ 1957, kat.sz. 59.; BURGER 1959/2, 4, függ. 48., XIII. t.; PÓCZY 1976, 90. kép; HARL 1990, Nr. 14., 58., 69; RIU 3, 893; NÉMETH 1999. kat.sz. 6.

5. Családi sírkő (II. sz.)

Ltsz.: 66.11.50.

Lh.: Szentendre (1898)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő anya és lánya, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak (anya) alsóruhája hosszú ujjú ing. Az ing nyakának bevágásán a sarkok lekerekítettek, jobboldalán látszik a vállvarrás. Az ing ujsa csuklóban szűkül, melyet nagy széles, többsávú karkötő fog össze. Magasan záródó felsőruháját szárnyas fibulák tartják. Fején szabott-varrott főkötő, vagy tekert nagykendő, homlokánál közepesen elválasztott haja kilátszik. A főkötő fölötti vörös nagykendőt könyökön áttemelve viseli. A nagykendőn vörös festéknyomok.

A jobboldali nőalak (kislány) alsóruhája olyan, mint anyjéé. Felsőruháját vállon szárnyas fibula fogja össze. Fejére tekert hosszúkendőjének széle rakásba van szedve. Nagykendője, mint anyjéé, könyökön áttemelve viseli.

Az egészalakos áldozati jelenetben a férfi hosszú ujjú tunicában, töröközövel a vállán látható.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 61, 68.; NAGY L. 1920-22, 45, 1. ábra; FERRI 1933, 217, Fig. 273.; KUZSINSZKY 1934, 75, 151. sz.; FITZ 1957, kat.sz. 97.; BURGER 1959/2, 4, függ. 46., XV t.; AQUINCUM 1986, 149, Abb. 59.; FACSÁDY 1997, 104.; NÉMETH 1999. kat.sz. 7.

6. Családi sírkő (I-II. sz. fordulója)

Ltsz.: 66.11.49.

Lh.: Szentendre (1898)

Házaspár és felnőtt fiuk, csípőig ábrázolva.

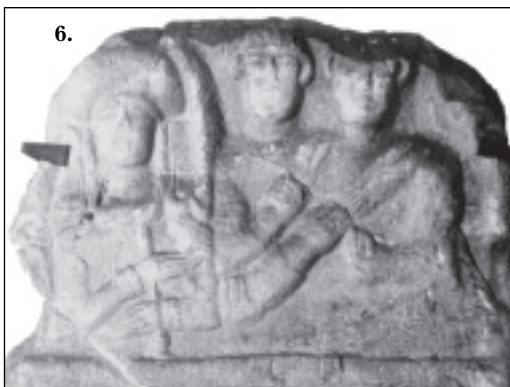
A baloldali nőalak alsóruhája hosszú ujjú ing. Ingnyakának kivágását eltakarja a vastag torques. Ingujsa csuklónál szűkül, és dupla karperec fogja össze. Magasan záródó lepelruháját vállon szárnyas fibulapár tűzi össze. Fején homlokába húzott, nagy, nemezelt, főkötő, fölötté nagy-

kendő, a szárnyas fibulákkal áttűzve, a könyökén átvetve. Jobb kezében guzsalyt, a balban orsót tart.

A középső és a jobb-szélső két férfialak hosszú ujjú tunicája fölött sagumot hordanak. Az apa átöleli a fiát.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 62, 69.; KUZSINSZKY 1934, 75., 150. sz.; NAGY L. 1943, XVIII. t. 1.; FITZ 1957, kat.sz. 20.; FACSDY 1997, 103.; NÉMETH 1999. kat.sz. 8.

7. Sirkő töredéke (I-II. sz. fordulója)

Ltsz.: 66.11.22.

Lh.: Budapest, III. ker., Csúcshegy

Lakomát ábrázoló jelenet, clinén fekvő férfialakkal.

A férfi tunicája fölött köpenyt visel.

A jobboldalán álló nőalak kezét keresztbe teszi, így látható csuklóban szűkülő ingujja. Kétöves hosszúruháját mellén szárnyas fibulapár fogja össze.

Az áldozati jelenetben álló jobboldali férfialak alsó- és felsőöves, nagyon rövid tunicát visel.

Ir.: SZILÁGYI 1943, 356.; BURGER 1959/2, 3, függ. 2., I. t.; ERDÉLYI 1974, 28, 26. kép; BARKÓCZI 1982, 18, 1/2. kép; BARKÓCZI 1984, 124, Taf. 1,2.; NÉMETH 1999, kat.sz. 9.

8. Sirkő töredéke (I-II. sz. fordulója. Feltehetőleg a 7. sz.-al eredetileg összetartozott.)

Ltsz.: 70.9.10

Lh.: Óbuda, Csúcshegy, Solymárvölgy (1968)

Egész alakos ülő nőalak.

A nőalak alsóruhája hosszú ujjú ing. Az ing nyakkivágását eltakarja a torques. Csuklónál szűkülő ingujját dupla bordázott karkötő fogja össze. Bokáig érő, mellén nagy szárnyas fibulapárral megtűzött lepelruhája az üléstől szétnyílik. Fején nagy, nemezelt főkötő, fölötte nagykendő, a szárnyas fibulákkal áttűzve a könyökén átvetve.

Ir.: BARKÓCZI 1982, 29, 8/1. kép; BARKÓCZI 1984, 129, Taf. 14,17.; FACSDY 1997, 103.; NÉMETH 1999, kat.sz. 17.

7. Family fragment (at the turn 1st-2nd c.)

Inv. no.: 66.11.22.

Fs.: Budapest, III. ker., Csúcshegy

A scene, depicting a rich meal with a man laying on a cliné.

The man wears a gown covering his tunica.

The woman on his right puts her hand crossed so as her skirt-sleeve, growing narrow in the wrist can be seen. Her long dress with two belts is bunched up on the breast with a winged pair of fibulas.

The man standing on the right in the sacrificial scene wears a very short tunica with under- and upper belts.

8. Gravestone fragment (turn 1st-2nd c.) Presumably stood originally together with the no. 7.)

Inv. no.: 70.9.10

Fs.: Óbuda, Csúcshegy, Solymárvölgy (1968)

A whole-length description of a sitting woman.

The under-wear of the female figure is a long sleeved skirt. Its neckhole is hidden by the torques. Her shirtsleeve grows narrow in the wrist, bunched up with a double-ridged bracelet. Her ankle-length rectangular veil is stitched with a pair of fibulas is open as a result of sitting. There is a great felt bonnet on her head covered by a great shawl that is pulled through the winged fibulas and cast over her elbow.

9. Family gravestone (second half 2nd c.)

Inv. no.: 66.11.21.

Fs.: Budapest, III. ker., Aquincum, east cemetery of the civil town (1892.)

A figure described until the hip is looking out from a stylised porticus (?).

The under-wear of the woman on the left is a long sleeved skirt.. She wears a lunula on her metal neck-chain. The slash of her neck-skirt is bunched up with a disk-fibula. Her upper clothing is a long dress, fastened with a pair of winged fibulas. They pull forth the two corners of the back part of the dress over the shoulder. One can observe easily the pair of fibulas' needle, with which only the woollen upper clothing are pierced through. Consequently dress and skirt are not stitched with the fibula, conversely though, the trapeze-shaped chest part of the dress is fastened to the under-clothing with a round fibula. Because of the broken stone, the great, round felt bonnet around the head is only susceptible, along with the great shawl on it hanging down long and thrown across the arm.

Out of the figure's costume on the right only the winged fibula fixing the upper clothing has survived and a fragment of the great shawl cast over the bonnet, hanging down at the back has survived.

10. Cemetery stela fragment

Inv. no.: 66.11.45.

Fs.: Budapest, I. ker., Corvin tér, Budai Vígadó
Bust portrait of a man looking out from a chamber.

The man wears a sagum covering his tunica, but his fibula can not be seen.

The riding soldier wears an ankle-length pair of trousers in the under scene bottom.

11. Cemetery stela of Tiberius Claudius (first half 1st c.)

Inv. no.: 63.10.19.

Fs.: Budapest, II. ker., Frankel Leo u. (1899)

Bust portrait of a man looking out from a shell shaped chamber.

The male figure wears a sagum.

In the sacrificial scene the under-wear of the left-side woman is not easy to detect. She wears a shoulder-on-sewn long dress with two belts, and broad ribbon-belt. Red coloured dye-traces can be seen on her upper- and undershirt. Because of the broken stone the garment of the figure on the right side is not definable.

9. Családi sírkő (II. sz. második fele)

Ltsz.: 66.11.21.

Lh.: Budapest, III. ker., Aquincum, a polgárváros keleti temetője (1892.)

Stilizált porticusból (?) kitekintő alakok, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak alsóruhája hosszú ujjú ing. Nyakán fémláncon lunula. Ingnyakának bevágását korongfibula fogja össze. Felsőruhája kétöves hosszúruha, melyet szárnyas fibulapár tart össze. A ruha hátrészének két sarkát a vállon előrehúzta. Jól megfigyelhető a fibulapár tije, amellyel csak a gyapjú felsőruhát szúrták át, tehát a fibulával nem tűzték össze a ruhát és az inget, a ruha trapéz alakú mellrészét viszont egy kerek fibulával rögzítették az alsóruhához. A kő törése miatt az alak fejénél a nagy, kerek, nemezelt főkötő csak sejtethető, rajta nagykendő a karján átvetve.

A jobboldali alak viseletéből csak a felsőruhát összetűző szárnyas fibula és a főkötőre vetett, hátul lelógatott nagykendő töredéke maradt meg.

Ir.: KUZSINSZKY 1893, 308.; KUZSINSZKY 1897, 153, 88.; KUZSINSZKY 1899, 63, 19, Fig. 27; KUZSINSZKY 1934, 189, 61; FITZ 1957, kat.sz. 94.; FACSAĐY 1997, 104.; NÉMETH 1999, kat.sz. 15.

10. Sírsztélé töredéke

Ltsz.: 66.11.45.

Lh.: Budapest, I. ker., Corvin tér, Budai Vígadó

Fülkéből kitekintő férfi mellképe.

A férfialak tunicája fölött sagumot visel, fibulája azonban nem látszik. Az alsó jelenetben lovagló katona bokáig érő nadrágot hord.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 25, 20.; HOFMANN 1905, 36.; KUZSINSZKY 1934, 210, 158.; BURGER 1956, 192; ERDÉLYI 1974, 17, 3. kép; NÉMETH 1999, kat.sz. 20.; BESZÉDES 2001, 18-19, Fig. 10-11.

11. Tiberius Claudius sírsztéléje (I. sz. 1. fele)

Ltsz.: 63.10.19.

Lh.: Budapest, II. ker., Frankel Leo u. (1899)

Kagylóalakú fülkéből kitekintő férfi mellképe.

A férfialak sagumot visel.

Az áldozati jelenetben a baloldali nőalak alsóruhája nem kivehető. Vállonvarrott kétöves hosszúruhát visel, széles szalagövvel. Felső- és alsószoknyáján vörös színnyomok láthatók. A kő törése miatt a jobboldali alak viselete nem megállapítható.

Ir.: CIL III. 15163; KUZSINSZKY 1900, 33, 23.; HOFMANN 1905, 35.; SCHOBBER 1923,

124, 272.; FERRI 1933, 214, Fig. 261.; KUZSINSZKY 1934, 174. 132. kép; NAGY L. 1945, 225, 273; SZILÁGYI 1949, 11.; BURGER 1956, 192.; SZILÁGYI 1956, LX. t. 1. NAGY T. 1971, 104, 2-3. kép; SZILÁGYI 1971, 313-315, 16. sz.; NAGY T. 1973, 87, 36. kép GARBSCH 1985, 150, 106, 24.; AQUINCUM – AUGUSTA RAURICA 1997, 306, 298. kép; NÉMETH 1999, kat.sz. 23.

12. Sírztélé töredéke

Ltsz.: 66.11.46.

Lh.: Budapest, III. ker., Bécsi út 166.
Lovat vezető férfi.

A férfialak hosszú ujjú, bő, széles katonai szíjjal övezett tunicát visel. Lábán saru. Az öv jobb oldaláról hosszú szalagon fémveret lóg le.

Ir.: KUZSINSZKY 1897, 156 skk. 92. sz.; KUZSINSZKY 1899, 70, 24, Fig. 31.; NAGY L. 1920-22, 48, 5. ábra; KUZSINSZKY 1934, 81, 149, 30. kép; NAGY L. 1942, 488, LXXI-II. t. 3. kép; NAGY L. 1945/2, 549, 17. kép; NÉMETH 1999, kat.sz. 26.

13. Sírkő

Ltsz.: 64.11.114.

Lh.: Budapest, I. ker., Várhegy

Medalionos fülkéből kitekintő férfi mellképe.

A férfi hosszú ujjú tunicája fölött nagy korongfibulával megtűzött sagumot visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1908, 83. 9. kép; ERDÉLYI 1974, 58, 57. kép; NÉMETH 1999, kat.sz. 27.

14. Családi sírkő

Ltsz.: 64.11.108.

Lh.: Budapest

Medalionos fülkéből kitekintő házaspár mellképe.

A baloldali nőalak stolája fölött klasszikus stílusú pallát visel, nyakában talán nyaklánc.

A jobboldali férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött kis korongfibulával megtűzött sagumot hord.

Ir.: SCHÖBER 1923, 350, Abb. 175. ERDÉLYI 1974, 58, 58. kép; NÉMETH 1999, kat.sz. 28.;

15. Castricus Victor sírztéléje (90. körül)

Ltsz.: 64.10.2.

Lh.: Budapest, I. ker., Corvin tér, Budai Vígadó (1898)

Fülkéből kitekintő katona egészalakos ábrázolása.

Az egyetlen egyenruhás ábrázolás. Az ujjatlan, térdig érő tunica alja kilátszik a páncél veretekkel díszített szalagjai alól, nyakában gyapjúkendő.

12. Cemetery stela fragment

Inv. no.: 66.11.46.

Fs.: Budapest, III. ker., Bécsi út 166.

A man driving a horse.

The male figure wears a long sleeved, ample tunica with broad military belt. There is a sandal on his feet. From a long ribbon a metal fitting on the right side of the belt is hanging down.

13. Gravestone

Inv. no.: 64.11.114.

Fs.: Budapest, I. ker., Várhegy

Bust portrait of a man looking out from a chamber ornamented with medallions.

The man wears a sagum covering his long sleeved tunica stitched with a great disk-shaped fibula.

14. Family gravestone

Inv. no.: 64.11.108.

Fs.: Budapest

Bust portrait of a married couple looking out from a medallion.

The woman on the left wears a classic styled palla covering her stola, there is probably a neck-chain on her neck.

The man on the right wears a sagum covering his long and linear sleeved tunica stitched with a small disk-shaped fibula.

15. Cemetery stela of Castricus Victor (around AD 90.)

Inv. no.: 64.10.2.

Fs.: Budapest, I. ker., Corvin tér, Budai Vígadó (1898)

Whole-length description of a soldier looking out from a chamber.

This is the only description of a military dress that has survived. The bottom of the knee-length sleeveless tunica is showing from below the ribbons of the armour ornamented with fittings. There is a woollen shawl in his neck.

16. Cemetery stela

Inv. no.: 66.11.51.

Fs.: Budapest, I. ker., Várhegy

Bust portrait of a figure looking out from a chamber ornamented with medallion.

There is wreath on the head of the figure or the hair itself is spun into a wreath. The whole gravestone is finely elaborated, the shoulder-shawl of the figure is of coarsely crinkled, and it is made from a rather roughened woollen fabric.

17. Gravestone of Aelius Quintus (AD 3rd c.)

Inv. no.: 66.10.137.

Fs.: Budapest, III. ker., Bécsi út 166. (1911)

A man described until the hip is looking out from a stylised porticus.

The male figure wears a paenula cast onto his shoulder covering his long sleeved tunica of which upper cross fitting strengthens the stitches in front. The woman on the left in this sacrificial scene wears a long sleeved and full-length skirt, the man on the right a long sleeved but short tunica.

18. Cemetery stela of M. Lucillius Germanus (second half 2nd c.)

Inv. no.: 63.10.134.

Fs.: One of the cemeteries in the military town (1911)

A whole-length description of soldier (signifer) holding standard in his hand.

The male figure wears a paenula with round button of which seam-strengthening woven streak, next to the middle seam is showing. It covers a long and ample sleeved tunica with under- and upper belts. He wears in her neck a woollen shawl, is belted with sword on the right side and beside the shawl there is a crossing under-belt with fittings on his chest.

Ir.: CIL III. 14349,2; KUZSINSZKY 1900, 21, 17.; HOFMANN 1905, 68, 47. kép; ERDÉLYI 1929, 74.; KUZSINSZKY 1934, 155, 157, 123. kép; NAGY L. 1942, 489, LXXIII. t. 2.; NAGY T. 1943, 463.; AnnÉp 1948, 202.; SZILÁGYI 1949, 74.; SZILÁGYI 1956, LIX. t. 1.; NAGY T. 1971, 108, 7. kép; NAGY T. 1973, 89, 38. kép, 91, 39. kép; ERDÉLYI 1974, 16.; AQUINCUM 1986, 35, Abb. 8.; FITZ 1994, 339 sk., Nr. 245,1.; NÉMETH 1999, kat.sz. 31.

16. Sirsztélé

Ltsz.: 66.11.51.

Lh.: Budapest, I. ker., Várhegy

Medalionsfülkéből kitekintő alak mellképe.

Az alak fején koszorú vagy a haja van koszorúba fonva. Az egész sírkő finom kidolgozása, az alak kendője durva redőzetű, kissé érdesített gyapjú vállkendő.

Ir.: KUZSINSZKY 1908, 77 sk., 1. kép; HORVÁTH 1938, 14, VI. t. 2. kép; NAGY L. 1942, XCVII. t.; SZILÁGYI 1955, 387.; SZILÁGYI 1956, LIII. t.; NAGY T. 1971, 113, 16.; NAGY T. 1973, 152, 84. kép; KÉRDŐ 1999, 271, Nr. 2.; MÜLLER 1999, 265.; NÉMETH 1999, kat.sz. 37.

17. Aelius Quintus sírköve

(III. sz.)

Ltsz.: 66.10.137.

Lh.: Budapest, III. ker., Bécsi út 166. (1911)

Stilizált porticus két oszlopa között kitekintő férfi, csípőig ábrázolva.

A férfialak hosszú ujjú tunicája fölött vállára vetett paenulát visel, melynek felső varraterősítő keresztpántja elől megfigyelhető.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú ujjú, a jobboldali férfialak hosszú ujjú, rövid tunicát visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 192, 313, 141. kép; NAGY L. 1945, 165.; SZILÁGYI 1949, 36.; BURGER 1959/2, függ. 10, XLIX. t.; NAGY T. 1971, 115, 19. kép; ERDÉLYI 1974, 30, 28. kép; NÉMETH 1999, kat.sz. 45.

18. M. Lucillius Germanus sirsztéléje (II. sz. 2. fele)

Ltsz.: 63.10.134.

Lh.: A katonaváros egyik temetője (1911)

Hadijelvényt tartó katona (*signifer*) egészalakos ábrázolása.

A férfialak hosszú és bő ujjú, alsó- és felsőövös tunicája fölött kerekített aljú paenulát visel, melynek varraterősítő szövött csíkja a középső varrás mellett látszik. Nyakában gyapjúkendő, jobb oldalán kard, mellette a veretes alsóöv látható.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 194, 292, 142. kép; SZILÁGYI 1949, 36.; NAGY T. 1973, 116, 22.; ERDÉLYI 1974, 26. kép; NÉMETH 1999, kat.sz. 52.

19. M. Baebidius Fronto sirsztéléje (II. sz.)

Ltsz.: 63.10.136

Lh.: Budapest, III. ker., Aquincum, a polgárváros keleti temetője

Erősen megrongálódott sírkő.

A kő törése miatt a főalak ruhája nem meghatározható.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú tunicája fölött köpenyt visel, melynek sarkain jól megfigyelhetők a bojtok. A jobboldali férfialakon tunica van.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 194, 341.; NAGY L. 1937, 90.; NAGY L. 1942, 561-563, 605.; NAGY L. 1945/1, 166 sk, 7. kép; NAGY T. 1950, 367; BURGER 1959/2, 6, függ. 3, XXII. t.; AnnÉp 1965, 43.; SZILÁGYI 1965, 182, Nr. 1, 1. kép; ALFÖLDY 1967, 52 sk. Nr. 1.; AnnÉp 1967, 367.; NAGY T. 1967, 62 sk.; NAGY T. 1971, 120, 30. kép; NÉMETH 1999, kat.sz. 53.

20. Családi sírkő

Ltsz.: 66.11.44.

Lh.: Budapest III. ker., Nád u. 1. (1914)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő házaspár, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak tunicájának szegélye kívül a nyaknál, stolája fölött klasszikus stílusú pallát visel. Palláján a jobb könyöknél és haján vörös festéknyomok.

A jobboldali férfialak

hosszú ujjú tunicája csuklójánál bevésett csík van. Fölötte díszes, nagy korongfibulával megtűzött, rövidrojtos sagumot visel. Az alak jobboldalán a redőbe szedett textil kezdőcsíkja, illetve a végén lógó bojt is megfigyelhető. Arcán, nyakán, szakállán vörös festéknyomok.

Ir.: SZILÁGYI 1956, 49, LVII. t.; SZIRMAI 1973; ERDÉLYI 1974, 31; NÉMETH 1999, kat.sz. 83.

21. Valerius Verus sírköve (III. sz. 1. fele)

Ltsz.: 64.10.180.

Lh.: Budapest III. ker., Fő u. 124.

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő férfi, csípőig ábrázolva.

A férfialak hosszú és bő ujjú tunicája fölött korongfibulával megtűzött, hosszú- és hullámos rojtú sagumot visel. A rojt mellett jól látszik a textil kezdőcsíkjának ábrázolása. Megfigyelhető a sagum viselési módja.

19. Cemetery stela of M. Baebidius Fronto (2nd c.)

Inv. no.: 63.10.136

Fs.: Budapest, III. ker., Aquincum, East cemetery of the civil town

Strongly damaged gravestone.

Because of the broken stone the dress of the main figure is not definable.

In this sacrificial scene the woman on the left wears a long tunica covered by a gown which can be well examined with its fringes on the corners. The right-side male figure wears a tunica on himself.

20. Family gravestone

Inv. no.: 66.11.44.

Fs.: Budapest III. ker., Nád u. 1. (1914)

A married couple described until the hips are looking out from a stylised porticus.

The tunica-hem of the woman on the left glints at the neck and she wears a palla covering her classic styled stola. There are traces of red paint on the palla around the right elbow.

There is an incised streak on the tunica's wrist of the man standing on the right. The tunica is covered by a sagum with short fringes stitched with a great, festooned disk-shaped fibula. On the right side of the figure one can examine the starting streak of the fabric arranged into drapes as well as the fringes hanging down from its end. There are red paint traces on his face, neck and beard.

21. Gravestone of Valerius Verus (first half 3rd c.)

Inv. no.: 64.10.180.

Fs.: Budapest III. ker., Fő u. 124.

A man described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus..

The male figure wears a long and ample-sleeved tunica covered by a long and waved fringed sagum fastened with a disk-shaped fibula. Even the depiction of the starting streak of the fabric can well be seen as well as the fringe itself. One can examine the way of wearing a sagum, either.

22. Cemetery stela of Claudia Iustina (middle 2nd c.)

Inv. no.: 63.10.5.

Fs.: Budapest, III. ker., Aquincum, east cemetery of the civil town (1911)

Only the bottom of the left woman's long tunica can be seen in this sacrificial scene. The man on the right wears a long sleeved ample tunica with under-belt and a towel laid on his shoulder.

23. Cemetery stela of Caesernius Zosimus (first half 2nd c.)

Inv. no.: 63.10.3.

Fs.: Budapest, III. ker., Aquincum, east cemetery of the civil town

A man described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus. The main figure wears a long-sleeved and ample tunica covered by a toga.

The figure of a woman standing on the left in this sacrificial scene wears a long tunica, the man on the right a long-sleeved ample tunica with under-belt.

24. Family gravestone

Inv. no.: 69.1.5.

Inv. no.: Budapest, III. ker., Harrer Pál u. 34.

A married couple described until the hip is looking out from a stylised porticus.

The shirtsleeve of the woman on the left grows narrow in the wrist and she has a bracelet on it. She wears the short variant of long dress with two belts covered by a shoulder-shawl. There is red trace of colour on the woollen cloth in her hand and a yellow one on the shoulder-shawl.

The middle female figure is holding a spindle and a distaff in her hands, her shirtsleeve grows narrow in the wrist and covered by a plain bracelet. She wears the short variant of the long dress with two belts tied with thin ribbon-belt under the chest, covered by a shoulder-shawl. On her upper-dress and shoulder-shawl as well as on the wool-fibres twined up on her spindle and distaff red and green traces of colour can be seen.

The man on the right wears a long sleeved, tunica with under- and upper-belt covered by a paenula cast over the left shoulder, on which the upper seam-strengthening twine and also bands can be examined. In his neck there is a woollen scarf.

The sacrificial scene has been broken off, and only the specially twinned head-shawl of the left female figure has survived. Conversely, as considering the man on the right, the ample tunica and the towel on his shoulder can easily be figured out.

Ir.: CIL III 10521; RÓMER-DESJARDINS 1873, 140; HAMPEL 1910, 326, 15. kép; WATSON 1965, 52; FACSAKY 1997, 106, Tab. 21,5; NÉMETH 1999, kat.sz. 88.

22. Claudia Iustina sirsztéléje (II. sz. dereka)

Ltsz.: 63.10.5.

Lh.: Budapest, III. ker., Aquincum, a polgárváros keleti temetője (1911)

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú tunicájának csak alsó része látható, a jobboldali férfialak hosszú ujjú, bő alsóöves tunicát visel, vállán törülköző.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 168, 346.; SZILÁGYI 1946, 7.; BURGER 1959/2, függ. 6, XXIV t.; NAGY T. 1971, 120.; NÉMETH 1999, kat.sz. 100.

23. Caesernius Zosimus sirsztéléje (II. sz. 1. fele)

Ltsz.: 63.10.3.

Lh.: Budapest, III. ker., Aquincum, a polgárváros keleti temetője

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő férfi, csípőig ábrázolva.

A főalak hosszú és bő ujjú tunicája fölött togát visel.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú tunicát, a jobboldali férfialak hosszú ujjú, alsóöves, bő tunicát visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 167, 342.; NAGY L. 1923-26, 117.; SZILÁGYI 1949, 6.; BURGER 1959/1, 20, 19. kép; PÓCZY 1959, 21.; ERDÉLYI 1974, 27.; NÉMETH 1999, kat.sz. 101.

24. Családi sirkő

Ltsz.: 69.1.5.

Lh.: Budapest, III. ker., Harrer Pál u. 34.

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak ingujja csuklóban szűkül, rajta karkötő. A kétöves hosszúruha rövidebb változatát viseli, fölötte vállkendő. A kezében lévő gyapjún vörös, a vállkendőn sárga színnyom.

Az orsót és guzsalyt tartó középső nőalak ingujja csuklóban szűkül, rajta sima karkötő. A kétöves hosszúruha rövidebb változatát viseli, mell alatt vékony szalagövvvel megkötve, fölötte vállkendő. Felsőruháján, az orsójára és guzsalyára tekert gyapjún vörös, vállkendőjén zöld színnyomok.

A jobboldali férfialak hosszú ujjú, alsó- és felsőöves tunicája fölött bal vállára vetett paenulát visel, melyen a felső varraterősítő zsinór és pántok is megfigyelhetők. Nyakában gyapjúsál.

Az áldozati jelenet letört, a baloldali nőalaknak csak különlegesen megcsavart fejkendője, a jobboldali férfialakon viszont bő tunica, vál-

lán pedig törülködő látható.

Ir.: PÓCZY 1959, 150, 7. kép; NÉMETH 1999, kat.sz. 110.

25. Családi sirsztélé

Ltsz.: 66.11.7.

Lh.: Szentendre (1896)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csipőig ábrázolva.

A baloldali nőalak stolája fölött vastag pallát hord.

A jobboldali gyermek hosszú és széles ujjú tunicát visel.

Az áldozati jelenetben álló nőalakon hosszú ujjú, hosszú, alsóöves tunica van.

Ir.: KUZSINSZKY 1897, 150, 83. sz.; ERDÉLYI 1929, 24.; NÉMETH 1999, kat.sz. 111.

26. Családi sirsztélé (II-III. sz. fordulója)

Ltsz.: 63.10.60.

Lh.: Budapest, III. ker., Laktanya u. (1904)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csipőig ábrázolva, erősen megrongálódott ábrázolás.

A baloldali férfialak hosszú ujjú tunicája fölött sagumot visel.

A középső nőalak stolája fölött pallát visel, fülében fülbevaló.

A jobboldali nőalak stolája fölött késői divatú pallát visel, fülében fülbevaló.

A gyermekalakok viselete a törés miatt nem megállapítható

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú ujjú, hosszabb tunicát visel, a jobboldali férfialak hosszú ujjú, rövid tunicát hord.

Ir.: KUZSINSZKY 1906, 61, 24.; NAGY L. 1945, 169, 11. kép; BURGER 1959/2, függ. 12, XLVII. t.; NÉMETH 1999, kat.sz. 115.

27. Sirsztélé

Ltsz.: 66.11.4.

Lh.: Aquincum, katonaváros, Victoria téglagyár (1903)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő férfi ábrázolása, a kő alsó része letört.

A férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött jobb vállára vetett paenulát visel, nyakában gyapjúsál.

Ir.: KUZSINSZKY 1906, 55 sk., 22. sz.; NÉMETH 1999, kat.sz. 117.

28. Titus Mercasius Hermes sirsztéléje (II-III. sz. fordulója)

Ltsz.: 64.10.17.

Lh.: Üröm (1909)

Stilizált porticus két oszlopa között lakomajelenet.

A baloldali, valószínűleg kelta viseletű, ülő nőnek csak sziluettje látható.

A jobboldali fekvő férfi tunicája fölött maga köré csavart köpenyt visel.

Ir.: CIL III. 3625; ERDÉLYI 1929, 41.; KUZSINSZKY 1934, 79, 280. sz. 28. kép; BARKÓCZI 1982, 18, 1/1. kép; BARKÓCZI 1984, 124, Taf. 2, 1.; NÉMETH 1999, kat.sz. 119.

25. Family cemetery stela

Inv. no.: 66.11.7.

Fs.: Szentendre (1896)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus.

The woman on the left wears a stola covered by a thick palla.

The child on the right a long and broad sleeved tunica.

The standing female figure in the sacrificial scene is having a long sleeved, long tunica on, and tied with an under-belt.

26. Family cemetery stela (turn 2nd - 3rd c.)

Inv. no.: 63.10.60.

Fs.: Budapest, III. ker., Laktanya. (1904)

A married couple described until the hip is looking out from a stylised porticus strongly damaged description.

The left-side male figure wears a long sleeved tunica covered by a sagum.

The woman in the middle has a stola on her, covered by a palla and wears earrings in her ears.

The woman on the right wears a late fashioned palla above her stola and earrings in the ears.

The costume of children is not definable because of the broken stela.

The woman on the left in the sacrificial scene wears a long-sleeved, longer tunica, the man on the right a long-sleeved short tunica.

27. Cemetery stela

Inv. no.: 66.11.4.

Fs.: Aquincum, military town, Victoria brick-factory (1903.)

A man described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus, the bottom part of the stone has broken down.

The male figure wears a long and linear sleeved tunica and above it a paenula cast over his right shoulder. In her neck a woollen scarf.

28. Cemetery stela of Titus Mercasius Hermes (turn 2nt - 3rd c.)

Inv. no.: 64, 10. 17.

Fs.: Üröm (1909)

Description of a rich meal scene between the two columns of a stylised porticus.

One can figure out only the silhouette of the left sitting woman dressed up probably in a Celtic garment.

The laying man on the right, wears tunica, covered by a gown rolled around himself.

29. Cemetery stela

Inv. no.: 64.11.99.

Fs.: Budapest

Rich meal scene with a male figure laying on a cliné, strongly damaged description.

The laying male figure wears a gown wrapped around himself.

30. Lupus's gravestone (first half 2nd - 3rd c.)

Inv. no.: 64.10.175.

Fs.: unknown (Zichy collection)

A man described until the hip is looking out from a half-round, arched chamber. Strongly damaged. Because of the broken stone the male figure's garment is not definable.

31. Front plate of the sarcophagus of Sextus Iuventus and her family

Inv. no.: 64.10.62.

Fs.: Budapest, III. ker.

Whole-length description of a woman looking out from the left chamber.

The female figure wears a stola above her classic styled palla, holding the two tails of it in her left hand.

32. Cemetery stela of Aurelius Bitus and his family (turn 3rd- 4th c.)

Inv. no.: 64.10.7.

Fs.: Óbuda, Bécsi út 102.

The left-side male figure (son) wears a long and linear sleeved tunica tied with a military belt, and above it a sagum, stitched with a disk-shaped fibula.

The man on the right (father) wears a garment similar to that of his son. He is belted with a sword on his left side, on his back is a horn and a shield on his side. There are traces of red paint on the sagum of father and son alike.

The left-side female figure standing in the sacrificial scene wears a long-sleeved, long tunica, the man on the right a long-sleeved, short tunica.

29. Sirsztlélé

Ltsz.: 64.11.99.

Lh.: Budapest

Lakomajelenet, clinén fekvő férfialakkal, erősen sérült ábrázolás.

A fekvő férfialak maga köré csavart köpenyt visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1933, 67.; NÉMETH 1999, kat.sz. 120.

30. Lupus sirköve (III. sz. 1. fele)

Ltsz.: 64.10.175.

Lh.: ismeretlen (Zichy gyűjtemény)

Félköríves fölkéből kitekintő férfi, csípőig ábrázolva, erősen megrongálódott.

A kő törése miatt a férfialak viselete nem megállapítható.

Ir.: CIL III. 3600; KUZSINSZKY 1908, 83, 2/e, 7. ábra; NÉMETH 1999, kat.sz. 121.

31. Sextus Iuventus és családja szarkofágjának előlapja

Ltsz.: 64.10.62.

Lh.: Budapest, III. ker.

A baloldali fölkéből kitekintő nő egészalakos ábrázolása.

A nőalak stolája fölött klasszikus stílusú pallát visel, melynek csücskét bal kezében fogja.

Ir.: NÉMETH 1999, kat.sz. 125.

32. Aurelius Bitus és családja sirsztléléje (III-IV. sz. fordulója)

Ltsz.: 64.10.7.

Lh.: Óbuda, Bécsi út 102.

A baloldali férfialak (fiú) katonai övvel megkötött, hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött korongfibulával megtűzött sagumot visel.

A jobboldali férfialak (apa) fiához hasonló viseletet hord. Bal oldalán kard, hátán kürt, oldalán pajzs. Az apa és a fiú sagumján vörös festés nyoma.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú ujjú, hosszú tunicát, a jobboldali férfialak hosszú ujjú, rövid tunicát visel.

Ir.: CIL III 15159; KUZSINSZKY 1900, 34 skk., 25. sz.; HOFFMANN 1905, 79, Nr. 64; SCHÖBER 1923, 73, Nr. 158.; ERDÉLYI 1929, 29.; KUZSINSZKY 1934, 108, 217, 53. kép; SZILÁGYI 1956, LIX. t.; BURGER 1959/2, függ. 4, XLIII. t.; NAGY T. 1971, 117, 23. kép; ERDÉLYI 1974, 47, 47. kép; PÓCZY 1997, 216.; NÉMETH 1999, kat.sz. 137.

33. Sirsztélé töredéke (III. sz. 2. fele)

Ltsz.: 64.10.315.

Lh.: Budapest, Margitsziget (1921)

Az áldozati jelenet férfialakja hosszú ujjú, bő, felsőöves tunicát hord.

Ir.: NAGY L. 1931, 266 skk., 357 skk.; DIÓSDI 1961, 100 sk.; HERMAN 1961, 321. skk.; SZILÁGYI 1971, 317, 20. sz. ; NÉMETH 1999, kat.sz. 148.

34. Családi sírkő

Ltsz.: 64.11.103.

Lh.: Budapest, III. ker.

Fülkéből kitekintő család mellképe, erősen sérült ábrázolás.

A két szélső férfialak talán paenulát visel.

A középső nőalakon – főkötőjéből, torqueséből és fibuláiból vélhetően – pontosíthatatlan kelta viselet.

Ir.: BARKÓCZI 1982, 32, 4/2. kép; BARKÓCZI 1984, 134, Taf. 7,10; NÉMETH 1999, kat.sz. 151.

35. Publius Aelius Viatorinus és Aurelia Norica sirsztéléje (II. sz. vége felé)

Ltsz.: 63.10.23.

Lh.: Budapest, II. ker., Szemlőhegyi út 40. (1912)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő házaspár; csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak stolája fölött pallát visel.

A jobboldali férfialak hosszú és szűk ujjú tunicája fölött köpenyt hord.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 177, 327.; NÉMETH 1999, kat.sz. 154.

36. Septimius Exuperarus és Septimia Procella sirsztéléje (III. sz.)

Ltsz.: 63.10.113.

Lh.: Budapest, III. ker., Csúcshegy, (1893)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő házaspár; csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak alsóruhája egyenes és kissé bő ujjú, kereknyakú ing. Kötényruhája szárnyas fibulapárral van megtűzve, a ruhát széles szalagöv fogja át. A kő törése miatt a nagykendő csak a könyökön átvetve figyelhető meg.

A jobboldali férfialak hosszú ujjú tunicája fölött kis korongfibulával megtűzött, hosszúrojtos sagumot visel.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak egyenes ujjú, felsőöves tunicát visel, a jobboldali

33. Cemetery stela fragment (second half 3rd c.)

Inv. no.: 64.10.315.

Fs.: Budapest, Margitsziget (1921)

The male figure in the sacrificial scene wears a long-sleeved, ample, tunica with upper-belt.

34. Family gravestone

Inv. no.: 64.11.103.

Fs.: Budapest, III. ker.

Bust carving of a family looking out from a chamber, strongly damaged description.

The two end-figures of men wear perhaps paenulas.

According to her bonnet, torques and fibulas the woman in the middle presumably wears an indefinable Celtic garment.

35. Cemetery stela of Publius Aelius Viatorinus and Aurelia Norica (around the end 2nd c.)

Inv. no.: 63.10.23.

Fs.: Budapest, II. ker., Szemlőhegyi út 40. (1912)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus.

The woman on the left wears a palla above her stola.

The man on the right wears a long and narrow-sleeved tunica covered by a gown.

36. Cemetery stela of Septimius Exuperarus and Septimia Procella (3rd c.)

Inv. no.: 63.10.113.

Fs.: Budapest, III. ker., Csúcshegy, (1893.)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus.

The under-wear of the woman on the left is a linear and slightly ample sleeved and round-necked skirt. Her pinafore is stitched with a pair of winged fibulas, her dress clasped with a broad ribbon belt. Because of the broken stone, only the great shawl thrown over the elbow can be examined.

The man on the right wears a long sleeved tunica and above this a long fringed sagum, fastened with disk-shaped fibula.

The woman standing on the left in the sacrificial scene wears a linear sleeved tunica with upper-belt. The man on the right a long sleeved tunica with under-belt and a towel on his shoulder.

37. Cemetery stela of Manilius Rogatus and family (first half 3rd c.)

Inv. no.: 64.10.8.

Fs.: Budapest, II. ker., Frankel Leó út 62-64. (1899)

Bust portrait of mother and daughter looking out from a chamber.

The woman on the left (daughter) wears a long sleeved tunica, and her head is adorned by a rope of hair falling down from the top of head.

The woman on the right (mother) wears a tunica covered by a long sleeved stola and above it a perhaps late fashioned palla, on her head there is a small, round bonnet or cap.

38. Cemetery stela fragment

Inv. no.: 63.10.108.

Fs.: Budapest, V. ker., Március 15. tér (1900)

The man standing in the sacrificial scene wears a sleeveless, short and ample tunica with under-belt and a towel on his shoulder.

39. Cemetery stela of Aper Atiutor (second half 3rd c.)

Inv. no.: 64.10.19.

Fs.: Budapest, III. ker., Flórán tér - Tavasz u. corner (1889)

Bust portrait of a man looking out of a chamber.

The male figure wears a long and linear sleeved tunica and above it a sagum stitched with a small disk-shaped fibula.

40. Family cemetery stela (3rd c.)

Inv. no.: 63.10.147.

Fs.: Budapest, III. ker., Fő tér (1889)

The woman on the left wears a late fashioned palla above her stola.

The man on the right wears a paenula and a woollen scarf in her neck.

férfialak hosszú ujjú, alsóöves tunicát hord, vállán törülköző.

Ir.: CIL III. 14354.; KUZSINSZKY 1897, 152, 87.; KUZSINSZKY 1899, 63, 18, Fig. 26.; SCHÖBER 1923, 92, 197. sz.; ERDÉLYI 1929, 29.; KUZSINSZKY 1934, 203, 69.; SZILÁGYI 1955, 413, t. 35.; FITZ 1957, kat.sz. 93.; BURGER 1959/2, függ. 5, XLIX. t.; GARBSCH 1965, no. 106/8.; ERDÉLYI 1974, 44.; FACSDY 1997, 104, 107, Tab. 20,3.; NÉMETH 1999, kat.sz. 155.

37. Manilius Rogatus és családja sirsztéléje (III. sz. 1. fele)

Ltsz.: 64.10.8.

Lh.: Budapest, II. ker., Frankel Leó út 62-64. (1899)

Fülkéből kitekintő anya és leánya mellképe.

A baloldali nőalak (lánya) hosszú ujjú tunicát hord, fejét a fejtetőről lelógó hajdísz díszíti.

A jobboldali nőalak (anya) tunicája és hosszú ujjú stolája fölött talán késői divatú pallát visel, fején kis, kerek főkötő vagy sapka.

Ir.: CIL III. 15164.;

KUZSINSZKY 1900,

34, 24.; KUZSINSZKY

1934, 102, 207.; BARKÓCZI 1982, 47, 13. kép;

BARKÓCZI 1984, 139, Taf. 23, 29.;

FACSDY 1997, 105, Tab. 20,7.;

NÉMETH 1999, kat.sz. 159.

38. Sirsztélé töredéke

Ltsz.: 63.10.108.

Lh.: Budapest, V. ker., Március 15. tér (1900)

Az áldozati jelenetben álló férfialak ujjatlan, rövid, bő, alsóöves tunicát visel, vállán törülköző.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 53, 50.; NAGY L. 26, 28.; NAGY L. 1946, 26, 22. kép.; BURGER 1959/2, függ. 13, XXIII. t.; NÉMETH 1999, kat. sz. 162.

39. Aper Atiutor sirsztéléje (III. sz. 2. fele)

Ltsz.: 64.10.19.

Lh.: Budapest, III. ker., Flórán tér - Tavasz u. sarok (1889)

Fülkéből kitekintő férfi mellképe.

A férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött kis korongfibulával megtűzött sagumot visel.

Ir.: CIL III 13378+2328,21.; KUZSINSZKY 1897, 148, 80.; SZILÁGYI 1949, 29.; NÉMETH 1999, kat.sz. 165.

40. Családi sirsztélé (III. sz.)

Ltsz.: 63.10.147.

Lh.: Budapest, III. ker., Fő tér (1889)

A baloldali nőalak stolája fölött késői divatú pallát visel.

A jobboldali férfialak paenulát hord, nyakában gyapjúsál.

Ir.: CIL III. 3604; KUZSINSZKY 1897, 151, 86.; BARKÓCZI 1982, 47, 17/4. kép; BARKÓCZI 1984, 143, Taf. 33,39; NÉMETH 1999, kat.sz. 169.

41. Családi sirsztélé

Ltsz.: 66.11.43.

Lh.: Budapest, V ker., Március 15. tér (1898)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak stolája fölött késői divatú pallát visel.

A középső alak ruhája akár stolának, akár sagumnak is felfogható.

A jobboldali férfialak tunicája fölött korongfibulával megtűzött, rojtos szélű sagumot visel.

A kisfiú tunicája fölött talán sagumot hord.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 54, 52.; NAGY L. 18, 11; BURGER 1959/2, 24, függ., 19. sz. XXXVI. t.; FACSÁDY 1997, 105, Tab. 21,1.; NÉMETH 1999, kat. sz. 170.

42. Családi sirsztélé

Ltsz.: 66.11.8.

Lh.: Budapest, III. ker., katonaváros

A három férfialak tunicája fölött kis korongfibulával megtűzött sagumot visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1906, 62, 25.; KUZSINSZKY 1934, 181, 259.; NÉMETH 1999, kat. sz. 174.

43. Septimia Marina és családja sirsztéléje (III. sz.)

Ltsz.: 63.10.125.

Lh.: Budapest, V ker., Március 15. tér (1898)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család ábrázolása.

A baloldali nőalak stolája fölött késői divatú pallát visel.

Kislánya tunicája csak vállig látszik.

A jobboldali férfialak tunicája fölött sagumot visel.

A fiú tunicát hord, mint húga.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak ujjatlan, hosszú tunicát, a jobboldali férfialak rövid, bő ujjú, alsóövös tunicát visel.

Ir.: CIL III. 14353,1.; KUZSINSZKY 1900, 53, 49. sz.; NAGY L. 18, 13; NAGY L. 1946, 22, 18. kép; BURGER 1959/2, függ. 11, XXXIV. t.; FACSÁDY 1997, 106.; NÉMETH 1999, kat. sz. 175.

44. T. Flavius Constantinus és családja sirsztéléje (III. sz. vége)

Ltsz.: 63.10.7.

Lh.: Szentendre

Stilizált porticus két oszlopa között kitekintő család, csípőig ábrázolva

41. Family cemetery stela

Inv. no.: 66.11.43.

Fs.: Budapest, V. ker., Március 15. tér (1898)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus.

The woman on the left wears a late fashioned palla above her stola.

The dress of the middle figure can be perceived either as a stola, or a sagum as well.

The man on the right wears a tunica covered by a fringed edged sagum fastened with a disk-shaped fibula

The little son wears a tunica and above it perhaps a sagum.

42. Family cemetery stela

Inv. no.: 66.11.8.

Fs.: Budapest, III. ker., military town

The three men wear tunica covered by sagum stitched with small disk-shaped fibulas.

43. Cemetery stela of Septimia Marina and her family (3rd c.)

Inv. no.: 63.10.125.

Fs.: Budapest, V. ker., Március 15. tér (1898)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus.

The woman on the left wears a late fashioned palla above her stola.

The tunica of her daughter can be seen only until her shoulder.

The man on the right wears a tunica covered by a sagum.

The son wears a tunica, just as his younger sister does.

The left-side female figure standing in the sacrificial scene wears a sleeveless, long tunica, the man on the right an ample short-sleeved tunica with under-belt.

44. T. Cemetery stela of Flavius Constantinus and his family (end 3rd c.)

Inv. no.: 63.10.7.

Fs.: Szentendre

A family described until the hip is looking out from between the two columns of a stylised porticus.

The tunica of the left-end female figure scarcely glints at the shoulder from below her stola and it is covered by a late styled palla, there is perhaps a hair-lace on her head.

The dress of the middle woman is just the same as her associate's standing by herself, in her neck is a string of beads.

The man on the right wears a tunica covered by a

sagum that is fastened with great disk-shaped fibula.

The daughter wears a gown above her tunica similar fashioned to her mother's.

The little son wears a tunica.

The left-side female figure standing in the sacrificial scene wears a long-sleeved, long tunica, the man on the right an ample short-sleeved tunica with under-belt and a towel on his shoulder.

45. Family cemetery stela

Inv. no.: 66.11.5.

Fs.: Budapest, V. ker., Március 15. tér (1898)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of a stylised porticus.

The three men wear tunica covered by a sagum stitched with a small disk-shaped fibula.

The female figure wears a palla covered by a late fashioned stola.

On the right-end man's gown red paint traces are seen.

46. Family cemetery stela

Inv. no.: 66.11.47.

Inv. no.: Budapest, III. ker., military town, (1886)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus.

The left-side male figure wears a long and broad-sleeved tunica with under-belt, covered by a paenula cast over his right shoulder on which one can examine some seem-strengthening cross-bands and crumpled twine. On his side a sword.

The woman in middle wears a tunica covered by a stola with its crinkles delicately arranged, and above it a palla wearing in a conventional way.

The men on the right wears a long and slightly broad sleeved tunica, and above it a paenula cast over his right shoulder on which seem-strengthening cross-bands are seen. The left side and the middle of the three central figures of the sacrificial scene wear ample, sleeveless, fine woollen tunica. The similar tunica on the right-end figure is tied with two belts. All the three men wear boots.

A bal szélső nőalak tunicája bal vállánál éppen csak kivillan stolája alól, fölötte késői stílusú pallát hord, fején talán hajháló.

A középső nőalak ruhája olyan, mint a mellette állóé, nyakában gyöngysor.

A jobboldali férfialak tunicája fölött nagy korongfibulával megtűzött sagumot visel.

A kislány tunicája fölött anyjáéhoz hasonló divatú köpenyt hord.

A kisfiú tunicát visel.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú, bő tunicát, a jobboldali férfialak hosszú ujjú, rövid, bő, alsóöves tunicát visel, vállán törölköző.

Ir.: CIL III. 14354,2.; KUZSINSZKY 1897, 149 sk., 82.; KUZSINSZKY 1899, 62, 17, Fig. 25.; KUZSINSZKY 1934, 168, 122; BURGER 1959/2, függ. 52, L. t.; NAGY T. 1971, 125, 36. kép; PÓCZY 1976, 79. kép; BARKÓCZI 1982, 43, 12/1. kép; BARKÓCZI 1984, 137, Taf. 21, 27; RIU 3, 902.; FACSÁDY 1997, 105, Tab. 20,6; NÉMETH 1999, kat. sz. 177.

45. Családi sirsztélé

Ltsz.: 66.11.5.

Lh.: Budapest, V. ker., Március 15. tér (1898)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva.

A három férfialak a hosszú ujjú tunica fölött kis korongfibulával megtűzött sagumot visel.

A nőalak a stola fölött késői divatú pallát hord.

A jobboldali férfialak köpenyén vörös festéknymok.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 54 sk., 54.; NAGY L. 24, 24.; BARKÓCZI 1982, 35, 11/1. kép; BARKÓCZI 1984, 137, Taf. 19,25; NÉMETH 1999, kat.sz. 179.

46. Családi sirsztélé

Ltsz.: 66.11.47.

Lh.: Budapest, III. ker., katonaváros, (1886)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva.

A baloldali férfialak hosszú és széles ujjú, alsóöves tunicája fölött jobb vállára vetett paenulát visel, melyen megfigyelhetők a varráserősítő keresztpántok és sodrott zsinórok. Oldalán kard.

A középben lévő nőalak tunicája fölött finom ráncokba szedett stolát, fölötte pedig hagyományos viselésű pallát hord.

A jobboldali férfialak hosszú és kissé széles ujjú tunicája fölött jobb vállára vetett paenulát visel, melyen megfigyelhetők a varráserősítő keresztpántok.

Az áldozati jelenet három középső alakja közül a baloldali és a középső ujjatlan, bő, alsóöves, finom gyapjútunicát visel, a jobboldali hasonló

tunicája két övvel van megkötve. Mindhárom alak csizmát hord.

Ir.: FERRI 1933, 219, fig. 286.; KUZSINSZKY 1934, 77, 283, 27. kép; NAGY L. 1945, 605-606.; BURGER 1959/2, függ. 22, XXIX. t.; NAGY T. 1971, 120-122, 310.; NAGY T. 1973, 118, 55. kép; ERDÉLYI 1974, 33, 29. kép; BARKÓCZI 1982, 47, 17/2. kép; BARKÓCZI 1984, 143, Taf. 31,37.; NÉMETH 1999, kat.sz. 180;

46.

MŰZEUMÉPÜLET BEJÁRATA ELŐTT

47. Családi kőkoporsó

Ltsz.: 66.1.1.

Lh.: Budapest III. ker., Bécsi út

A szarkofág előlapjának két oldalán házaspár egészalakos ábrázolása. A baloldalon álló nőalak tunicája kivillan a hosszú ujjú stola nyakkivágása alól. Fölötte klasszikus stílusú pallát hord, kezében virágkosár. A jobboldalon álló férfialak hosszú ujjú tunicája fölött késői stílusú togát visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1897, 163, 103.; KUZSINSZKY 1934, 73, 79.; NAGY T. 1950, 368., 7. kép; ERDÉLYI 1974, 64.; PÓCZY 1976, 87-88. kép

48. Családi sírkő

Ltsz.: 64.11.142.

Lh.: Budapest III. ker., Vihar u. 13.

Öttagú család, csipőig ábrázolva.

A baloldali nőalak stolája fölött pallát visel, melynek csücskét karkötős jobb kezében fogja. A középső férfialak tunicája fölött nagy korongfibulával megtűzött sagumot visel.

A jobboldali férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött késői stílusú togát hord.

A gyermekeken tunica van.

Ir.: NAGY L. 1920-23, 49, 7-8. ábra; KUZSINSZKY 1934, 92, 481. sz.; HORVÁTH 1935, X. t. 2.; NAGY L. 1945/2 550. 18. kép;

In Front of the Entrance of the Museum Building

47. Family stone sarcophagus

Inv. no.: 66.1.1.

Fs.: Budapest III. ker., Bécsi út

Whole-length description of a married couple on two sides of a sarcophagus' front plate.

The tunica of the woman standing on the left side glints from below the neckhole of a long sleeved stola. She wears a classic styled palla above it, in her hand a flower-basket.

The man standing on the right wears a long sleeved tunica covered by a late styled toga.

48. Family gravestone

Inv. no.: 64.11.142.

Fs.: Budapest III. ker., Vihar u. 13.

Five-membered family, described until the hips.

The woman on the left wears a stola covered by a palla and is holding the tails in her right hand with a bracelet on her wrist..

The middle male figure wears a tunica and above it a sagum stitched with a great disk-shaped fibula.

The man on the right wears a long and linear sleeved tunica covered by a late styled toga.

There are tunics on the children.

Eastern Lapidary

49. Family gravestone

Inv. no.: 81.8.1.

Fs.: unknown

Bust portrait of a man looking out from a chamber ornamented with medallions.

The garment of the left-side figure can not be appreciated, only the drapes of tunica are seen..

The female figure on the right wears a palla covered by a late fashioned stola and on her head presumably a veil.

The child wears a tunica, and perhaps a gown covers his left shoulder.

50. Gravestone of a Eraviscan woman (1st c.

Inv. no.: 73.9.1.

Fs.: Budapest, XI. ker. Albertfalva

A woman is looking out from between the two columns of a stylised porticus. The bottom part of the stone is broken down.

The woman's neck-slash is perhaps fastened with a small fibula. Two corners of the back part of the upper-dress are pulled forth over the shoulders. They are fastened to the chest part of the clothing with winged fibulas laid on the breast slightly reaching beyond the shoulders. The first part of the description is broken, for this reason one can only suspect the figure's great, felt bonnet from which great shawl is hanging down at the back.

51. Family gravestone fragment

Inv. no.: 73.9.3.

Fs.: unknown

Family described until the waist.

Only the outlines of the left female figure can be seen on this extraordinarily fragmented stone, she wears perhaps a stola and palla.

In contrast to this, the long and linear sleeved tunica of the man on the right is easy to detect, as well as his sword and drapes of sagum worn above, and the great festooned disk-shaped fibula stitching the sagum.

52. Gravestone fragment (end 2nd c.)

Inv. no.: 73.9.4.

Inv. no.: Budapest, V. ker., Március 15. tér (1940)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of the stylised porticus.

The female figure on the left wears a stola made of fine cloth setting V-shaped crinkles on the breast covered by a classic styled palla. On her wrist a bracelet. There are yellow paint traces on her stola.

The middle female figure wears pieces of clothes

KELETI KÖTÁR

49. Családi sírkő

Ltsz.: 81.8.1.

Lh.: ismeretlen

Medalionos fülkéből kitekintő házaspár és gyermekük mellképe

A baloldali alak viselete nem pontosítható, csak a tunica ráncai vehetőek ki.

A jobboldali nőalak stolája fölött késői divatú pallát visel, fején talán fátyol van.

A gyermek tunicát visel, bal vállára talán köpeny borul.

50. Eraviszkusz asszony sírköve (I. sz.)

Ltsz.: 73.9.1.

Lh.: Budapest, XI. ker. Albertfalva

Stilizált porticus két oszlopa közül (?) kitekintő nő. A kő alsó része le-törött.

A nőalak ingnyakának bevágását talán kis fibula fogja össze. A felső-ruha hátrészének két sarka a vállakon előre van húzva és a mellre fektetett, a váll fölé kissé kinyúló szárnyas fibulákkal tűzték a ruha mell-részéhez. Az ábrázolás eleje törött, ezért csak sejtethető nagy, nemezelt főkötője, amelyről hátulról nagykendő lóg le.

51. Családi sírkő töredéke

Ltsz.: 73.9.3.

Lh.: ismeretlen

Család derékig ábrázolva.

A rendkívül töredékes kővön a baloldali nőalaknak csak a körvonalai láthatóak, valószínűleg stolát és pallát visel.

Ezzel szemben jól kivehető a jobboldali férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája, valamint kardja, a fölötte viselt sagum ráncai, és a sagumot megtűző nagy, díszes korongfibula.

52. Sírkő töredéke (II. sz. vége)

Ltsz.: 73.9.4.

Ltsz.: Budapest, V. ker., Március 15. tér (1940)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család ábrázolása.

A baloldali nőalak finom-anyagú, a mellen V-alakú ráncokat vető stolája fölött klasszikus stílusú pallát visel. Csuklóján karperec. Stoláján sárga festéknyomok.

A középső nőalak az előző-éhez hasonló ruhadarabokat hord, csak kilátszik

stolájának hosszú, egyenes, kissé bő ujjá. Csuklóján szintén karperec. stoláján és palláján vörös festéknyomok.

A férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött sagumot visel. A köpenyen vörös festéknyomok.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú, felsőöves, ujjatlan tunicát, a jobboldali férfi rövid, nagyon bő, alsóöves, ujjatlan tunicát visel. A nő tunicáján vörös festéknyomok.

Ir.: NAGY L. 1942, 751, CXXVII. t. 3.; NAGY L. 1945/1, 168, 10. kép; NAGY L. 23, 20; NAGY T. 1950, 161, 3. kép; BURGER 1959/2, függ. 21, XXIX. t.; NAGY T. 1971, 125, 38. kép; FACSA DY 1997, 105.; NÉMETH 1997, 175, Taf. 43, 5.

53. Sirkő töredéke (III. sz.)

Ltsz. 72.7.10.

Lh.: Budapest, III. ker.

Az áldozati jelenetben álló baloldali férfialak valószínűleg hosszú ujjú, rövid tunicát visel. A jobboldali nőalak talán kétöves hosszúruhát hord, amelyet vállon szárnyas fibulapár fog össze. Ívelten az övébe tűzve köté ny van.

54. Sirkő töredéke

Ltsz.: 66.11.2.

Lh.: Budapest, XI. ker., Budafok?

A nőalak fejét valószínűleg háromszög alakúra hajtott, vékony kendővel kötötték be, amelynek hátsó szögletét visszahajtották, visszahajtása a fül alatt látszik. Erre borították a vastag nagykendőt, amelyet a halánték fölött két virágfejet ábrázoló dísztüvel tűztek meg. Feltűnő a két kendő vastagságának különbsége.

Ir.: FITZ 1957, kat.sz. 18.; FACSA DY 1997, 104, Tab. 20,4.

55. Sirkő töredéke

Ltsz.: 64.11.6.

Lh.: ismeretlen

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú és egyenes ujjú tunicát visel, a jobboldali férfialak bő tunicát hord, bal karján törülköző.

56. Sirkő töredéke

Ltsz.: 73.9.12.

Lh.: ismeretlen

Stilizált porticus két oszlopa között kitekintő nő, csipőig ábrázolva.

A nőalak stolája fölött klasszikus stílusú pallát visel, bal kezében gránátalma.

similar to the ones of the other, but the long, linear, slightly ample sleeves of her stola is showing. On her wrist, a bracelet is also seen. Red paint traces are seen on her stola and palla.

The male figure wears long and linear sleeved sagum above his tunica. Red paint traces on the gown.

The left-side female figure in this sacrificial scene wears a long, sleeveless tunica with upper-belt, while the male figure on the right a short, very ample, sleeveless tunica with under-belt. Red paint traces on the woman's tunica.

53. Gravestone fragment (3rd c.)

Inv. no.: 72.7.10.

Fs.: Budapest, III. ker.

The male figure on the left in this sacrificial scene wears probably a long sleeved, short tunica. The right-side female figure wears perhaps a long dress with two belts, which is fastened with a pair of winged fibulas on the shoulder. An arched apron is stitched to her belt.

54. Gravestone fragment

Inv. no.: 66.11.2.

Fs.: Budapest, XI. ker., Budafok?

The head of the woman is covered by a probably a thin shawl folded to form a triangle. Its back corner is bent back, this fold can be seen under the ears. This one is covered by a thick great shawl, which is pinned above the temples by a fibula depicting two flower-heads. It is conspicuous the difference between the two shawl's thickness.

55. Gravestone fragment

Inv. no.: 64.11.6.

Fs.: unknown

In the sacrificial scene the female figure standing on the left wears a long and linear sleeved tunica. The man on the right wears an ample tunica, and a towel on his left arm.

56. Gravestone fragment

Inv. no.: 73.9.12.

Fs.: unknown

Description of a woman until the hip is looking out from between the two columns of a stylised porticus.

The female figure wears a stola covered by a classic styled palla, in her left hand a pomegranate.

57. Gravestone fragment

Inv. no.: 64.11.39.

Fs.: Budapest V. ker., Március 15. tér (1898)

The male figure wears a long and linear sleeved tunica covered by a sagum stitched with a disk-shaped fibula.

58. Gravestones of Flavius Tutor (first half 3rd c.)

Inv. no.: 63.10.35.

Fs.: Budapest, III. ker., Danube bank cemetery (1912)

In this sacrificial scene the two male figures wear sleeveless, ample tunica tied with under-belt.

59. Family cemetery stela (end 2nd c., beginning 3rd c.)

Inv. no.: 81.8.2.

Fs.: Budapest V. ker., Petőfi S. u. 2.

A family described until the hip is looking out from between the two columns of a stylised porticus.

The two left-side male figures wear long and linear sleeved tunica covered by a sagum stitched with a disk-shaped fibula.

The middle female figure's tunica is showing from below the neckhole of a vertical draped stola. She wears a late fashioned palla above this, on her head a veil, or a late fashioned roman styled bonnet.

The right-end male figure wears a long and linear sleeved tunica covered by a late fashioned toga.

The child-figures wear gown covering their long and linear tunica.

60. Gravestone fragment

Inv. no.: 73.9.14.

Fs.: unknown

The male figure wears a long and linear sleeved tunica covered by a sagum stitched with a disk-shaped fibula.

61. Family gravestone fragment

Inv. no.: 73.9.13.

Fs.: unknown

Bust portrait of a family

The woman on the left wears a stola covered by a late fashioned palla.

The two male figures wear sagum stitched with small disk-shaped fibula.

There are long and linear sleeved tunics on the two small boys also covered by sagums stitched with tiny disk-shaped fibulas.

62. Gravestone fragment

Inv. no.: 64.11.4.

Fs.: unknown

Bust portrait of a man looking out from between

57. Sirkötöredék

Ltsz.: 64.11.39.

Lh.: Budapest V. ker., Március 15. tér (1898)

A férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött korongfibulával megtűzött sagumot visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 207.

58. Flavius Tutor sirköve (III. sz. 1. fele)

Ltsz.: 63.10.35.

Lh.: Budapest, III. ker., dunaparti temető (1912)

Az áldozati jelenet két férfialakja ujjatlan, alsóövös, bő tunicát visel.

Ir.: SZILÁGYI 1969, 74, 5, 9-10. kép

59. Családi sirsztélé (II. sz. vége, III. sz. eleje)

Ltsz.: 81.8.2.

Lh.: Budapest V. ker., Petőfi S. u. 2.

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva A két baloldali férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött korongfibulával megtűzött sagumot visel.

A középső nőalak tunicája kilátszik a függőlegesen redőzött stola nyak-kivágása alól. E fölött késői divatú pallát visel, fején fátyol, vagy késői divatú római főkötő.

A jobb szélső férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött késői divatú togát hord.

A gyerekalakok hosszú és egyenes tunicájuk fölött köpenyt hordanak.

Ir.: NAGY L. 1946, 27, 28. kép

60. Sirkő töredéke

Ltsz.: 73.9.14.

Lh.: ismeretlen

A férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött korongfibulával megtűzött sagumot visel.

61. Családi sirkő töredéke

Ltsz.: 73.9.13.

Lh.: ismeretlen

Család mellképe

A baloldali nőalak a stola fölött késői divatú pallát visel.

A két férfialak kis korongfibulával megtűzött sagumot hord.

A két kisfiún a hosszú és egyenes ujjú tunica fölött szintén apró korongfibulával megtűzött sagum.

Ir.: NAGY T. 1950, 374, 11. kép

62. Sirkő töredéke

Ltsz.: 64.11.4.

Lh.: ismeretlen

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő férfi mellképe.

A férfialak hosszú és egyenes ujjú, puhán redőződő gyapjútunicája fö-

lött korongfibulával megtűzött, sagumot visel.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak széles ujjú, mell alatt felső-
övvel megkötött gyapjútunicát visel, jobb vállán törülköző, a jobbolda-
li férfialak széles ujjú, alsóövös tunicát hord.

63. Sirkő töredéke (III. sz.)

Ltsz.: 72.7.3.

Lh.: Budapest, III. ker.

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő férfi mellképe.

A férfialakon sagum, jobb oldalán kard.

Az áldozati jelenetben álló férfialak hosszú ujjú, bő, alsóövös tunicát vi-
sel, vállán törülköző. Ruháján vörös színnyom.

64. Sirkőtöredék

Ltsz.: 64.11.52.

Lh.: Budapest, V kerület, Március 15. tér (1898)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő nő mellképe.

A nőalak stolája fölött késői divatú pallát visel. Jobb kezében palláját fogja.

Az áldozati jelenet nőalakja hosszú ujjú, hosszú tunicát visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 56, 55. kép; BURGER 1959/2, függ. 15, LII. t.

65. Családi sirkő

Ltsz.: 72.7.1.

Lh.: Budapest, V ker., Március 15. tér (1871)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak stolája fölött klasszikus pallát visel, fején fátyol van.

A jobboldali férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött, kis korong-
fibulával megtűzött, hosszúrojtos sagumot visel. Bal könyöke fölött ki-
látszik kardjának markolata.

Az áldozati jelenetben álló férfialakon hosszú ujjú, alsóövös tunica, vál-
lán törülköző.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 56, 56. kép; NAGY L. 1946, 22, 19. kép; BURGER 1959/2, függ.
20, XLVII. t.; FACSÁDY 1997, 105, Tab. 21.2.

66. Septimius Messianus sirköve (III. sz. eleje)

Ltsz.: 85.9.10.

Lh.: Budapest III. ker., Bécsi út (1961)

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak hosszú ujjú, hosszú, tunicát
visel, derekán széles övvel, bal kezében törülköző, a jobboldali férfialak
hosszú ujjú, térden alul érő, öv nélküli tunicát hord.

Ir.: PARRAGI 1964, 235, 38. kép

67. Sirkő töredéke

Ltsz.: 73.9.16.

Lh.: ismeretlen

Áldozó fiúk (*camillus*) egészalakos ábrázolása.

A két, hosszú hajú férfialak hosszú és egyenes ujjú, alsóövös tunicát vi-
sel. A ruhák felső öble csípőjükig ér.

the two columns of a stylised porticus.

The male figure wears a long and linear sleeved,
woollen tunica setting drapes softly, covered by a
sagum stitched with a disk-shaped fibula.

In the sacrificial scene the female figure standing
on the left wears a broad sleeved woollen tunica
tied with an upper-belt tied under the breast, on
his right shoulder a towel. The man on the right
wears a broad sleeved tunica with under-belt.

63. Gravestone fragment (3rd c.

Inv. no.: 72.7.3.

Fs.: Budapest, III. ker.

Bust portrait of a man looking out from between
the two columns of a stylised porticus.

The male figure wears a sagum, on his right side
a sword.

In the sacrificial scene the standing male figure
wears a long sleeved, ample tunica with under-
belt, on his shoulder a towel. Red paints traces.
on his dress.

64. Gravestone fragment

Inv. no.: 64.11.52.

Fs.: Budapest, V. kerület, Március 15. tér
(1898)

Bust portrait of woman looking out from between
the two columns of a stylised porticus.

The female figure wears a stola covered by a late
fashioned palla. She holds her palla in the right
hand.

The female figure of this sacrificial scene wears a
long sleeved, long tunica.

65. Family gravestone

Inv. no.: 72.7.1.

Fs.: Budapest, V. ker., Március 15. tér (1871)

A family described until the heap is looking out from
between the two columns of a stylised porticus.

The woman on the left wears a stola covered by
a classic styled palla, and veil on her head.

The man on the right wears a long and linear
sleeved tunica, covered by a long fringed sagum
stitched with a small disk-shaped fibula. Above
his left elbow the grip of a sword is showing.

In the sacrificial scene the standing male figure is
having on a long sleeved tunica with under-belt,
and towel on his shoulder.

66. Gravestone of Septimius Messianus (begin-
ning 3rd c.)

Inv. no.: 85.9.10.

Fs.: Budapest III. ker., Bécsi út (1961)

In the sacrificial scene the standing left-side
female figure wears a long sleeved, long tunica,
on her waist a broad belt, there is a towel in her
left hand. The man on the right wears a long
sleeved knee-length tunica without any belt.

67. Gravestone fragment

Inv. no.: 73.9.16.

Fs.: unknown

Whole-length description of an offering son (camillus)

The two, longhaired male figures wear long and linear sleeved tunica with under-belt. The upper groove of the clothes is reaching to the hip.

68. In-relief description

Inv. no.: 91.5.17.

Fs.: Budapest, III. ker., Kórház u. 9.

This description is mentioned because of the mythological theme painted on the hem of the textile.

A naked female figure (Léda) holds white drapery in her hand, red and blue streaks are painted on the hem.

69. Gravestone fragment

Inv. no.: 66.11.14. = 66.11.118.

Fs.: Budapest, III. ker., Finály-kind ice-pit in the neighbourhood (1903)

Whole-length description of a man standing in the gate of a stylised building

The hem of the male figure's sleeve is showing on the long, linear and slightly ample sleeved tunica with under-belt. He wears a paenula cast over his right shoulder, of which hem can be seen. Two belt-ends with fittings are hanging down from his under-belt. On his right side a button gripped sword.

70. Stone monument fragment

Inv. no.: 64.11.39.

Fs.: Budapest V. ker., Március 15. tér (1898)

Whole-length description of a soldier.

The male figure wears a tunica spanned with military belt with fitting and round buckle, covered by a sagum. On his right side the end of a belt is hanging down.

71. Family gravestone fragment

Inv. no.: 73.9.15.

Fs.: unknown

Bust portrait of a married couple looking out from a shell-shaped chamber.

The woman on the left wears a tunica of fine cloth covered by a stola and presumably a classic styled, thick woollen palla.

The man on the right wears a tunica covered by a paenula cast over his right shoulder, of which upper seam-strengthening cross-fitting is can be examined.

68. Domborműves ábrázolás

Ltsz.: 91.5.17.

Lh.: Budapest, III. ker., Kórház u. 9.

Ezt a mitológiai témájú ábrázolást a textília festett széle miatt említjük. A meztelen női alak (Léda) kezében fehér leplet tart, melynek szélére piros és kék csíkot is festettek.

Ir.: DIEZ 1993; ERTEL 1999, 205, 2.2. sz.

69. Sirtábla töredéke

Ltsz.: 66.11.14. = 66.11.118.

Lh.: Budapest, III. ker., Finály-féle jégverem szomszédságában (1903) Stilizált épület kapujában álló férfi egészalakos ábrázolása.

A férfialak alsóövös, hosszú, egyenes és kissé bő ujjú tunicájának ujján látszik a szegély. Fölötte jobb vállára vetett paenulát visel, melynek szegélye is megfigyelhető. Alsó-övről elől két veretes szíjvég lóg le. Jobboldalán gombos markolatú kard.

Ir.: KUZSINSZKY 1906, 57, 23.; SZILÁGYI 1956, LIV t.; NAGY T. 1971, 118, 25. kép

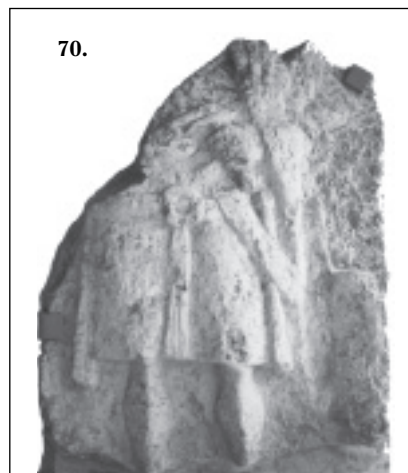
70. Köemlék töredéke

Ltsz.: 64.11.39.

Lh.: Budapest V. ker., Március 15. tér (1898)

Katona egészalakos ábrázolása. A férfialak kerek övcsatos, veretes katonai szíjjal övezett tunicája fölött sagumot visel. Jobboldalán lecsüngő szíjvég.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 56, 59; HOFMANN 1905, 81, Fig. 57; KUZSINSZKY 1934, 207, 178; NAGY L. 18, 12; NAGY L. 1946, 21, 16. kép

71. Családi sírkő töredéke

Ltsz.: 73.9.15.

Lh.: ismeretlen

Kagylóformájú fülkéből kitekintő házaspár mellképe.

A baloldali nőalak finom anyagú tunicája fölött stolát és feltehetőleg klasszikus stílusú, vastag gyapjú pallát visel.

A jobboldali férfialak tunicája fölött jobb vállára vetett paenulát hord, melynek felső varraterősítő keresztpántja is megfigyelhető.

72. Kőkoporsó

Ltsz.: 66.11.53.

Lh.: Budapest II. ker., Boróka u. 14. (1943)

A szarkofág két végén házaspár egészalakos ábrázolása.

A nőalak stoláján jól megfigyelhető az alsó szegély kitömése. Fölötte klasszikus stílusú pallát hord, bal kezében gyümölcskosár. Hullámos haján főkötőt vagy kis fátylat visel.

A férfialak hosszú és egyenes ujjú, széles veretes katonai szíjjal övezett tunicája fölött korongfibulával megtűzött sagumot visel, a köpeny jobb sarkán bojt. Bal oldalán kard, jobb kezében signum.

Ir.: ; NAGY L. 1945, 537, 1. kép; PÓCZY 1969, 39; NAGY T. 1971, 134., 59. kép; NAGY T. 1973, 153, 87. kép; ERDÉLYI 1974, 64, 65. kép; PÓCZY 1976, 95. kép; AQUINCUM 1986, 87, Abb. 28.

73. Domborműves tábla töredéke

Ltsz.: 64.11.106.

Lh.: III. Bécsi út 134-136.

Egészalakos ábrázolás.

A nőalakon tunicája fölött mell alatt felsőövvel megkötött, széles ujjú, lábait is részben fedő, széles stola. Kinyújtott jobb kezén látszik a stola ujjrészének szegélye. Bal kezével kisebb köpenyét fogja. A ruhán vörös színnyomok.

Ir.: PÓCZY 1959, 150, 6. kép; ERTEL 1999, 206, 2.9. sz.

74. Köemlék töredéke

Ltsz.: 66.11.40.

Lh.: Budapest V. ker., Március 15. tér (1898)

Egészalakos ábrázolás.

A férfialak tunicája fölött bő redőzetű tógát visel, jobb kezének ujjait késői stílusú tógájának öblére helyezi.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 58, 61; ERTEL 1999, 206, 2.10. sz.

72. Stone sarcophagus

Inv. no.: 66.11.53.

Fs.: Budapest II. ker., Boróka u. 14. (1943)

Whole-length description of married couple on two ends of the sarcophagus.

One can examine well the stuffing of the bottom hem on the female figure's stola. She is having on a classic styled palla above it, in her left hand a fruit-basket. She wears on her waved hair a bonnet or small veil.

The male figure wears a long and linear sleeved tunica spanned by broad military belt with fitting, covered by a sagum and stitched with a disk-shaped fibula, a fringe is seen on the right corner of the gown. On his left side a sword, in his right hand a signum.

73. Fragment of a table in relief

Inv. no.: 64.11.106.

Fs.: III. Bécsi út 134-136.

Whole-length description.

The female figure is having on a tunica covered by a broad sleeved, broad stola tied with upper-belt under the breast, her feet is partly covered. One can examine in her right hand holding out the hem of the stola's sleeve part. She holds her smaller gown in the left hand. Red paint traces are seen on the dress.

74. Stone monument fragment

Inv. no.: 66.11.40.

Fs.: Budapest V. ker., Március 15. tér (1898)

Whole-length description.

The male figure wears a tunica covered by an ample draped toga, he places his right hand fingers in the groove of a late styled toga.

75. Stone-sarcophagus of Aurelius Vitalis (end 3rd c.) (See Cat. n.32.)

Inv. no.: 69.10.31.

Fs.: Budapest III. ker., Bécsi út 102.

There is a whole-length description of a man on both sides of the sarcophagus's front plate.

The left-side male figure wears a long and linear sleeved tunica with under-belt covered by a sagum.

The male figure on the right wears a long and linear sleeved tunica with under-belt covered by a sagum. On his right side a sword and a horn on his left shoulder.

76. Family cemetery stela fragment

Inv. no.: 95.9.1.

Fs.: unknown

The woman on the left wears a stola made from thin fabric covered by a classic styled palla of similarly fine textile.

The middle figure of a child wears a long and linear sleeved tunica covered by probably a sagum.

The man on the right wears a long and linear sleeved tunica covered by a sagum stitched with a great disk-shaped fibula.

The female figure standing on the left side-plate of the stone wears a long, ample tunica, while the male figure standing on the right side-plate a probably long sleeved, ample tunica with under-belt.

77. Family cemetery stela fragment

Inv. no.: 86.11.1.

Fs.: Budapest III. ker., Bécsi út 203. (1985.)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of a stylised porticus

The description of the woman on the left is practically fully broken, though one can examine the tunica of fine cloth setting dense drapes. The thick, rigid hem is standing out from the stola, of which thin fabric with delicate crinkles is falling down.

The man on the right is having on a long sleeved tunica made of the same kind of fabric covered by a thick, soft paenula cast over his right shoulder. Its thicker hem around the neck is also easy to detect.

75. Aurelius Vitalis kököporsója (III. sz. vége) (ld. kat. sz. 32.)

Ltsz.: 69.10.31.

Lh.: Budapest III. ker., Bécsi út 102.

A szarkofág előlapjának két oldalán két férfi egészalakos ábrázolása.

A baloldali férfialak hosszú és egyenes ujjú, alsóöves tunicája fölött sagumot visel.

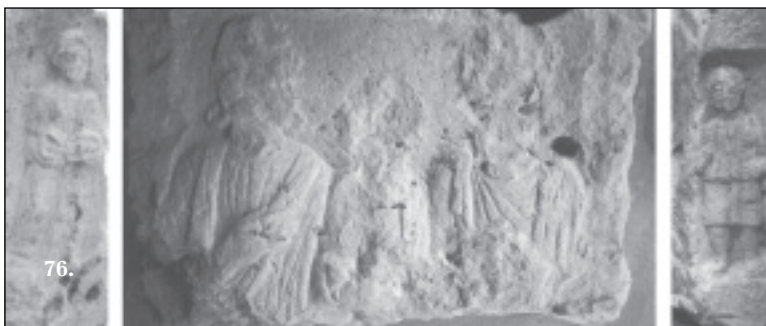
A jobboldali férfialak hosszú és egyenes ujjú, alsóöves tunicája fölött sagumot visel. Jobb oldalán kard, bal vállán kürt.

Ir.: RÖMER-DESJARDINS 1873, 211; KUZSINSZKY 1900, 36, 26.; HOFMANN 1905, 83, 59. kép; KUZSINSZKY 1934, 69, 216, 25. kép; SZILÁGYI 1949, 90; ERDÉLYI 1974, 47; NAGY T. 1987-88, 236, 1/1. kép

76. Családi sirszélé töredéke

Ltsz.: 95.9.1.

Lh.: ismeretlen

A baloldali nőalak vékony anyagú stolája fölött hasonlóan finom textiltől készült, klasszikus stílusú pallát visel.

A középső gyermekalak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött valószínűleg sagumot visel.

A jobboldali férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött nagy korongfibulával megtűzött sagumot visel.

A kő bal oldallapján álló nőalak hosszú, bő tunicát visel, a jobb oldallapon álló férfialak valószínűleg hosszú ujjú, alsóöves, bő tunicát hord.

Ir.: NÉMETH 1997

77. Családi sirsztélé töredéke

Ltsz.: 86.11.1.

Lh.: Budapest III. ker., Bécsi út 203. (1985)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak ábrázolása jóformán teljesen törött, látható azonban finomanyagú, sűrű rán-

cokat vető tunicája és vékony szövetből készült, finoman redőzött stolájának vastag, merev, elálló szegélye.

A jobboldali férfialak hasonló anyagból készült hosszú ujjú tunicája fölött jobb vállára vetett, vastag, puha paenulát visel, melynek vastagabb szegélye a nyak körül szintén kivethető.

78. C. Attius Quadratus sirkőtöredéke

Ltsz.: 81.7.8.

Lh.: Budapest III. ker., Benedek Elek u. Stilizált porticus két oszlopa közül tekintő férfi egészalakos ábrázolása.

A férfialak térdig érő, alsóöves tunicája hosszú ujjának szegélyét két bevésített vonal jelzi. Fölötte mindkét vállára vetett paenuláján látszik a nyakkivágást keretező széles szegély. A paenula cakkokba rendezett részén megfigyelhető a ruhadarab alsó szegélye is. Nyakában vastag, puha gyapjúsál, jobboldalán kard.

Ir.: FACSÁDY 1997, 106.

79. C. Cominius Cominianus sirsztéléje

Ltsz.: 96.6.2.

Lh.: Budapest III. ker., Kecské u. 29. (1992)

Stilizált porticus két oszlopa között lakomajelenet ábrázolása.

A clinén heverő férfialak ujjatlan, bő tunicát visel, e fölött köpenyt, maga köré csavarva.

Az áldozati jelenetben álló baloldali férfialak rövid tunicát és talán nadrágot hord, a jobboldali férfialak rövid tunicát visel.

Ir.: TOPÁL kézirat, Graveyard I., grave 25.

80. Családi sirsztélé (III. sz.)

Ltsz.: 86.11.2.

Lh.: Budapest III. ker., Bécsi út 166. (1985)

Lakomát ábrázoló jelenet.

A baloldali szembeforduló ülő asszony alsóruhája hosszú és szűk ujjú

78. C. Gravestone fragment of Attius Quadratus
Inv. no.: 81.7.8.

Fs.: Budapest III. ker., Benedek Elek u.

A man described until the hip is looking out from between the two columns of a stylised porticus, whole-length description.

Two incised lines signal the male figure's hem of the long sleeves on the knee-length tunica with two under-belts. Above, it is clearly seen the broad hem bordering the neckhole on the paenula cast over his both shoulders. On one part of the paenula arranged into zigzag, one can examine the bottom hem on the piece of clothing. In his neck a thick, soft woollen scarf, on his right side a sword.

79. Cemetery stela of C. Cominius Cominianus
Inv. no.: 96.6.2.

Fs.: Budapest III. ker., Kecské u. 29. (1992)

Description of a rich meal scene between two columns of a stylised porticus.

The male figure laying on the cliné wears a sleeveless, ample tunica, covered by a gown wrapped around himself.

In the sacrificial scene the male figure standing on the left is having on a short tunica and perhaps a pair of trousers. The man on the right a short tunica.

80. Family cemetery stela (3rd c.)

Inv. no.: 86.11.2.

Fs.: Budapest III. ker., Bécsi út 166. (1985)

Description of a rich meal scene.

The under-wear of the sitting woman on the left facing ahead is a long narrow sleeved skirt. She wears a variant of the long dress with two belt, and a woollen shoulders-shawl above. Her hair is parted in two and covered by a hat-like bonnet.

The middle figure of a child is only sign-like, for this reason his garment is scarcely definable.

On the right side, the male figure laying on a cliné wears a long sleeved tunica covered by a gown wrapped around him.

The male figure of the sacrificial scene wears a long sleeved tunica with under-belt.

81. Family cemetery stela fragment

Inv. no.: 81.7.28.

Fs.: Budapest, III. ker., Bécsi út – Perényi út (1980)

Bust portrait of a family.

Out of the garment of the woman on the left only a gown cast over her elbow has survived.

As for the figure of a child standing in the middle only his head-form can be seen.

Around his shoulder and neck as well it is easy to detect the sagum crinkles of the man standing on the right.

82. Gravestone fragment (3rd c. ?)

Inv. no.: 64.10.201.

Fs.: Budapest, III. ker., Victoria brick-layer factory, boiler-house (1891)

The male figure wears a long and linear sleeved tunica covered by a sagum stitched with a delicately carved disk-shaped fibula.

83. Cemetery stela of Claudius Secundus and Aelia Catta

Inv. no.: 81.7.6.

Fs.: Óbuda, Gas factory, Danube bank cemetery

A family described until the hip is looking out from between the two columns.

The woman on the left probably wears a shoulder-on-sewn long dress with two belts, and above it, a shoulder-shawl. The head of the figure has been broken down, so only the outline of a round felt bonnet is recognisable.

The middle figure of a child wears a long and narrow sleeved tunica covered by a gown.

The man on the right wears a tunica covered by a paenula cast over the right shoulder, of which neck-neckhole hem is signed by an incised line. In his neck a thick woollen shawl. One can examine the grip of a sword above his right hand.

ing. A kétöves hosszúruha hosszabb változatát viseli, ezen gyapjú vállkendőt. Kétfelé választott haján kalapszerű főkötő.

A középső gyermekalak csak jelzésszerű, ezért ruházata sem állapítható meg.

A jobboldali, cinén heverő férfialak hosszú ujjú tunicája fölött maga köré csavart köpenyt visel.

Az áldozati jelenet férfialakja hosszú ujjú, alsóöves, rövid tunicát visel.

Ir.: TOPÁL 1993, 254, 78. sz.; AQUINCUM 1997, 296, 283. kép

81. Családi sirsztélé töredéke

Ltsz.: 81.7.28.

Lh.: Budapest, III. ker., Bécsi út – Perényi út (1980)

Család mellképe.

A baloldali nőalak viseletéből csak a könyökén átvezetett köpeny maradt meg.

A középen álló gyermekalakból csak fejformája látható.

A jobboldali férfialak vállán és nyaka körül jól kivehetőek a sagum ráncai.

82. Sirkötöredék (III. sz. ?)

Ltsz.: 64.10.201.

Lh.: Budapest, III. ker., Victoria téglagyár, kazánház (1891)

A férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött finoman kifaragott korongfibulával megtűzött sagumot visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1897, 149, 81.; NAGY L. 1920-22, 50, 9. kép; NAGY L. 1945/2, 553, 23. kép; FACSÁDY 1997, 105, Tab. 21,3.

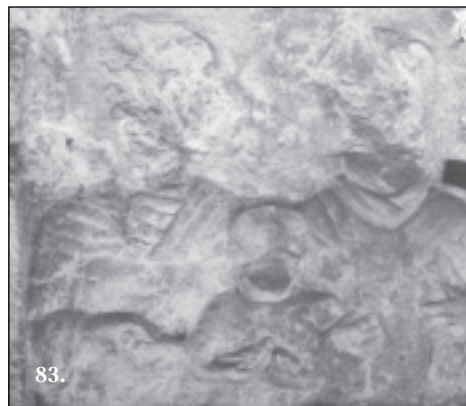
83. Claudius Secundus és Aelia Catta sirsztéléje

Ltsz.: 81.7.6.

Lh.: Óbuda, Gázgyár, dunaparti temető

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak valószínűleg vállon varrott kétöves hosszúruhát visel, fölötte vállkendő. Az alak feje letört, de kerek nemezelt főkötőjének körvonala felismerhető.

A középső gyermekalak hosszú és szűk ujjú tunicája fölött köpenyt visel. A jobboldali férfialak tunicája fölött jobb vállára vetett paenulát visel, amelynek nyakkivágása körüli szegélyt bekarcolt vonal jelzi, nyakában vastag gyapjúkendő. Jobb keze fölött látszik kardjának markolata.

84. Családi sirsztélé töredéke

Ltsz.: 86.11.3.

Lh.: Budapest, III. ker., Gázgyár, Dunapart

A balszélen álló alak viseletéből csak néhány ruhadarab vehető ki.

A középső nőalak tunicája kivillan a stola felső szegélye alól, melyen késői divatú pallát visel.

Az előtte álló kislány hasonló stílusú ruhát hord.

A jobboldali férfialak jobb kezében a paenula redőbe szedett szélét tartja.

85. Családi sirsztélé töredéke

Ltsz.: 81.8.3.

Lh.: Budapest III. ker., Miklós tér - Búvár u. (1974)

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak stolája fölött valószínűleg késői divatú pallát visel.

A jobboldali férfialak tunicája fölött kapucnis paenulát hord, melyen a felső varraterősítő pánt is megfigyelhető.

A középső alakot leverték, három gyermek feje látható még a törésben.

Ir.: SZIRMAI 1985, 221, 3. kép

85.

86. Sirkert köve

Ltsz.: 91.5.9.

Lh.: Budapest, III. ker., Árpád-híd budai hídfő (1981)

A nőalak ingnyakát eltakarja a torques, bal csuklóján a széles többsávós karkötő fölött kilátszik a szűk ingujj. Felsőruhája nem azonosítható. Köpenye vagy nagykendője közepén elválasztott hajjáról a nyakára simul, majd a vállára borul. Balkezeiben nagykendője szegélyét fogja.

Ir.: ERTEL 1999, 200, 1.13; ERTEL 2001, 87, 5.2. sz., Abb. 10b

86.

84. Family cemetery stela fragment

Inv. no.: 86.11.3.

Fs.: Budapest, III. ker., Gas factory, Danube bank cemetery

Out of the garment of the figure on the left-end of the stone only some dress crinkles are detectable.

The tunica of the middle female figure glints from below the upper hem of the stola, on which she wears a late fashioned palla.

The little girl standing in front of her wears a similar styled dress.

The man on the right holds in his right hand the edge of paenula arranged into drapes.

85. Family cemetery stela fragment

Inv. no.: 81.8.3.

Fs.: Budapest III. ker., Miklós tér-Búvár u. (1974)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of a porticus, the bottom part is broken down.

The woman on the left wears a stola covered by a probably late fashioned palla.

The man on the right wears a tunica covered by a hooded paenula, on which an upper seam-strengthening band can also be examined.

The middle figure is hit down, only three fragmentary child heads can yet be seen.

86. A graveyard stone

Inv. no.: 91.5.9.

Fs.: Budapest, III. ker., Buda side foot-head of Árpád-bridge (1981)

The skirt-neck of the female figure is hidden by the torques, but from below a broad multiband bracelet on her left wrist, the narrow skirt-sleeve is showing. Her upper clothing not identifiable. Her gown or great shawl fitting close to her neck falls down from the hair parted in two in the middle, then it is lapping onto her shoulder. She holds in her left hand the edge of the great shawl.

87. Cemetery stela fragment

Inv. no.: 81.7.34.

Fs.: unknown

In the sacrificial scene the standing female figure wears a long sleeved, long, ample tunica.

88. Family cemetery stela

Inv. no.: 91.4.2.

Fs.: Budapest III. ker., Zichy mansion (1990)

A family described until the hip is looking out from between the two columns of a stylised porticus.

The woman on the left wears a fine stola covered by a late fashioned palla, in her ears drop shaped earrings.

The man on the right wears a long sleeved tunica covered by a long and waved fringed sagum stitched with a disk-shaped fibula.

The two little boys wear tunica covered by sagum. Their parents' hands hide their fibulas.

In the sacrificial scene the female figure standing on the left wears a long, sleeveless tunica tied with upper-belt under the chest.

The man on the right wears a sleeveless tunica with under-belt and a towel on his shoulder.

89. Family cemetery stela (2nd – 3rd c.)

Inv. no.: 81.8.4.

Fs.: Budapest III. ker., Tanuló u.

A family described until the hip is looking out from between the two columns of a stylised porticus, the bottom part is broken down.

The woman on the left wears a stola covered by a classic styled palla, there are drop shaped earrings in the ears.

The man on the right wears a tunica covered by a sagum fastened with a disk-shaped fibula, his son holds a bird in his hand and wears the same kind of garment.

The little girl wears a tunica or stola covered by a gown, in her ears the same type of earring, as in her mother's.

87. Sírstélé töredéke

Ltsz.: 81.7.34.

Lh.: ismeretlen

Az áldozati jelenetben álló nőalak hosszú ujjú, hosszú, bő tunicát visel.

88. Családi sírstélé

Ltsz.: 91.4.2.

Lh.: Budapest III. ker., Zichy kastély (1990)

Stilizált porticus két oszlopa között kitekintő család mellképe.

A baloldali nőalak finom stolája fölött késői divatú pallát visel, fülében csepp alakú fülbevaló.

A jobboldali férfialak hosszú ujjú tunicája fölött korongfibulával megtűzött, hosszú és hullámos rojtos sagumot hord.

A két kislány tunicája fölött sagumot visel. Fibulájukat szüleik keze eltakarja.

Az áldozati jelenetben álló baloldali nőalak mell alatt felsővel megkötött, ujjatlan, hosszú, tunicát visel, a jobboldali férfialak ujjatlan, alsóöves tunicát hord, vállán törülköző.

Ir.: AQUINCUM 1997, 314, 309. kép; FACSDY 1997, 105, Tab. 20,5.

89. Családi sírstélé (II-III. sz.)

Ltsz.: 81.8.4.

Lh.: Budapest III. ker., Tanuló u.

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család mellképe, alsó része törött.

A baloldali nőalak stolája fölött klasszikus stílusú pallát visel fülében fülbevaló.

A jobboldali férfialak tunicája fölött korongfibulával megtűzött sagumot visel, ugyanezt hordja madarat tartó fia is.

A kislány tunicája vagy stolája fölött köpenyt visel, fülében ugyanolyan fülbevaló, mint anyjában.

Ir.: AQUINCUM 1986, 214, kat.sz. 779.; SZIRMAI 2001

90. Női mellkép töredéke

Ltsz.: 86.11.19.

Lh.: ismeretlen

A nőalak tunicája stolája alól csak kivillan, fölötte vastag gyapjúpallát visel.

91. Valeria Severa és családja sirköve

Ltsz.: ???

Lh.: Budapest, III. ker.

Többsávós mellképábrázolás.

A felső sávban a baloldali alak alsóruhája hosszú ujjú ing. Az ing nyak-kivágását a torques és a felsőruha eltakarja. Felsőruhája feltehetőleg vállon varrott kétöves hosszúruha.

A jobboldali alak az előzőhöz hasonló ruhája fölött vállkendőt visel. Kezében orsót és guzsalyt tart.

Az alsó sávban a baloldali ábrázolás nagyon törött, csak annyi látható, hogy ruhája hasonlít a felső sávban látható alakokéhoz. Fején egy nemzelt főkötő sziluettje figyelhető meg.

A jobboldali nőalak szintén ezeket a ruhadarabokat hordja. Fején turbánszerűen felcsavart hosszúkendő.

92. Női szobor töredéke (III. sz.)

Ltsz.: 86.11.20.

Lh.: Budapest III. ker., Búvár u. (1974)

A térdtől lefele megmaradt nőalak a lábfejet félig fedő stolája fölött pallát visel. Bal lábán lábujj közti saru.

93. Sirsztélé töredéke

Ltsz.: 81.8.11.

Lh.: Budapest, III. ker., Bécsi út - Perényi út sarok

A baloldali nőalak stolája fölött talán késői stílusú pallát visel.

A középső gyermekalak ruhája nem megállapítható.

A jobboldali férfialak tunicája fölött korongfibulával megtűzött sagumot visel.

Az áldozati jelenetben álló alakok viselete a kő törése és az elnagyolt kidolgozás miatt nem megállapítható.

94. Családi sirtábla

Ltsz.: 64.11.105.

Lh.: ismeretlen

Kagylós fülkéből kitekintő család mellképe

A baloldali nőalak stolája fölött vállára eresztett pallát visel.

A jobboldali férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött korongfibulával megtűzött sagumot hord.

A középső kislány tunicája fölött any-

90. Woman bust fragment

Inv. no.: 86.11.19.

Fs.: unknown

The female figure's tunica is just glinting from below the stola, she wears a thick woollen palla above it.

91. Gravestone of Valeria Severa and her family

Inv. no.:

Fs.: Budapest, III. ker.

Multiband bust description.

The left-side figure's under-wear in the upper-band is a long sleeved skirt. The torques and the upper-dress hide the neckhole. The upper clothing is presumably a shoulder-on-sewn long dress with two belts.

The right-side figure wears a garment similar to the other's and a shoulder-shawl is covering it. She holds a spindle and distaff in her hands.

The left description in the streak below is very fragmentary, one can only detect that this dress resembles the ones described in the upper streak. A felt bonnet's silhouette can slightly be figured out around the head.

The right-side female figure also wears the same pieces of clothes. On her head a turban-like felt wrapped around by a long shawl.

92. Woman statue fragment (3rd c.)

Inv. no.: 86.11.20.

Fs.: Budapest III. ker., Búvár u. (1974)

The female figure survived from knee adown wears a stola half covering her forefeet and covered by a palla. On her left foot a sandal is seen held by flaps around the foot-fingers.

93. Cemetery stela fragment

Inv. no.: 81.8.11.

Fs.: Budapest, III. ker., Bécsi út - corner of Perényi út

The woman on the left wears a stola covered by perhaps a late styled palla.

The middle figure of a child's dress is not definable.

The man on the right wears a tunica covered by a sagum stitched with a disk-shaped fibula.

In the sacrificial scene garment of the standing figures are not definable because of the broken stone and the rough-and-ready workout.

94. Family gravestone

Inv. no.: 64.11.105.

Fs.: unknown

Bust portrait of a family looking out from a shell shaped chamber.

The female figure wears a stola covered by a palla being let down on her shoulder.

The male figure wears a long and linear sleeved

tunica covered by a sagum stitched with a disk-shaped fibula.

The little girl wears a tunica covered by a gown similarly fashioned to her mother's.

Exhibition of "Gods, Soldiers and Citizens"

95. Man statue (3rd c.)

Inv. no.: 94.10.1.

Fs.: Budapest, III. ker., Daru u. 2/b

Whole-length marble statue of an officer of high rank

The male figure wears a sleeveless, ample, tunica with twofold ornamented military belt, and above it, a dress armour. On his shoulder a paludamentum, that is a military gown ending in fringes.

96. Armoured statue (end 2nd c., beginning 3rd c.)

Inv. no.: 64.11.71.

Fs.: Budapest, III. ker., from the land of Bulgarians

The male figure wears a military armour covered by a gown cast over his shoulder, but as being a bust statue it is not known, whether this is a gown, sagum or a paludamentum.

97. Side plate of a grave-shrine ornamented in relief (2nd c.)

Inv. no.: 66.11.3.

Fs.: Budapest, III. ker.

Whole-length description of an offering son (camillus)

The longhaired male figure wears a knee-length, sleeveless, ample tunica, made from thick and soft cloth tied with broad under-belt.

98. Emperor statue (3rd c.)

Inv. no.: 64.11.173.

Fs.: Budapest, III. ker., Ship factory island
Whole-length limestone statue

The male figure wears an ample, sleeveless tunica of fine cloth, covered by a richly draped toga. One can also examine the small lead weights in the corners of the toga.

jáéhoz hasonló divatú köpenyt visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1908, 83. 10. kép; ERDÉLYI 1974, 59.

ISTENEK, KATONÁK, POLGÁROK KIÁLLÍTÁS

95. Férfiszobor (III. sz.)

Ltsz.: 94.10.1.

Lh.: Budapest, III. ker., Daru u. 2/b

Magas rangú katonatiszt egészalakos márványszobra

A férfialak ujjatlan, bő, rövid tunicája kettős katonai övvel díszített, fölötte díszpáncélt visel. Vállán bojtokban végződő katonai köpeny, paludamentum.

Ir.: PETŐ 1984, 269., 273., 1 kép; AQUINCUM 1986, 214., kat. sz. 781.; BARKÓCZI 1995, 17.; AQUINCUM 1995, kat. sz. 32.; PÓCZY 1998, 206, 8. kép; KÉRDŐ 1999, 271, Nr. 3; MÜLLER 1999, 265.

96. Páncélos szobor (II. sz. vége, III. sz. eleje)

Ltsz.: 64.11.71.

Lh.: Budapest, III. ker., a bolgárok földjéről

A férfialak katonai páncélja fölött vállán átvetett köpenyt visel, mellszobor lévén nem tudni, hogy ez a köpeny sagum vagy paludamentum.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 103, 272. sz., 48. kép; AQUINCUM 1995, kat. sz. 34.

97. Sirkápolna reliefszemes oldallapja (II. sz.)

Ltsz.: 66.11.3.

Lh.: Budapest, III. ker.

Áldozó fiú (camillus) egészalakos ábrázolása

A hosszú hajú férfialak vastag, puha anyagból készült, térdig érő, alsóövös, széles, ujjatlan, bő tunicát visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 169, 351.; SZILÁGYI 1956, IV t.; ERDÉLYI 1961, 184, 3. sz.; ERDÉLYI 1974, 90., 117. kép; PÓCZY 1976, 85. kép; AQUINCUM 1995, kat. sz. 136.

98. Császárszobor (III. sz.)

Ltsz.: 64.11.173.

Lh.: Budapest, III. ker., Hajógyári sziget

Egészalakos mészkőszobor.

Az férfialak bő, ujjatlan, finomanyagú tunicája fölött gazdagon redőzött köpenyt visel. A toga sarkaiban megfigyelhetők a kis ólomsúlyok is.

Ir.: AQUINCUM 1995, kat.sz. 140.; SZILÁGYI 1955, 404, 25. kép; NAGY T. 1971, 146-147, 74. kép

99. Sírsozobor (II. sz. 2. fele)

Ltsz.: 64.11.143.

Lh.: Budapest III. ker., Vihar u. 13.

Férfi egészalakos mészki szobra.

A férfialak ujjatlan, bő tunicája fölött gazdagon redőzött togát visel, jobb kezében a ruha szélét tartja.

Ir.: KUZSINSZKY 1934, 157, 427; NAGY L. 1942, 554., LXXVII.t.1.; SZILÁGYI 1956, LXV.t. 2.; NAGY T. 1971, 148. sk. 78. kép; ERDÉLYI 1974, 101., 139. kép; AQUINCUM 1995, kat.sz. 240.

100. Sírsozobor (IV. sz.)

Ltsz.: 64.11.175.

Lh.: Budapest, III. ker., Szemlőhegy, Pusztaszeri út 16. (1905)

Egész alakos ábrázolás, feje és bal keze letört.

A nőalak stolájának alja takarja a lábat, felszegése tisztán kivehető, fölötté klasszikus stílusú pallát visel. Nyakán gyöngysor, kezén gyöngy karkötő. Az egyik olyan ábrázolás, ahol következtethetünk a ruházat gyapjúnál finomabb (félselyem vagy selyem) anyagára. A szobor valószínűleg a Róma városi császárnő-szobrok mintájára készülhetett.

Ir.: KUZSINSZKY 1906, 53, 20.; FERRI 1933, 196, Fig. 223-225.; KUZSINSZKY 1934, 111. 55. kép; NAGY L. 1942, 606, XCII. t. 5.; SZILÁGYI 1956, LVIII. t. 2.; NAGY T. 1960, 46, 28. kép; NAGY T. 1971, 148. 77. kép; NAGY T. 1973, 155, 91. kép; ERDÉLYI 1974, 102, 141. kép; FITZ 1982, 44, 13. kép; AQUINCUM 1995, 64., kat.sz. 353.; SZIRMAI 1999, kat.sz. 50/b

KELTA ASSZONYOK, RÓMAI HÖLGYEK KIÁLLÍTÁSON BEMUTATOTT KÖEMLÉKEK

101. Flavia Aiulo sírköve (I. sz. vége)

Ltsz.: 64.10.10.

Lh.: Budapest, III. ker. (1895)

A nőalak alsóruhája hosszú ujjú ing. Jobb vállán az ingujj bevarrása látszik, ingujjának vége csuklójára simul, bal kezén talán karperec fogja össze. Felsőruhája két rekonstrukciót enged meg. Vagy kötényruhát visel, és a könyökén átvetett nagykendőben tartja gyermekét, vagy pe-

99. Grave statue (second half 2nd c.)

Inv. no.: 64.11.143.

Fs.: Budapest III. ker., Vihar u. 13.

Whole-length milestone statue of a man

The male figure wears a sleeveless, ample tunica covered by richly draped toga, he is holding in his right hand the edge of his attire.

100. Gravestone (4th c.)

Inv. no.: 64.11.175.

Fs.: Budapest, III. ker., Szemlőhegy, Pusztaszeri út 16. (1905)

Whole-length description, the head and the left hand are broken down.

The female figure wears a stola, with its bottom covering the feet while the hem is easy to detect, it is covered by a classic styled palla. On her neck a string of beads, on her wrist a bead-bracelet. This is one of the descriptions where we can conclude that the fabric of costume is finer than wool (half-silk or silk). The statue must probably be made after the Rome city empress-statues.

Stone Monuments on View in the Exhibition of "Celtic Women-Roman Ladies"

101. Gravestone of Flavia Aiulo (end 1st c.)

Inv. no.: 64.10.10.

Fs.: Budapest, III. ker. (1895)

The female figure's under-wear is a long sleeved skirt. On her right shoulder the seam of skirt-sleeve is showing, the end of skirt-sleeve fits close to the wrist, and is bunched up on her left hand by perhaps a bracelet. Her upper clothing allows us only two kind of reconstruction. She wears either a pinafore and is holding her baby in the great shawl cast over her elbow, or wears a rectangular veil, and holding her baby in the bottom of the dress. The reconstruction described in the exhibition is the melting of the two: she wears a rectangular veil, and is holding her baby in the end of the great shawl cast over her elbow.

102. Gravestone

Inv. no.: 66.11.13.

Fs.: Budapest V. ker., Március 15. tér (1898)
Bust portrait of a married couple.

Ornamenting the dress as a sign of woven ribbon there are two incised streaks on the stola of the left-side female figure. On her right shoulder and upper arm, starting crinkles of a late fashioned palla are seen.

The man on the right wears a tunica above the sagum stitched with a disk-shaped fibula.

103. Gravestone fragment (first half 4th c.)

Inv. no.:

Fs.: Budapest, III. ker., Bécsi út
Whole-length description.

The female figure wears a long and linear sleeved stola covered by a classic styled palla. Her right hand is placed on her breast, the edge of palla arranged into drapes. A Hercules-knot can be observed below her wrist knitted from two tails of the palla, consequently its fabric must have been extraordinarily thin, flexible, or perhaps made of silk.

dig lepelruhát hord, és a ruha aljában fogja a pólyást. A kiállításon ábrázolt rekonstrukció a kettő ötvözet: lepelruhát visel, és könyökén átvett nagykendője végében tartja a pólyást.

Ir.: CIL III 14352;

KUZSINSZKY 1897, 155, 91.; KUZSINSZKY 1899, 67, 22, Fig. 30.; SZILÁGYI 1949, 71; SZILÁGYI 1956, LII. t.; FITZ 1957, kat.sz. 14.; FACSDY 1997, 104, Tab. 20, 1.

102. Sirkő

Ltsz.: 66.11.13.

Lh.: Budapest V. ker.,
Március 15. tér (1898)
Házaspár mellképe.

A baloldali nőalak stoláján két vésett csik található, a ruhát díszítő szövött szalag jelzésként. Jobb vállán és felső karján a késői divatú palla indításának ráncai láthatók.

A jobboldali férfialak tunicája fölött korongfibulával megtűzött sagumot visel.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 53 sk., 51.; NAGY L. 27, 30; NAGY L. 1946, 18, 9. kép; AQUINCUM 1986, 214, kat.sz. 778.

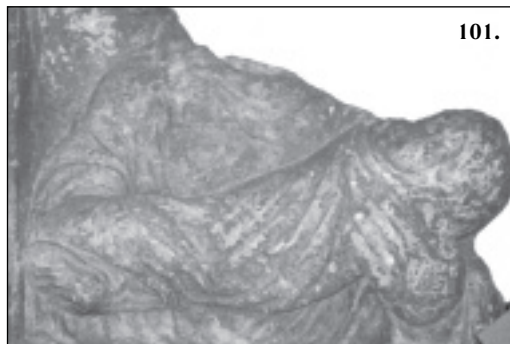
103. Sírsozbor töredéke (IV. sz. első fele)

Ltsz.: ???

Lh.: Budapest, III. ker., Bécsi út
Egészalakos ábrázolás.

A nőalak hosszú és egyenes ujjú stolája fölött klasszikus stílusú pallát visel. Jobb kezét mellette, a palla redőkbe szedett szélére helyezi. Csuklója alatt látható a palla két csücskéből kötött Hercules-csomó, tehát anyaga rendkívül vékony, rugalmas szövet, esetleg selyem lehetett.

Ir.: SZIRMAI 1991, 99-103.

MÚZEUM ÚJ IRODAÉPÜLETÉNEK ELŐCSARNOKA

104. Családi sirtábla töredéke

Ltsz.: 66.11.34.

Lh.: Szentendre (1899)

A baloldali nőalak alsóruhája hosszú ujjú ing. Ingnyakát eltakarja a torques, a nyakrészt fibula fogja össze. Ingujja csuklójára simul, végét bordázott karkötők szorítják le. Felsőruháját szárnyas fibulapár tűzi meg. Fején talán nemezelt főkötő, erre puha, vastag nagykendő simul, végét könyökén emeli át.

A kő törése miatt a jobboldali férfialak viselete nem megállapítható.

Ir.: KUZSINSZKY 1900, 65, 71.; NAGY L. 1943, XVI t. 1.; ERDÉLYI 1974, 21, 13. kép; AQUINCUM 1986, 19, Abb. 5.

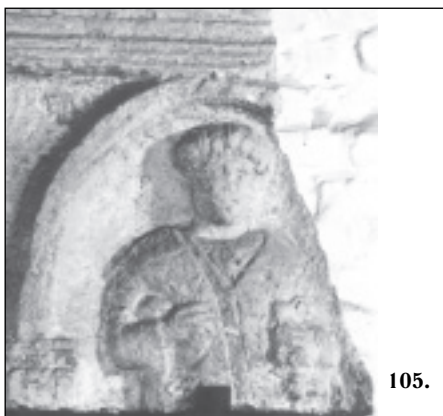
105. Sirkő töredéke

Ltsz.: 73.9.32.

Lh.: Budapest V. ker., Március 15. tér (1971)

Stilizált porticus két oszlopa között kitekintő férfi ábrázolása, a kő alsó része letört.

A férfialak hosszú és egyenes ujjú, alsóöves tunicája fölött, bal vállára vetett paenulát visel, melynek varraterősítő pántjai is megfigyelhetők. Nyakában gyapjúsál, jobb oldalán kard.

HERCULES-VILLA

106. Férfiszobor torzója (III. sz. vége)

Ltsz.: 64.11.39.

Lh.: Budapest, III. ker., Berend u. 28. (1959)

Életnagyságnál kisebb, egészalakos mészkőszobor.

A férfialak bő, ujjatlan tunicája fölött késői stilusú, gazdagon redőzött togát visel. A bal keze alatt és bal oldalán lelógó toga sarkailban egy-egy ólomsúly.

Ir.: RÉG.FÜZ 1960, 37.; WELLNER 1968, 26, 18. kép; Nagy T. 1971. 156.

Entrance Hall of the New Museum Office

104. Family gravestone fragment

Inv. no.: 66.11.34.

Fs.: Szentendre (1899)

The under-wear of the woman on the left is a long-sleeved skirt. The skirt-neck is hidden by the torques; the neck-part is bunched up with a fibula. Her skirt-sleeve fits close to her wrist, and ridged bracelets press down its end. Her upper dress is fastened with a winged pair of fibulas. On her head perhaps a felt bonnet, and a soft, thick great shawl fits close onto this, its end is lifted over the elbow.

Because of the broken stone the garment of the man on the right is not definable.

105. Gravestone fragment

Inv. no.: 73.9.32.

Fs.: Budapest V. ker., Március 15. tér (1971)

Description of a man looking out from between the two columns of a stylised porticus, the bottom part of the stone is broken down.

The male figure wears a long and linear sleeved tunica with under-belt covered by a paenula cast over the left shoulder, of which seam-strengthening bands can be examined. In his neck a woollen scarf, on his right side a sword..

Hercules Villa

106. Torso of man statue (3rd – 4th c.)

Inv. no.:

Fs.: Budapest, III. ker., Berend u. 28. (1959)

Smaller than life-size, whole-length limestone statue. The male figure wears an ample, sleeveless tunica covered by a late styled, richly draped toga. Under his hand there are one-and-one lead weights hanging down from the corners of the toga edges.

Military Town Museum

107. C. Aelius Alexander gravestone (middle 2nd c.)

Inv. no.: 70.10.4.

Fs.: Budapest, III. ker., Kiscelli u. 10.

A man described until the heap is looking out from between the two columns of a stylised porticus.

The male figure wears a long and linear sleeved tunica covered by a paenula cast over his right shoulder.

108. Gravestone of Valerius Proclinus and his family (middle 3rd c.)

Inv. no.: 70.10.5.

Fs.: Budapest, III. ker., Kiscelli u. 10.

A family described until the heap is looking out from between the two columns of a stylised porticus

The woman on the left wears a stola covered by a late fashioned palla. On her head a late fashioned bonnet.

The man on the right wears a long and linear sleeved tunica covered by a sagum fastened with an onion-headed fibula.

Palace of Buda Castle

109. Family gravestone fragment (turn 1st-2nd c.)

Inv. no.: 95.6.42.

Fs.: Budapest, III. ker., Budaújlak

A married couple described until the hip is looking out from between the two columns of a stylised porticus, broken below.

The under-wear of the woman on the left is a linear sleeved skirt, its neckhole stitched with a round, emailed fibula is showing above the torques. Her skirt-sleeve on the right wrist is bunched up with a bracelet of blisters. She wears a pinafore tied with a ribbon-belt with hem below and above, or a long dress with two belts. On her head a more-fold twisted long shawl, covered by a great shawl cast over her wrist and strengthened by a hair-pin. In her right hand a spindle, in the left a distaff.

The man on the right wears long, linear and ample sleeved tunica covered by a paenula cast over the left shoulder. In his neck a shawl.

TÁBORVÁROSI MÚZEUM

107. C. Aelius Alexander sirköve (II. sz. közepe)

Ltsz.: 70.10.4.

Lh.: Budapest, III. ker., Kiscelli u. 10.

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő férfi, derékig ábrázolva.

A férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött jobb vállára vetett paenulát visel.

Ir.: SZILÁGYI 1955, 396., 3. kép

108. Valerius Proclinus és családja sirköve (III. sz. közepe)

Ltsz.: 70.10.5.

Lh.: Budapest, III. ker., Kiscelli u. 10.

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő család, csípőig ábrázolva.

A baloldali nőalak stolája fölött késői divatú pallát visel. Fején késői divatú főkötő.

A jobboldali férfialak hosszú és egyenes ujjú tunicája fölött hagymafejes fibulával megtűzött sagumot hord.

Ir.: SZILÁGYI 1955, 396, 4. kép; BURGER 1959/2, függ. 25, LI. t.; Ann.Ép 1962, II, 3.;

NAGY T. 1967, 62.

BUDAVÁRI PALOTA

109. Családi sirkő töredéke (I-II. sz. fordulója)

Ltsz.: 95.6.42.

Lh.: Budapest, III. ker., Budaújlak

Stilizált porticus két oszlopa közül kitekintő házaspár ábrázolása, alul törött.

A baloldali nőalak alsóruhája egyenes ujjú ing, kerek emailos fibulával megtűzött nyakkivágása a torques fölött kilátszik. Ingujját jobb csuklóján hólyagos karperec fogja össze. Alul és felül szegélyes szalagövvel megkötött kötényruhát, vagy kétöves hosszúruhát visel. Fején többszörösen tekert hosszúken-dő, fölötte csuklóján átvett, hajtűvel megerősített nagykendő. Jobb kezében orsó, baljában guzsaly.

A jobboldali férfialak hosszú, egyenes és bő ujjú tunicája fölött bal vállára vetett paenulát visel, nyakában sál.

A jobboldali férfialak hosszú, egyenes és bő ujjú tunicája fölött bal vállára vetett paenulát visel, nyakában sál.

Ir.: AQUINCUM 1997, 197, 160. kép; FACSÁDY 1997, 104, Tab. 20.2.

110. Családi sirtábla (III. sz.)

Ltsz.: 86.11.27.

Lh.: Óbuda

A baloldali férfialak (apa) egyenes ujjú gyapjútunicája fölött csatfibulával megtűzött, sagumot visel, melynek szegélye is jól megfigyelhető.

A középső nőalak stolája fölött klasszikus stílusú pallát visel. Fején főkötő vagy hajháló, fülében fülbevaló, nyakában gyöngysor.

A baloldali férfialak (fiú) egyenes ujjú tunicája fölött csatfibulával megtűzött sagumot hord.

Ir.: FACSÁDY 1997, 105.

FÜGGELÉK

111. Pattevilla és családja sirtáblája

Ltsz.: MNM 60.1858.12.

Lh.: Óbuda

Háromgenerációs sírkő, nagymama és anya széken ülő, szembe néző, egész alakos ábrázolása, a sírkő jobb szélén leány, bal szélén az anya térdénél kislány álló alakja.

A baloldali álló nőalak alsóruhája szűk, hosszú egyenes, hozzávarrott ujjú, vállon is varrott, bokáig érő ing. Az ujj hozzávarrásának díszítését a felkaron faragott, enyhén kiemelkedő csik jelzi. Az ingujjakon a csuklónál egy-egy karperec. A lekerekített ingnyak bevágását fibula tartja össze. Fölötte felül íves záródású, szárnyas fibulapárral megtűzött hosszúruhát visel, amelynek szoknyarészét hosszú, függőleges ráncokba rendezte. A ruha derékon aluli, ívelt kivágásán látható az öv. Megállapíthatatlan fejfedőjére borított, az átlagosnál hosszabb nagykendőjét jobb könyökén előrevezeti, a kendő a karjára helyezve kétoldalt pallaszerűen, cakkokba rendezve lóg le. Nyakában hárommedalionos nyaklánc.

A középső, padon ülő nőalak alsóruhája olyan, mint az előzőé, felkarján azonban nem látszik az ingujj hozzávarrását díszítő csik. Ugyanolyan szárnyas fibulapárral megtűzött hosszúruhát visel, mint az előző alak, de elől a sodrott övbe keskeny, rojtos, lábszárközépig érő kötényt tűzött. Alatta a szoknyarész kivágásának indítása is kilátszik. Fején gömbölyű, nemezelt sapka, fölötte hosszú nagykendő, melyet a szárnyas fibulákkal áttűzve lógat le. Nyakában torques.

A jobboldali padon ülő nőalak viselete hasonlít a másik két alakéhoz. Alsóruhájának felkarrészén látható az ingujj hozzávarrásának díszítőcsikja. Szárnyas fibulapárral megtűzött felsőruhájának szoknyarésze

110. Family gravestone (3rd c.)

Inv. no.: 86.11.27.

Fs.: Óbuda

The left-side male figure (father) wears a linear sleeved woollen tunic covered by a sagum fastened with a buckle-fibula, of which hem can also be examined well.

The middle female figure wears a stola covered by a classic styled palla. On her head a bonnet or hair-lace, there are earrings in her ears. In her neck a string of beads.

The left-side male figure (son) wears a linear sleeved tunic covered by a sagum fastened with a buckle-fibula.

Appendix

111. Gravestone of Pattevilla and his family

Inv. no.: MNM 60.1858.12.

Fs.: Óbuda

Gravestone, whole-length description of a three generation family, great mother and mother are sitting on chair, facing ahead, the elder girl is seen on the right end, while on the left edge the standing figure of the little girl at her mother's knee.

The underwear of the female figure standing on the left is a narrow, long, linear and seamed-sleeved skirt, ankle-length and shoulder-on-sewn. The decoration of the sleeve-seam is signed by a carved, slightly embossed streak on the upper arm. On the skirt-sleeves, covering the wrist there are one-and-one bracelets. The rounded skirt neck-slash is bunched up with a fibula. Above it, she wears a long dress with arched closing, stitched with a winged pair of fibulas, of which shirt part is arranged into long, vertical crinkles. Below the waist one can examine the belt on the arched opening of the dress. Her great shawl, longer than the average covering her unrecognisable head-coveris brought forth above the right elbow. Thus the palla-like shawl placed on her arm and arranged into zigzags is hanging down at both sides. There is a three-medallion neck-chain in her neck.

The underwear of the female figure sitting in the middle on the bench is similar to the other's, though on the upper arm there can not be seen any streak ornamenting the seam of the skirt-sleeve. She wears the same winged pair of fibulas stitching the long dress, just as the other figure, but a narrow, feet-length fringed apron is stitched to her crumpled belt in front. Below, the starting slash of the skirt part is showing. On her head a global, felt cap, covered by a long great shawl, fastened with winged fibulas is hanging down. In her neck the torques.

The garment of the female figure sitting on the right-side bench resembles the one of the other

azonban mélyebben kivágott. Turbánszerűen csavart hosszúkendője fölött a fibulákon áttűzött nagykendő. Nyakában hárommedalionos nyaklánc.

A jobboldalt álló gyermekalak alsóruhája szűk ujjú, bokáig érő ing. Fölötte vállon varrott, alsóöves, térdig érő felsőruhát visel.

Ir.: CIL III 3593, 10544; RÓMER-DESJARDINS 1873, 220; HAMPEL 1910, 334, 6. sz.; SCHOBBER 1923, 161, 79; FITZ 1957, kat.sz. 68.

112. Brogimara és lánya, Iantula sirsztéléje (I. sz.)

Ltsz.: MNM.31.1847.1.

Lh.: Budapest, XI. ker., Gellérthegy déli oldala

A baloldali nőalak (Brogimara) alsóruhája egyenes és hosszú ujjú, kerek nyakkivágású ing. Az ing ujját kettős, bordázott karperec fogja össze. Fölötte függőleges, nehéz redőkbe rendezett trombitafibulapárral megtűzött, szögletes kivágású kétöves hosszúruhát visel, melyet melle alatt széles szalagövvel kötött meg. Kerek, sima fejedőjén nagykendő, melyet a vállakra vetve és a keze alatt elől lelógatva visel. Nyakában torques.

A jobboldali nőalak (Iantula) alsóruhája egyenes, hosszú és szűk ujjú ing, nyakkivágását eltakarja a torques. Fölötte az előzőhöz hasonló fibulapárral megtűzött, függőleges ráncokba szedett, öv nélküli felsőruhát visel.

Ir.: CIL 3594; RÓMER-DESJARDINS 1873, 222.; HAMPEL 1910, 334, 10. sz.; SCHOBBER 1923, 277; FITZ 1957, 147, 12.

KIEGÉSZÍTÉS

A 2001 ÉV ÁSATÁSAIBÓL ELŐKERÜLT KÖ- EMLEK

113. Női szoborfej

Ltsz:

Lh: Budapest, III. Kunigunda útja 39.

Síremlék töredéke.

Haja valószínűleg középen elválasztva, ívelten a homlokába húzva, a füle mögé simítva. Efölött kelta turbánszerűen csavart hosszúkendőt visel, amely elől simán, ráncatlanul borítja a homlok felső részét. A hosszúkendőt kétoldalt megcsavarták és a fejtetőn keresztezve tekerték a fej köré, végül két virágfejet ábrázoló díszítéssel tűzték meg. A kő töredékessége miatt ez a tű csak a bal halánték fölött látható.

Ir.: LASSÁNYI 2002.

IRODALOMJEGYZÉK

- ALFÖLDY 1967 = Alföldy, G.: Epigraphische Studien 4., 1967.
AnnÉp = L'Annee Épigraphique
- AQUINCUM 1986 = Das römische Budapest. Ausstellungskatalog. Münster, 1986.
- AQUINCUM 1995 = Istenek, Katonák, Polgárok Aquincumban. Kiállításvezető. [ed. Zsidi P.] Budapest, 1995.
- AQUINCUM 1997 = Aquincum – Augusta Raurica. Élet a Római Birodalom két városában. Kiállításvezető. Basel, 1997.
- BARKÓCZI 1982 = Barkóczi L.: A keletpannoniai sírsztélék ábrázolásának délkeleti és keleti kapcsolatai. In: Archaeologiai Értesítő 109 (1982) p. 18-50.
- BARKÓCZI 1984 = Barkóczi, L.: Die südöstlichen und orientalischen Beziehungen der Darstellungen auf den ostpannonischen Grabstelen. In: Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. 12-13 (1982-83) [1984] p. 123-151.
- BARKÓCZI 1995 = Barkóczi L.: Eaglehead ornamented swords. Specimena 11 (1995) p. 1-18.
- BESZÉDES 2001 = Beszédes, J.: Depictions of an early portraiture of emperor Nero on some gravestones from Pannonia. In: Budapest Régiségei 34 (2001) Akten des 6. Internationalen Kolloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens. Historisches Museum des Stadt Budapest. 11-16. Mai 1999, Aquincum. p. 17-28.
- BURGER 1956 = Burger A.: Lovas-sírkövek Pannóniában az i.sz. I. századtól. In: Archaeologiai Értesítő 83 (1956) p. 191-197.
- BURGER 1959/1 = Burger A.: Collegiumi kőfaragóműhelyek Aquincumban. In: Budapest Régiségei 19 (1959) p. 9-26.
- BURGER 1959/2 = Burger A.: Áldozati jelenet Pannonia köemlékein. In: Régészeti Füzetek. Ser. II. 5.
- CIL III = Corpus Inscriptorum Latinarum III.
- DIEZ 1993 = Diez, E.: Leda in Aquincum. In: Budapest Régiségei 30 (1993) p. 209-214.
- DIÓSDI 1961 = Diódsi Gy.: A jogtanítás nyomai Pannóniában. In: Antik Tanulmányok 8 (1961) p. 99-103.
- ERDÉLYI 1929 = Erdélyi G.: A pannoniai síremlékek ornamentikája. (Stilustörténeti tanulmány.) Doktori értekezés. Eger, 1929.
- ERDÉLYI 1961 = Erdélyi G.: Adatok a pannóniai síraediculákhoz. In: Archaeologiai Értesítő 88 (1961) p. 184-191.
- ERDÉLYI 1974 = Erdélyi G.: A római kőfaragás és kőszobrászat Magyarországon. Budapest, 1974.
- ERTEL 1999 = Ertel, Ch.: Konstruktive Bauteile von römischen Grabbauten in Aquincum-Museum. In: Budapest Régiségei 33 (1999) p. 197-241.
- ERTEL 2001 = Ertel, Ch.: Spolien aus der spätrömischen Legionslagers von Aquincum. Fragmente von Grabaltären ohne Inschrift in Aquincum-Museum. In: Budapest Régiségei 34 (2001) Akten des 6. Internationalen Kolloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens. Historisches Museum des Stadt Budapest. 11-16. Mai 1999, Aquincum. p. 79-104.
- FACSÁDY 1997 = Facsády, A.: Représentations de parures sur les stèles funéraires du Musée d' Aquincum. In: Akten des IV. Internationalen Kolloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens. Celje, 8-12. Mai 1995. Situla 36 (1995) [1997] p. 103-106.
- FACSÁDY 1999 = Facsády A.: Kőbe vésett családi fotók. Valeria Severa és Flavius Ursus sírköve. In: Élet és Tudomány 54. évf. 39. sz. (1999) p. 1222-1224.
- FERRI 1933 = Ferri, S.: L'arte romana sul Danubio. Roma, 1933.
- FITZ 1957 = Fitz J.: Az eraviszksusz női viselet. In: Archaeologiai Értesítő 84 (1957) p. 133-154.
- FITZ 1993-94 = Fitz J.: Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit. Budapest, 1993-94.
- FITZ 1982 = Fitz J.: Pannonok évszázada. Pannonia 193-284. Budapest, 1982.
- GARBSCH 1965 = Garbsch, J.: Die norisch-pannonische Tracht im 1. und 2. Jahrhundert. München, 1965.
- GARBSCH 1985 = Garbsch, J.: Die norisch-pannonische Tracht. In: Anstieg und Niedergang der römischen Welt 2.12.3. p. 54-577. 1985.
- HAMPEL 1891 = Hampel J.: Aquincumi temetők. 1881-1882. évi följegyzések alapján. In: Budapest Régiségei 3 (1891) p. 47-80.
- HAMPEL 1910 = Hampel J.: Figurális domborművek Pannonia síemlékein. In: Archaeologiai Értesítő 30 (1910) p. 311-344.
- HARL 1993 = Harl, O.: Die Stellung der Frau bei den einheimischen Stämmen Nordpannoniens. Eine sozial und kunstgeschichtliche Studie. In: Budapest Régiségei 30 (1993) p. 7-37.
- HERMAN 1961 = Herman J.: Posit (=posit) et questions connexes dans les inscriptions Pannoniennes. In: Acta Antiqua 9 (1961) p. 321-331.
- HOFMANN 1905 = Hofmann, H.: Römische Militärgrabsteine der Donauländer. In: Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien. Bd. V Wien, 1905.
- HORVÁTH 1935 = Horváth H.: Budai kőfaragók és kőfaragójelek. Budapest, 1935.
- HORVÁTH 1938 = Horváth H.: Budapest művészeti emlékei. Budapest, 1938.
- KÉRDŐ 1999 = Kérdő K.: Beiträge zur Materialuntersuchung der Aquincumer Marmordenkmäler. In: Budapest Régiségei 33 (1999) p. 269-278.

- KUZSINSZKY 1893 = Kuzsinszky B.: Két római köemlék Ó-Budáról. In: *Archaeologiai Értesítő* (1893) p. 308-310.
- KUZSINSZKY 1897 = Kuzsinszky B.: Az aquincumi múzeum és köemlékei. In: *Budapest Régiségei* 5 (1897) p. 130-164.
- KUZSINSZKY 1899 = Kuzsinszky B.: Funde aus Ungarn. In: *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes. Band II.* (1899) p. 53-71.
- KUZSINSZKY 1900 = Kuzsinszky B.: Újabb köemlékek az Aquincumi Múzeumból. In: *Budapest Régiségei* 7 (1900) p. 3-66.
- KUZSINSZKY 1906 = Kuzsinszky B.: Az aquincumi múzeum köemlékeinek negyedik sorozata. In: *Budapest Régiségei* 9 (1906) p. 33-72.
- KUZSINSZKY 1908 = Kuzsinszky B.: Magyarországon talált római köemlékek a vidéki múzeumokban és egyéb helyeken. In: *Magyar Könyvtári és Múzeumi Értesítő* 2 (1908) p. 74-112.
- KUZSINSZKY 1933 = Kuzsinszky B.: Az aquincumi ásások és a múzeum ismertetése. Budapest, 1933.
- KUZSINSZKY 1934 = Kuzsinszky B.: Aquincum. Ausgrabungen und Funde. Budapest, 1934.
- LASSÁNYI 2002 = Lassányi G.: Feltárások az aquincumi municipium körzetében. In: *Aquincumi Füzetek* 8 (2002) p. 59-68.
- MÜLLER 1999 = Müller, H. W.: Die Herkunft der Marmorne von Aquincum. In: *Budapest Régiségei* 33 (1999) p. 265-267.
- NAGY L. 1920-22 = Nagy L.: Kézműves szerszámok a pannoniai síremlékeken. In: *OMRT Évkönyv 1920-22.* p. 42-57.
- NAGY L. 1923-26 = Nagy L.: Hogyan került M. Herennius Pudens sírköve Intercisába? In: *Archaeologiai Értesítő* 40 (1923-26) p. 114-121.
- NAGY L. 1931 = Nagy L.: Két római feliratos köemlék a Szent Margitszigeten. In: *Archaeologiai Értesítő* 45 (1931) p. 265-267.
- NAGY L. 1937 = Nagy L.: Aquincumi vonatkozású kiadatlan feliratos köemlékek Szentendréről. In: *Archaeologiai Értesítő* 50 (1937) p.85-115.
- NAGY L. 1942 = Nagy L.: Budapest az ókorban. In: *Budapest Története 2.* Budapest, 1942.
- NAGY L. 1943 = Nagy L.: Kiadatlan római kori eraviszkus síremlékek Szentendréről. Adatok az eraviszkus szobrászművészeghez. In: *Archaeologiai Értesítő* 4 (1943) p. 87-99.
- NAGY L. 1945/1 = Nagy L.: Egy pincelelet az aquincumi polgárvárosban. (A pannoniai agyag világitótornyocskák kérdéséhez.) In: *Budapest Régiségei* 14 (1945) p. 155-
- NAGY L. 1945/2 = Nagy L.: A budai hegyvidék újabb szórványos sírleletei. In: *Budapest Régiségei* 14 (1945) p. 535-560.
- NAGY L. 1946 = Nagy L.: Az eskü-téri római erőd, Pest város őse. Budapest, 1946.
- NAGY L. = Nagy L.: A pesti római tábor maradványai az Eskü-téren. Budapest.
- NAGY T. 1943 = Nagy T.: A Castricius stélé kora. In: *Budapest Régiségei* 13 (1943) p. 463-471.
- NAGY T. 1950 = Nagy T.: Római köemlékek Transaquincum területéről. In: *Budapest Régiségei* 15 (1950) p. 357-388.
- NAGY T. 1960 = Nagy T.: Emlékek Budapest múltjából. In: *Budapest az őskortól a honfoglalásig.* Budapest, 1960.
- NAGY T. 1967 = Nagy T.: Anecdota Aquincensa. In: *Archaeologiai Értesítő* 94 (1967) p. 62-69.
- NAGY T. 1971 = Nagy T.: Kőfaragás és kőszobrászat Aquincumban. In: *Budapest Régiségei* 22 (1971) p. 101-161.
- NAGY T. 1973 = Nagy T.: Budapest Története az őskortól a honfoglalásig. In: *Budapest Története I.* Budapest, 1973, p. 39-216.
- NAGY T. 1987-88 = Nagy T.: Vettia Fortunata szarkofágja és mellékletei. In: *Archaeologiai Értesítő* 114-115 (1987-88) p. 236-242.
- NÉMETH 1997 = Németh, M.: Eine neue Grabstele aus Budapest. Zur Typologie der Grabstelen von Aquincum. In: *Akten des IV. Internationalen Kolloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens. Celje, 8-12. Mai 1995.* Situla 36 (1995) p. 172-174.
- NÉMETH 1999 = Németh M.: Vezető az Aquincumi Múzeum kőtárában. Budapest, 1999.
- PARRAGI 1964 = Parragi Gy.: Újabb késő-római leletek a Bécsi úton. In: *Budapest Régiségei* 21 (1964) p. 215-238.
- PETŐ 1984 = Pető M.: Római férfi szobor a Budapest II. ker. Daru u. 2/b-ből. In: *Budapest Régiségei* 25 (1984) p. 269-274.
- PÓCZY 1959 = Póczy K.: Újabb köemlékek az aquincumi tábor és canabae területéről. In: *Budapest Régiségei* 19 (1959) p. 145-156.
- PÓCZY 1969 = Póczy K.: Aquincum. Budapest, 1969.
- PÓCZY 1976 = Póczy K.: Pannoniai városok. Budapest, 1976.
- PÓCZY 1997 = Póczy K.: Berufsmusiker aus pannonischen Städten. In: *Komos. Festschrift für Thuri Lorenz zum 65. Geburtstag.* Wien, 1997. p. 215-219.
- PÓCZY 1998 = Póczy K.: Iuppiter Optimus Maximus Teutanus Aquincumban. In: *Pannoniai Kutatások. A Soproni Sándor Emlékkonferencia előadásai.* Bölske, 1998. Szekszárd, 1999. p. 201-224.
- RÉG.FÜZ. 1960 = Régészeti Füzetek 13 (1960)
- RIU = Die römischen Inschriften Ungarns 1-5.
- RÓMER-DESJARDINS 1873 = Rómer F – Desjardins, E.: A Magyar Nemzeti Múzeum feliratos emlékei. Budapest 1873. (Les Monuments Épigraphiques Romains dans le Musée National Hongrois.)
- SCHOBER 1923 = Schober, A.: Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien. Wien, 1923.

- SZILÁGYI 1943 = Szilágyi J.: Az Aquincumi Múzeum kutatásai és gyarapodása az 1936-1942. évek folyamán. In: Budapest Régiségei 13 (1943) p. 337-359.
- SZILÁGYI 1949 = Szilágyi J.: Beszéljenek a köemlékek. Vezető az Aquincumi Múzeum írásos köemlékei között. Budapest, 1949.
- SZILÁGYI 1969 = Szilágyi J.: Kőfeliratok az Aquincumi Múzeum régi gyűjtéséből. III. In: Archaeologiai Értesítő 96 (1969) p. 72-82.
- SZILÁGYI 1955 = Szilágyi J.: A római kori ásatások fontosabb eredményei Budapest területén és az Aquincumi Múzeum értékesebb gyarapodásai az 1951-53. években. In: Budapest Régiségei 16 (1955) p. 387-426.
- SZILÁGYI 1956 = Szilágyi J.: Aquincum. Budapest, 1956.
- SZILÁGYI 1965 = Szilágyi J.: Kőfeliratok az Aquincumi Múzeum régi gyűjtéséből. In: Archaeologiai Értesítő 92 (1965) p. 182-191.
- SZILÁGYI 1971 = Szilágyi J.: Vitás és közöletlen római kori kőfeliratok az Aquincumi Múzeumból. In: Budapest Régiségei 22 (1971) p. 301-328.
- SZIRMAI 1973 = Szirmai K.: Az idősebb Faustina portrétípusai az aquincumi köemlékeken. In: Budapest Régiségei 23 (1973) p. 171-178.
- SZIRMAI 1985 = Szirmai K.: Későrómai sírok az aquincumi canabae északi részén. In: Archaeologiai Értesítő 112 (1985) p. 221-239.
- SZIRMAI 1991 = Szirmai K.: Új női sírszobor Aquincumban. In: Budapest Régiségei 27. (1991) p. 99-103.
- SZIRMAI 1999 = Szirmai K.: Kaiserzeitliche Porträts in Aquincum. Ausstellungskatalog. Budapest, 1999.
- SZIRMAI 2001 = Szirmai K.: A new tombstone from Aquincum. (A new data to the late Roman gravestones in Aquincum.) In: Budapest Régiségei 34 (2001) Akten des 6. Internationalen Kolloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens. Historisches Museum des Stadt Budapest. 11-16. Mai 1999, Aquincum. p. 241-244.
- TOPÁL 1993 = Topál J.: Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery, Bécsi Road I. Budapest, 1993.
- TOPÁL kézirat = Topál J.: Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery, Bécsi Road II. (kézirat)
- WATSON 1965 = Watson, R.: *Immunis librarius*. In: Britain and Rome (G. Jarrett, B. Dobson) Kendal, 1965.
- WELLNER 1968 = Wellner I.: Az aquincumi Hercules villa. Budapest, 1968.